

TURUN YLIOPISTON JULKAISUJA
ANNALES UNIVERSITATIS TURKUENSIS

SARJA - SER. C OSA - TOM. 299

SCRIPTA LINGUA FENNICA EDITA

**NUORISORIKOLLISUUDEN
ESIINTYVYYS, TAUSTATEKIJÄT
JA SOVITTELU**

Henrik Elonheimo

TURUN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF TURKU
Turku 2010

Väitöskirja on tehty Turun yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa oikeus- sosiologian ja kriminologian oppiaineessa. Kriminologinen pitkittäistutkimus on tehty yhteistyössä Varsinais-Suomen sairaanhoitopiirin lastenpsykiatrian tulos- yksikön kanssa.

Ohjaajat

Professori André Sourander, LT
Turun yliopisto, lääketieteellinen tiedekunta
VSSH/TYKS, lastenpsykiatrian klinikka

Professori Ahti Laitinen, VTT
Turun yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta

Esitarkastajat

Tutkimusjohtaja, dosentti Janne Kivivuori, VTT
Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos

Dosentti Juha Veijola, LT
Oulun yliopisto, lääketieteellinen tiedekunta

Vastaväittäjä

Tutkimusjohtaja, dosentti Janne Kivivuori, VTT
Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos

ISBN 978-951-29-4241-1 (PRINT)

ISBN 978-951-29-4242-8 (PDF)

ISSN 0082-6995

Painosalama Oy – Turku 2010

"Mikä teihin kaikkiin oikein menee? Me ollaan tutkittu sitä ongelmaa ja me ollaan tutkittu sitä kohta yks helkkarin vuosisata, vai mitä, mutta ei me päästä tutkimusinemme mihinkään. Sinulla on täällä hyvä koti, hyvät rakastavat vanhemmat, etkä sä oo aivoiltas mikään tylsimys. Joku perkelekö sun sisälläsi nakertaa?" (Burgess 1991:33-34)

"Yöllä makasin putkassa valveilla ja mietin, pääsisinkö koskaan elävänä vapaaksi vankilasta. Nyt näytti siltä että tuomiota tulisi lisää arviolta 4-5 vuotta. Miten ihmeessä asiat olivat päässeet menemään tähän malliin? Siinä minulla on riittänyt pohtimista kaikki nämä vuodet, enkä vieläkkään ole päässyt täyteen selvyyteen niistä syistä, jotka ovat johtaneet ahdinkooni. Ehkä sitten jonain päivänä keksin vastauksen tähän arvoitukseen." (Jalutsi 2009:120)

Henrik Elonheimo: Nuorisorikollisuuden esiintyvyys, taustatekijät ja sovittelu

TIIVISTELMÄ

Tausta

Vaikka nuorisorikollisuus on kriminologisen tutkimuksen perinteinen kohde, on edelleen tarvetta pitkittäistutkimuksille, joissa on laaja, koko väestöä edustava otos. Kriminaalipoliitiikan alalla puolestaan rikosten sovittelu ja muut restoratiivisen oikeuden muodot ovat nousseet Suomessakin haastamaan perinteiset rikoskontrollin paradigmat, rangaistuksen ja hoidon.

Tutkimuskysymykset

Tutkimuksen pääkysymyksenä oli, mitkä lapsuudessa (8 v.) ja nuoruudessa (18 v.) mitatut psykososiaaliset tekijät ovat yhteydessä nuorisorikollisuuden (16-20 v.) määrään ja lajiin. Lisäksi yhtenä kysymyksenä oli, miten varusmiespalvelun aikaiset psykiatriset diagnoosit liittyvät nuorisorikollisuuteen. Lisäksi tutkimme nuorisorikollisuuden esiintyvyyttä ja palvelujen käyttöä, ja vertailimme eri informanttien (tutkimushenkilöt itse, vanhemmat ja opettajat) vastausten ennusvoimaa lasten tulevan rikollisuuden suhteen.

Rikosten sovittelun osalta kysymyksenä oli, miten suomalainen sovittelukäytäntö vastaa restoratiivisen oikeuden teoriaa ja miten sovittelua pitäisi kehittää.

Aineisto ja metodit

Pitkittäistutkimuksemme aineistona oli valtakunnallisesti edustava satunnaisotos, joka vastasi 10% vuonna 1981 Suomessa syntyneistä suomenkielisistä pojista. Ensimmäinen tiedonkeruu tapahtui 1989, kun pojat olivat 8-vuotiaita. Tietoa kerättiin lomakekyselyin pojilta itseltään sekä heidän vanhemmiltaan ja opettajiltaan. Tietoja saatiin 2946 pojasta. Lasten lomakkeena oli *Children's Depression Inventory*, kun taas vanhemmat ja opettajat täyttivät *Rutter*-kyselyt.

Toinen tiedonkeruu järjestettiin, kun pojat osallistuivat kutsuntoihin 1999. Tietoja saatiin 2330 pojasta. Lomakkeena oli *Young Adult Self-Report*. Puolustusvoimien rekisteristä saatiin tiedot poikien kutsunnoissa ja palvelusaikana (vuosina 1999-04) saamista psykiatrisista diagnooseista, jotka luokiteltiin kuuteen luokkaan: antisosiaalinen persoonallisuushäiriö, päihdehäiriöt, psykoottiset häiriöt, ahdistuneisuushäiriöt, masennustilat ja sopeutumishäiriöt. Tieto mahdollisesta diagnoosista saatiin 2712 pojasta.

Rikollisuus operationalisoitiin poliisin ns. RIKI-rekisteriin vuosina 1998-2001 rekisteröityjen tekojen avulla, kun pojat olivat 16-20-vuotiaita. Rikosten määrän mukaan pojat jaettiin neljään ryhmään: ei rikoksia, 1-2 rikosta (satunnainen rikollisuus), 3-5 rikosta (uusintarikollisuus) ja yli 5 rikosta (aktiivinen uusintarikollisuus). Rikoslajeista muodostettiin viisi kategoriaa: huume-, väkivalta-, omaisuus-, liikenne- ja rattijuopumusrikollisuus. Analyysivaiheessa rekisteridatasta poistettiin liikenne- ja rattijuopumusrikollisuus. Kaikkiaan tiedot mahdollisista poliisikontakteista saatiin 2866 pojasta.

Sovitteludata koostui 16 sovittelujutun havainnoinnista Turussa vuosina 2001- 2003.

Tulokset

Kaikkiaan 23% pojista oli rekisteröity rikoksesta (poissulkien liikenne- ja rattijuopumusrikollisuus) nelivuotisen tutkimusperiodin aikana 16-20-vuotiaana. Satunnaisia rikosentekijöitä oli 15%, uusijoita 4% ja moninkertaisia uusijoita 4%. Rikokset kasautuivat moninkertaisille uusijoille: *tämä 4%:n ryhmä teki 72% kaikista rikoksista*. Omaisuus- ja liikenne-rikollisia oli eniten (kumpiakin 11%), ja huumerikollisia vähiten (4%). Kaikki rikoslajit korreloivat keskenään tilastollisesti merkitsevästi.

Nuorisorikollisuuden itsenäisiä ennustekijöitä lapsuudessa olivat rikkinäinen perhe, vanhempien alhainen koulutustaso, lapsen käytösongelmat ja hyperaktiivisuus.

Kun verrattiin eri informanteja (lapset itse, heidän vanhempansa ja opettajansa), etenkin opettajien vastaukset ennustivat lasten tulevaa rikollisuutta. Nuoruudessa rikollisuuden itsenäisiä korrelaatteja olivat pienellä paikkakunnalla asuminen, vanhempien ero, seurustelu, itse ilmoitettu antisosiaalisuus ja säännöllinen tupakointi ja humalajuominen.

Ennus- ja taustatekijöille oli tyypillistä se, että ne olivat *linearisessa* yhteydessä rikosten määrään (ongelmat ja rikosten määrä lisääntyivät käsi kädessä) ja että ne liittyivät useaan rikoslajiin yhtä aikaa. Huumerikollisuudella oli kuitenkin vähemmän itsenäisiä ennus- ja taustatekijöitä kuin muilla rikoslajeilla.

Joka kymmenes poika kärsi psykiatrisista häiriöistä. Tämä ryhmä teki noin puolet kaikista rikoksista, ja lähes joka toinen poika, jolla oli psykiatrinen häiriö, oli rekisteröity rikoksista. Rikolliseen käytökseen liittyivät etenkin antisosiaalinen persoonallisuushäiriö ja päihdehäiriöt. Masennustilat olivat kuitenkin ainoa diagnoosiryhmä, joka ei ollut yhteydessä rikollisuuteen. Myös psykiatristen häiriöiden esiintyvyys kasvoi lineaarisesti rikosten määrän kanssa; aktiivisista uusintarikollisista yli puolella (59%) oli psykiatrinen diagnoosi. Etenkin huume- ja omaisuusrikollisuus olivat itsenäisesti yhteydessä diagnooseihin nuorena aikuisena.

Rikollisuuden lisäksi erilaiset psykososiaaliset ongelmat kasautuivat pienelle vähemmistölle. Aktiivisten uusijoiden ryhmään olivat tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä lähes kaikki ongelmat mitä tutkimme. Kuitenkin tästä ryhmästä *vain alle 3%* oli käyttänyt mielenterveyspalveluja viimeisen vuoden aikana.

Rikossovittelun havainnointitutkimuksen perusteella sovittelussa monet perusasiat ovat kunnossa, ja toiminta on mielekästä niin asianosaisten kuin yhteiskunnankin kannalta. Useimmiten osapuolet kohtasivat ja saivat aikaan sopimuksen, johon he vaikuttivat tyytyväisiltä. Rikoksenteijät olivat motivoituneita korvaamaan aiheuttamansa vahingot. Osapuolet saivat kertoa tarinansa omin sanoin, heitä kuunneltiin ja he ymmärsivät mitä sovittelussa puhutaan ja sovitaan. Sovittelun kuluessa jännitys väheni ja asiat saatiin loppuunkäsiteltyä. Asianosaiset saivat vaikuttaa prosessiin ja sopimukseen, ja uhrin oikeudet olivat sovittelussa keskeisellä sijalla.

Restoratiivisen teorian perusteella sovittelussa havaittiin myös kehittämisen varaa: Etenkin nuoria rikoksenteijöitä oli hankala saada osallistumaan tosissaan, ja aikuiset helposti hallitsivat keskustelua. Etukäteistapaamisia ja tukihenkilöitä ei juuri hyödynnetty. Sovitteluja hallitsi puhe sopimuksesta ja rahasta. Työkorvauksia ei käytetty eikä rehabilitaatiota käsitelty. Sekä sovitteluun pääsy että sovittelumenettely riippuivat yksittäisistä henkilöistä.

Johtopäätökset

Rikosten tekeminen nuoruudessa on melko yleistä ja monimuotoista. Rikokset ja psykososiaaliset ongelmat kasautuvat pienelle ryhmälle ja kulkevat käsi kädessä. Myös psykiatriset häiriöt ovat linearisessa yhteydessä rikosten määrään. Rikoseriskiä voidaan ennustaa jo lapsuudessa, ja etenkin opettajat ovat tarkkanäköisiä lasten ongelmien suhteen. Eri rikoslajeilla on varsin samanlaisia taustatekijöitä. Aktiiviset rikoksenteijät vastaavat suuresta osasta kokonaisrikollisuutta, tarvitsevat eniten apua, mutta eivät kuitenkaan hakeudu psykososiaalisten palvelujen piiriin.

Rikosten sovittelu tarjoaa keinon puuttua ongelmiin varhaisessa vaiheessa ilman leimaamista. Sovittelun kehitystehtävät liittyvät etenkin dialogiin, valmisteluihin, tukihenkilöihin, työkorvauksiin, palveluunohjaukseen ja sovittelun sovellusalaan. Sovittelua ja muita restoratiivisia menettelyjä on kehitettävä ja laajennettava esimerkiksi niin, että niitä voitaisiin käyttää palveluunohjauksen välineenä.

ASIASANAT

Nuorisrikollisuus, riskiteijät, pitkittäistutkimus, sovittelu, restoratiivinen oikeus, havainnointi, rikollisuus, kriminologia, kriminaalipolitiikka

Henrik Elonheimo: Youth Crime. Prevalence, Predictors, Correlates, and Restorative Justice.

ABSTRACT

Background

Although risk factors and correlates of juvenile delinquency have been widely studied, population-based prospective longitudinal studies are still needed. In the field of criminal policy, restorative justice has challenged the usual retributive and rehabilitative paradigms. In Finland, the most prominent manifestation of restorative justice is victim-offender mediation.

Aims

The main objective was to study psychosocial childhood (age 8) predictors and late adolescence (age 18) correlates of juvenile crime (ages 16 to 20). We further investigated the associations between psychiatric diagnoses in early adulthood and youth crime. Other questions concerned the prevalence of juvenile crime and service use, and comparison between different informants (self-reports, parent and teacher reports) on children's problems.

Concerning restorative justice, the aim was to explore how the Finnish victim-offender mediation practices live up to the high standards set by the restorative justice theory, and how mediation should be developed.

Material and Methods

Our nation-wide population-based random sample was equivalent to 10% of the Finnish boys born in 1981. Information was first gathered in 1989 when the boys were 8 years old. Children filled out *Children's Depression Inventory*, and parents and teachers *Rutter* questionnaires. Childhood information was received for 2946 boys. The same boys filled out *Young Adult Self-Report* when they participated in the obligatory call-up in 1999. This age-18 follow-up information was received for 2330 boys.

Data on the boys' psychiatric disorders between 1999 and 2004 were received from the *Finnish National Military Register*. Diagnoses were classified into six groups: anti-social personality, substance use, psychotic, anxiety, depressive, and adjustment disorders. Data on diagnoses were obtained for 2712 boys.

Criminal behavior was operationalized through crime registered in the *Finnish National Police Register* between 1998 and 2001 when the boys were 16-20 years old. Crime was classified according to frequency and type (drug, violent, property, traffic, and drunk driving offences). Minor forms of traffic crime were excluded from the analyses. Police data were received for 2866 boys.

Finnish mediation practices were studied through observation of 16 cases of *victim-offender mediation* by law students in the city of Turku between 2001 and 2003.

Results

Of the 2866 boys, 23% had been registered for offending (excluding minor traffic offences); 4% for drug, 7% for violent, 11% for property, 11% for traffic, and 5% for drunk driving offences during the four-year period in late adolescence. All the crime types correlated with each other. Of the boys, 15% were registered for 1-2 offences, 4% for 3-5 offences, and 4% for more than five offences. Crime accumulated heavily in those with more than five offences as this 4% group accounted for 72% of all crime.

Childhood independent predictors of youth crime included not living with two biological parents, parents' low education, and child's conduct problems and hyperactivity. Furthermore, self-reports of bullying others independently predicted violent offences. Especially,

teachers' reports proved valuable in predicting crime. In adolescence, independent correlates of youth crime included living in a small community, parents' divorce, having a regular relationship, self-reported delinquency, and regular smoking and drunkenness.

Most psychosocial problems linearly covaried with offending frequency, being particularly manifested by multiple recidivists. However, recidivists had very rarely used mental health services. In the most active offender group with more than five offences, *less than 3%* had turned to services for psychosocial problems within the previous year. Different crime types largely shared similar predictors and correlates. However, fewer psychosocial problems were independently associated with drug offending than with the other crime types.

According to the military register, 10% of the boys had been diagnosed with at least one psychiatric disorder. This 10% group was responsible for approximately half of all crimes, and almost half of the diagnosed boys had also been registered for crime. In particular, crime was associated with antisocial personality and substance use disorders. However, depression was the only category of disorders not associated with offending. Also the prevalence of psychiatric disorders linearly covaried with offending frequency. Of the most active offenders with more than five crimes, more than half (59%) were psychiatrically disordered. Especially, drug and property offending were independently associated with disorders in early adulthood.

Observation of *victim-offender mediation* showed that mediation in many ways benefits the parties concerned, as well as society at large. Most of the time, the parties met and came up with viable agreements that satisfied them, and the offenders seemed motivated to compensate for the damage they had caused. In mediation, the parties were given a voice; they had the opportunity to tell their stories in their own words. The initial tension was alleviated in the course of mediation, and the parties experienced a sense of closure. Rather than the state's retributive interests, victims' rights were promoted.

From the restorative point of view, the mediation process is also subject to criticism. Rather than being dialogue-driven, mediation appeared to be settlement-driven. It was difficult to make especially young offenders really participate in the mediation process. Pre-mediation meetings and support persons were not exploited enough. When the parents were present, they dominated the discussion. The agreements were not very creative; compensations were solely monetary, while other options were ignored. Rehabilitative services were not discussed. Access to mediation and the mediation process substantially relied on the attitudes and routine practices of individual persons.

Conclusions

Youth crime is rather common and versatile. Crime risk can be predicted already in childhood on the basis of self-, parent and especially teacher reports. Crime and psychosocial problems covary and accumulate in a small group. Psychosocial problems and psychiatric disorders are linearly associated with offending frequency. Different crime types have rather similar predictors and correlates. Recidivists only rarely use psychosocial services.

Victim-offender mediation, along with other restorative practices, offers low-threshold services, enabling early intervention without stigmatization. In order to take advantage of their full potential, restorative practices need to be elaborated.

KEY WORDS

Juvenile delinquency, longitudinal research, restorative justice, mediation, criminality, criminology, criminal policy

SISÄLLYSLUETTELO

ESIPUHE	11
1. JOHDANTO	13
1.1 Nuorisirikollisuuden määrittelyä	13
1.2 Miten rikollisuutta voidaan mitata?	13
1.3 Nuorisirikollisuuden esiintyvyys	14
1.3.1 Nuorisirikollisuuden muutokset	15
1.4 Kriminologiset pitkittäistutkimukset	17
1.5 Mitä rikollisuudesta tiedetään tutkimusten perusteella?	22
1.5.1 Rikollisuuden riski- ja taustatekijöitä	23
1.5.1.1 Yksilötaso	23
1.5.1.2 Perhetekijät.....	24
1.5.1.3 Laajempi sosiaalinen ympäristö.....	24
1.5.2 Suojaavat tekijät ja käännekohdat	25
1.6 Miten rikoksentekejiä on jaoteltu?	25
1.7 Restoratiivinen oikeus ja sovittelu nuorisirikollisuuden kontrollimuotona	27
1.7.1 Restoratiivisen oikeuden määrittelyä	27
1.7.2 Restoratiiviset arvot ja menettelyn piirteet	28
1.7.3 Restoratiivisen oikeuden taustaa	30
1.7.4 Sovittelu osana seuraamusjärjestelmää	30
1.7.5 Sovittelun tutkimusintressi	31
1.8 Tutkimuskysymykset	32
2. AINEISTOT JA METODIT	33
2.1 Otos.....	33
2.1.1 Ensimmäinen tiedonkeruu 1989: taustatiedot lapsuudesta	33
2.1.2 Toinen tiedonkeruu 1999: taustatiedot nuoruudesta	33
2.2 Lomakkeet.....	35
2.2.1 Lapsen lomake.....	35
2.2.2 Vanhemman lomake	35
2.2.3 Opettajan lomake	36
2.2.4 Nuoren lomake.....	37
2.3 Psykiatriset diagnoosit	39
2.4 Vastemuuttuja: tieto rikollisuudesta	40
2.5 Tilastometodit	42
2.6 Kadon analyysi.....	43
2.7 Tutkimuksen etiikka ja luvat	44
2.8 Sovittelututkimuksen aineisto ja metodi	45

3. TULOKSET	47
3.1 Nuorisirikollisuuden esiintyvyys, kasautuminen ja yhteydet rikoslajien välillä..	47
3.2 Nuorisirikollisuuden ennustekijät lapsuudessa (osajulkaisu 1)	49
3.2.1 Eri informantit.....	49
3.3 Nuorisirikollisuuden korrelaatit nuoruudessa (osajulkaisut 2 ja 3)	50
3.3.1 Huumerikollisuudesta.....	51
3.4 Nuorisirikollisuus ja psykiatriset diagnoosit (osajulkaisu 4).....	51
3.5 Psykososiaalisten ongelmien kasautuminen.....	51
3.6 Mielenterveyspalveluiden käyttö	53
3.7 Rikosten sovittelu (osajulkaisu 5).....	53
3.7.1 Sovittelun ansiot.....	53
3.7.2 Sovittelun ongelmat	54
4. POHDINTA.....	56
4.1 Yleistä	56
4.2 Lapsuuden ennustekijöistä.....	57
4.2.1 Eri informanteista	59
4.3 Nuoruuden korrelaateista	60
4.4 Eri rikoslajien ennustekijöistä ja korrelaateista.....	63
4.5 Psykiatrisista diagnooseista	65
4.6 Sovittelupohdintaa.....	67
4.6.1 Dialogi	67
4.6.2 Valmistelut.....	68
4.6.3 Tukihenkilöt.....	68
4.6.4 Työkorvaukset.....	68
4.6.5 Rehabilitaatio	69
4.6.6 Juttujen ohjautuminen sovitteluun ja sovittelun sovellusala.....	69
4.6.6.1 Sovittelijoiden koulutus	70
4.6.6.2 Sovittelun laajentaminen.....	71
4.7 Tutkimuksen vahvuuksia ja puutteita	71
4.7.1 Rikollisuuden operationalisointi.....	73
4.7.2 Sovittelututkimuksen arvioimista.....	74
5. JOHTOPÄÄTÖKSET	76
5.1 Suositukset.....	76
LÄHTEET	78
OSAJULKAISUT 1 – 5.....	89

OSAJULKAISUT

1. Sourander A, Elonheimo H, Niemelä S, Nuutila A-M, Helenius H, Sillanmäki L, Piha J, Tamminen T, Kumpulainen K, Moilanen I, Almqvist F (2006) *Childhood Predictors of Male Criminality: A Prospective Population-Based Follow-up Study from Age 8 to Late Adolescence*. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 45:5, 578-586.
2. Elonheimo H, Sourander A, Niemelä S, Nuutila A-M, Helenius H, Sillanmäki L, Ristkari T, Parkkola K (2009) *Psychosocial Correlates of Police-Registered Youth Crime. A Finnish Population-Based Study*. *Nordic Journal of Psychiatry*, 63:4, 292-300.
3. Elonheimo H, Sourander A, Niemelä S, Helenius H (lähetetty) *Generic and Crime Type Specific Correlates of Youth Crime. A Finnish Population-Based Study*.
4. Elonheimo H, Niemelä S, Parkkola K, Multimäki P, Helenius H, Nuutila A-M, Sourander A (2007) *Police-Registered Offenses and Psychiatric Disorders among Young Males. The Finnish "From a Boy to a Man" Birth Cohort Study*. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 42:6, 477-484.
5. Elonheimo H (2004) *Restoratiivinen oikeus ja suomalainen sovittelu*. *Oikeus*, 33:2, 179-199.

ESIPUHE

Tällä työllä on pitkät juuret. Nuorisorikollisuus on paljon tutkittu aihe, josta voisi olla hankala keksiä uutta sanottavaa ilman laadukasta tutkimusaineistoa. Minulla on ollut etuoikeus olla tutkijana professori André Souranderin johtamassa "Pojasta mieheksi" –pitkittäistutkimushankkeessa. Tuo tutkimus on perustunut valtakunnalliseen Lapset-tutkimukseen, jossa olivat mukana kaikki suomalaiset lastenpsykiatrian yliopistoklinikat. Kiitän kaikkia niitä henkilöitä, jotka ovat osallistuneet tämän alkuperäisaineiston keruuseen.

Työllä on pitkät juuret myös siinä mielessä, että se sai alkunsa vuosituhannen vaihteessa OTT Ari-Matti Nuutilan johtamassa *Rikosoikeus 2001* –hankkeessa. Jo opiskeluaikoinani Turun yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa Ari-Matti neuvoi mitä kriminologilta vaaditaan, ja kehotti lukemaan psykologiaa ja filosofiaa. (Lisäksi hän ennakoii, että Suomessakin kriminologian oppituolet tulevat lisää; valitettavasti on käynyt päinvastoin.) Nuutila ohjasi työtäni sen alkuvaiheessa, ja on sen jälkeenkin auttanut oikeustiedettä sivuavissa pulmissa ja kommentoinut tekstejäni. Hän johdatteli minut myös alun perin sovittelun pariin, ja ehdotti että alkaisin vetämään yliopistolla sovittelukurssia. Tässä työssä käytetty sovitteluaineisto on tuon neuvon ansiota. Kiitän Ari-Mattia kaikesta tästä avusta ja innoituksesta.

Toinen työni tärkeä taustahahmo on lastenpsykiatrian professori André Sourander Turun yliopiston lääketieteellisestä tiedekunnasta. Hän näki ainutlaatuisen pitkittäistutkimusaineiston mahdollisuudet, ja on herkeämättä ideoinut tutkimusta ja kannustanut minua eteenpäin. Kiitän Andréa lämpimästi siitä, että hän on ollut ohjaajana niin aktiivinen. Muutenkin yhteistyö lääketieteellisen tiedekunnan kanssa on ollut opettavaista. Eksakti käsitys tieteestä ja kansainvälinen kirjoitustapa ovat tehneet oikeustieteilijään vaikutuksen, mutta vaatineet myös omat oppivuotensa.

Työni virallisena ohjaajana on sen loppuvaiheessa toiminut Andrén lisäksi professori Ahti Laitinen. Kiitän häntä luotettavasta läsnäolosta ja avusta käytännön asioissa. Kiitokset kuuluvat myös asiantunteville esitarkastajille, dosenteille Juha Veijola ja Janne Kivivuori, joista jälkimmäinen ystävällisesti lupautui myös vastaväittäjäksi. Sain molemmilta arvokkaita kommentteja työn viimeistelyvaiheessa.

Kiitän myös muita yhteistyökumppaneita, joita on vuosien varrelle mahtunut useita. Yhteistyö etenkin LT Solja Niemelän kanssa on ollut tiivistä. Koska Nuutilan listaan opiskeltavista aineista ei kuulunut tilastotiede, työni on paljosta velkaa biostatistikoille Hans Helenius ja Lauri Sillanmäki. Myös psykiatri Georgios Nikolakaros on auttanut pitämään tutkimusaineistomme koossa. Lääkintäkommodori Kai Parkkola ja nuorisopsykiatri Peteri Multmäki ovat toimineet tärkeinä yhteyshenkilöinä tutkimusyhteistyössä Puolustusvoimien kanssa. Kiitokset myös muille yhteiskirjoittajille, TtM Terja Ristkarille ja professoreille Fredrik Almqvist, Kirsti Kumpulainen, Irma Moilanen, Jorma Piha ja Tuula Tamminen. Artikkelien kielentarkastuksesta on ystävällisesti huolehtinut Jacqueline Välimäki ja editoinnissa auttanut Jarna Lindroos.

Kiitokset myös Calonian työyhteisölle. Professorit Anne Kumpula ja Ari Saarnilehto ovat edustaneet pysyviä tukijoukkoja muuttuvassa yliopistossa. Pitkäaikaisista tutkijakollegoista haluan kiittää erityisesti OTK Sanna Hyttistä, OTL Essi Kinnusta, OTL Timo Leinosta, VTM Päivi Mäkelää, dosentti Jussi Tapania ja OTT Mikko Vuorenpäätä. Tutkijanurani eri vaiheissa olen voinut luottaa myös dosentti Jaana Haapasalon neuvoihin. Oikeustieteen opiskelijoita ja Turun sovittelutoimiston väkeä kiitän avusta sovitteluaineiston keräämisessä.

Lisäksi kiitän tutkimukseni rahoittajia: Alfred Kordelinin yleinen edistys- ja sivistysrahasto, Alli Paasikiven Säätiö, Haukkalan lastenpsykiatrisen hoitolaitoksen kannatusyhdistys ry, Heldtin stipendirahastosäätiö, Jenny ja Antti Wihurin rahasto, Lastentautien tutkimussäätiö, Maaliskuun 25 päivän rahasto, oikeusministeriö, oikeustieteen tutkijakoulu OMY, Olga ja Kaarle Oskari Laitisen Säätiö, TOP-Säätiö, Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta ja stipendirahastot, Turun Yliopistosäätiö ja TYKS:n EVO-tutkimusrahoitus.

Lopuksi kiitos myötäelämisestä kuuluu myös vanhemmilleni, sisarilleni, lapsilleni ja vaimolleni. Lapseni eivät ehkä aina ole arvostaneet väitöskirjatyötäni kovin korkealle. Työhuoneessani on käyty ihmettelemässä mappeja: "Ovatko nuo niitä isin mietoskirjoja?" Liian usein työn kiivaimmat viimeistelyvaiheet ovat sattuneet loma-aikaan. Erityiskiitos kuuluu appivanhemmilleni, jotka tarjosivat retriitin tekstien viimeistelyyn kesäasunnollaan. Omistan työn vaimolleni, joka kaikkein kärsivällisimmän on odottanut sen päättymistä.

Turussa 25. maaliskuuta 2010

Henrik Elonheimo

1. JOHDANTO

1.1 NUORISORIKOLLISUUDEN MÄÄRITTELYÄ

Nuorisorikollisuuteen liittyy monia termejä, jotka kuvaavat samaa aihepiiriä eri tieteenalojen tai toimijoiden näkökulmista, ja joiden käyttö riippuu myös siitä, minkä ikäisistä lapsista tai nuorista on kyse. Antisosiaalinen käyttäytyminen saa erilaisia muotoja eri ikävaiheissa. Kun esimerkiksi kolmevuotias puree toista, ei sitä pidetä rikollisuutena, vaikka tiedetäänkin että jo tuossa iässä yksilöiden käyttäytymistaipumuksissa on eroja, jotka kertovat heidän todennäköisyydestään kehittyä rikollisiksi (Caspi et al. 1996). Samaan kokonaisuuteen liittyviä termejä ovat esimerkiksi antisosiaalinen käytös, käytöshäiriö, häiriö- tai ongelmakäyttäytyminen, norminrikkominen, lainrikkominen ja rikollinen käyttäytyminen. Psykiatreilla on tietyt diagnostiset kriteerit esimerkiksi käytöshäiriölle tai epäsosiaaliselle persoonallisuushäiriölle, kun taas kriminologit voivat määrittellä rikoksen niinkin elegantisti kuin epätasa-arvoksi, epäkunnioitukseksi ja toisen ihmisen alistamiseksi¹.

Lainopin näkökulmasta käyttäytymistä voidaan kutsua rikollisuudeksi silloin, kun se on (rikos)laissa kielletty rangaistava teko, ja nuorisorikollisuudeksi silloin, kun se tapahtuu tietyssä iässä. Lain mukaan *nuorella rikosentekijällä* tarkoitetaan henkilöä, joka tällaisen teon tehdessään on ollut 15-20-vuotias (laki nuorista rikosentekijöistä, 1§). Rikoslakimme mukaan alle 15-vuotiaana tehty rikos jää rankaisematta, ja virallinen kontrolli koostuukin tuolloin lähinnä sosiaalisektorin toimista, sovittelusta ja vahingonkorvausvastuusta. Jos rikos on tehty 15-17-vuotiaana, sovelletaan lievennettyä rangaistusasteikkoa, ehdotonta vankeutta tuomitaan vain painavista syistä, ja nuoruus on myös yksi oikeusviranomaisten toimenpiteistä luopumisen peruste.

Pitkittäistutkimuksessamme nuorisorikollisuus operationalisoitiin niin, että se sisältää *16-20-vuotiaiden* poikien tekemiksi epäiltyjä rikoksia, jotka poliisi on merkinnyt rekisteriinsä. Tutkimuksemme pääkysymyksenä oli, mitkä lapsuudessa ja nuoruudessa mitatut psykososiaaliset taustatekijät ovat tällaiseen rikollisuuteen yhteydessä. Tutkimus rajattiin poikiin, koska heistä saatiin lapsuuden taustatekijöiden lisäksi kerättyä tietoa myös kutsunnoissa ja armeijarekisterin avulla, ja heillä on enemmän rikosmerkintöjä kuin tytöillä.

1.2 MITEN RIKOLLISUUTTA VOIDAAN MITATA?

Rikollisuudesta on hankala saada kattavaa tietoa. Tärkeimmät tietolähteet ovat rikosentekijöiden tai uhrien *omat ilmoitukset* ja *virallistilastot*. Molemmissa on hyvät ja huonot puolensa.

1 Henry ja Milovanovic (1996) määrittelevät rikoksen näin: “an expression of energy to make a difference over others, to the exclusion of those others who, in the instant, are rendered powerless to make their own difference”.

Itse ilmoitetun rikollisuuden (self-report) metodin ongelmana on ensinnäkin se, kuinka tavoittaa tutkittavat ja saada heidät sitoutumaan vastaamiseen. Metodia onkin käytetty etenkin koululaiskyselyissä, koska kokonaisia ikäluokkia voidaan tavoittaa peruskoulusta ja Suomessa on oppivelvollisuus –vaikka tutkimuksiin osallistuminen sinänsä toki onkin vapaaehtoista. Oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa (Optula) on toistuvien koululaiskyselyjen avulla kerätty perustietoa suomalaisesta nuorisorikollisuudesta (esim. Kivivuori 2006).

Toiseksi voidaan kysyä, missä määrin vastauksiin vaikuttaa muistin epäluotettavuus tai se, että vastaajat salaavat tietoisesti tekojaan tai täyttävät lomakkeen huolimattomasti. Lisäksi voidaan olettaa, että rikoksien tekemiseen liittyy myös suurempi riski olla poissa koulusta, jolloin kadossa painottuvat rikoksia tehneet oppilaat. Toisaalta on havaittu, että poissaolijoiden joukossa ovatkin yliedustettuina ns. kiltit oppilaat oletettavasti esimerkiksi harrastustoiminnan takia (Kivivuori 1997:7; Kivivuori et al. 2001:3-4). Kaiken kaikkiaan itse ilmoitetun rikollisuuden metodia pidetään kuitenkin melko luotettavana (Loeber et al. 1999:21; Rutter et al. 1998:41), vaikka myönnetäänkin, että se sopii paremmin ns. mas-sarikollisuuden kuin vakavan rikollisuuden tutkimiseen (Kivivuori et al. 2001:3; Kivivuori & Salmi 2005:5-7).

Rikollisuudesta saadaan tietoa myös virallistilastojen tai -rekisterien avulla. *Rikosrekisteri* sisältää tietoja tuomioista ja *poliisirekisteri* poliisikontakteista. Näiden etuna *self-report* -metodiin verrattuna on suurempi objektiivisuus, mutta ongelmana suurempi piilorikollisuuden määrä. Poliisirekisteri tuo esiin pienemmän osan kokonaisrikollisuudesta kuin itse ilmoitetun rikollisuuden menetelmä, ja vain erittäin harva rikos päättyy tuomioon asti. Lisäksi Suomessa rikosrekisterissä näkyvät lähinnä vain vankeus-, yhdyskuntapalvelu- ja nuorisorangaistustuomiot. Rekisteritutkimus sopiikin erityisesti vakavien rikosten tutkimiseen; ääritapauksena ovat henkirikokset, jotka eivät ainakaan Suomessa juurikaan jää piiloon (Lappi-Seppälä & Niemi 2008; Pajuoja & Salminen 1996)².

1.3 NUORISORIKOLLISUUDEN ESIINTYVYYS

Nuorisorikollisuus on yksi kriminologian perinteisimmistä tutkimuskohteista, ja nuorison käyttäytymistä on kauhisteltu kautta aikojen. Aikuisilla on taipumus nähdä nuoret erilaisen huolien kautta, ja nuorisorikollisuuden määrittäminen yhteiskunnalliseksi ongelmaksi kertoneekin siitä, kuka määrittelyjä tekee. (Ks. esim. Honkatukia et al. 2006) Mitä nuorisorikollisuuden esiintyvyydestä tutkimusten valossa tiedetään?

Rikollisuus on yleisintä nuoruudessa, ja *ian* yhteys rikollisuuteen on yksi kriminologian parhaiten tunnettuja ilmiöitä (Hirschi & Gottfredson 1983; Piquero et al. 2007:7; Sampson & Laub 2003). Tutkimusten mukaan rikollisuus on yleisintä 15-19-vuotiaana (Farrington 2003a:223). Esimerkiksi Cambridgen (Farrington 1995, 2004) ja Jyväskylän (Pulkkinen 1988:188) tutkimuksissa tuomioiden esiintyvyys oli korkeimmillaan 17-vuotiaana. Myös

² Toisaalta voidaan myös sanoa, että kaikkein vakavimpia rikoksia, kuten ympäristön tuhoamista, valtiollisia rikoksia tai yleensäkin organisaationaalaisia väärinkäytöksiä ei välttämättä käsitellä ollenkaan rikoksina (Elonheimo 1999).

suomalaisten poliisitilastojen mukaan rikosaktiivisin elämänvaihe on 15–20-vuotiaana (Marttunen & Salmi 2009). Toisaalta on myös esitetty, että ihminen on fyysisesti väkivaltaisimmillaan vain muutaman vuoden iässä, ja normaalisti kehittyessään oppii sen jälkeen kontrolloimaan käyttäytymistään (Tremblay et al. 2003).

Vaikka lapsuus ja nuoruus onkin elämän rikosaktiivisinta aikaa, tilastoidusta kokonaisrikollisuudesta suurimman osan tekevät kuitenkin aikuiset, koska heitä on enemmän. Poliisitilastojen mukaan alle 21-vuotiaiden osuus rikoslakirikoksista on viime vuosina ollut viidenneksen luokkaa. Lisäksi eräät rikoslajit, kuten talous- ja ympäristörikokset, ovat tyyppillisesti aikuisten rikoksia. (Kivivuori 2006; Marttunen & Salmi 2009)

län lisäksi toinen rikollisuutta koskeva hyvin tunnettu säännönmukaisuus on se, että *pojilla* rikollisuus on paljon yleisempää kuin tytöillä (esim. Kolvin et al. 1988; Moffitt et al. 2006). Esimerkiksi niistä, joiden poliisi vuonna 2006 epäili syyllistyneen rikokseen, vain 17% oli naisia. Poliisitilastojen mukaan pojat ja miehet tekevät pahoinpitelyitä noin 10 kertaa enemmän kuin tytöt ja naiset. Myös esimerkiksi ryöstöissä, rattijuopumuksissa ja huumeiden käyttörikoksissa naisten osuus epäillyistä on vain noin 10%. (Honkatukia 2007; Kivivuori 2006)

Se, kuinka yleiseksi rikollisuus arvioidaan, riippuu siitä, miten rikollisuus *määritellään* ja miten sitä *mitataan*. Lähes kaikki tekevät elämänsä aikana jonkun rikoksen. Esimerkiksi Cambridgen tutkimuksessa 96% miehistä myönsi tehneensä ainakin yhden kysytyistä kymmenestä rikoksesta (ml. esim. pahoinpitely, varkaus, murtovarkaus, vahingonteko ja huumeidenkäyttö) 32 vuoden ikään mennessä, ja 37% oli saanut tuomion (Farrington 1994, 1995). Ennen 17 vuoden ikää tuomion oli saanut 20% pojista (Farrington 2004:633). Luvut ovat melko samanlaisia eri maissa; tosin vertailuja vaikeuttaa se, että eri tutkimuksissa rikollisuus on operationalisoitu eri tavoin (ks. esim. Pulkkinen 1988; Farrington 2004:633).

1.3.1 NUORISORIKOLLISUUDEN MUUTOKSET

Yksi yleisimmistä nuorisorikollisuutta koskevista kysymyksistä on se, onko se *muuttunut*. *Yleinen havainto länsimaista* on, että nuorisorikollisuus – kuten muukin rikollisuus – kasvoi viime vuosisadan jälkimmäisellä puoliskolla. Tästä kertovat eri tietolähteet, niin virallistilastot, rikosentekijöiden omat ilmoitukset kuin uhritutkimuksetkin. Merkkejä on myös siitä, että nuorisorikollisuudesta on tullut aikaisempaa *väkivaltaisempaa*. (Cook & Laub 1998; Loeber et al. 1999; Pfeiffer 1998; Rutter et al. 1998; Smith 1995) Käsitystä nuorisorikollisuuden kasvusta tukee sekin, että myös *psykiatrisesti* määritellyt ongelmakäyttäytymisen muodot vaikuttavat yleistyneen nuorten keskuudessa. Esimerkiksi brittiläisessä tutkimuksessa havaittiin, että nuorten käytösongelmat lisääntyivät tutkimuskauden 1974–1999 aikana molemmilla sukupuolilla, eri perhetyypeissä ja kaikissa yhteiskuntaluokissa (Collishaw et al. 2004).

Muutoksien *syitä* on etsitty monista suunnista, kuten yhteiskunnassa rikollisuuden rinnalla lisääntyneistä muista ongelmista. Tällaisia ovat etenkin perheiden hajoaminen (Junger-Tas 1993), erilaiset psyykkiset häiriöt ja päihteidenkäyttö (Rutter et al. 1998).

Selitykseksi on tarjottu myös muuttoliikkeen rapauttamaa informaalista sosiaalista kontrollia (Sampson & Laub 1993; Smith 1995). Lisäksi esimerkiksi nuorisotyöttömyyden tai laajemmin yhteiskunnallisen epätasa-arvon on arvioitu pahentavan rikollisuusongelmaa (Pfeiffer 1998). On puhuttu myös paineesta, jonka aiheuttaa materialistisesti rikkaan elämäntavan ihanne, jota viihdeteollisuus levittää kaikkialle, mutta jota kaikki eivät kuitenkaan voi laillisin keinoin saavuttaa (ks. esim. Kivivuori 2008). Viime kädessä nuorisoon liittyviä ongelmia voidaan ylipäättään attribuoida sellaisen elämänvaiheen syntyyn, johon liittyvät muutos, ristiriidat, joutilaisuus ja tilaisuudet tehdä rikoksia.

Entä mitä tiedetään *tuoreemmista* kehityssuunnista Suomessa? Kun verrattiin *psykiatrisen oireilun* esiintyvyyttä 8-9-vuotiailla lapsilla Lounais-Suomessa vuosina 1989 ja 1999, vanhempien ja opettajien raportoimat poikien käytösongelmat olivat *harvinaistuneet* (Sourander et al. 2004b). Itse ilmoitetun *nuorisorikollisuuden* muutoksista taas Optulan koululaiskyselyt ovat tuottaneet systemaattisesti tietoa vuosina 1995-2008. Kyselyn kohteena ovat olleet suomenkieliset peruskoulun 9-luokkalaiset (15-16 v.) ympäri maan. Näin mitattuna nuorisorikollisuus on kokonaisuutena harvinaistunut, rikoksista pidättyvien nuorten osuus on noussut³, ja asenteet rikoksia kohtaan ovat muuttuneet konservatiivisemmiksi. Kun analysoidaan eri rikoslajeja, tuona aikana omaisuusrikokset ovat vähentyneet, kun taas kannabiksen käyttö ja väkivaltarikokset ovat pysyneet melko tasaisina. Samat trendit on havaittu sekä tytöillä että pojilla, ja kehitys on ollut samansuuntaista myös Ruotsissa. Omaisuusrikosten harvinaistuminen näkyi selvästi myös kun verrattiin helsinkiläisten 15-vuotiaiden keskuudessa vuosina 1992 ja 2002 tehtyjä *self-report* -tutkimuksia. Syiksi nuorten omaisuusrikollisuuden harvinaistumiseen on esitetty, että valvonta on lisääntynyt (kamerat, vartijat), taloudellinen on hyvinvointi kasvanut ja nuorten ajankäyttötavat ovat muuttuneet. (Kivivuori 2006; Salmi 2008)

Myös *poliisin tilastot* vuosilta 1987-2008 kertovat, että nuorisorikollisuus on vähentynyt kokonaisuutena. Etenkin varastaminen on vähentynyt, kun taas väkivalta on kasvanut. Kannabiksen käyttö lisääntyi 1990-luvulla, mutta tuoreemmat tiedot viittaavat kasvun pysähtymiseen. -Rikostilastojen osalta täytyy toki aina muistaa, että ne voivat heijastaa myös muutoksia kontrollissa, ja kiristytvä kontrolli saattaa myös rumentaa tilastoja, kun tekoja havaitaan ja tilastoidaan herkemmin. (Marttunen & Salmi 2007, 2009)

Turun koululaiskyselyt (Aromaa & Laitinen 1993; Elonheimo 2002b; Elonheimo & Grönroos 2001) antavat nuorisorikollisuuden kehityssuunnista varsin samanlaisen kuvan. Kun verrattiin Turussa vuosina 1992 ja 2001 peruskoulun 8- ja 9-luokkalaisille tehtyjen kyselyjen tuloksia, havaittiin, että kokonaisuutena nuorisorikollisuus ei ollut yleistynyt, mutta *ne jotka tekivät rikoksia, tekivät niitä enemmän kuin aikaisemmin*. Kun tutkittiin eri rikoslajien kehitystä, lievät teot ja omaisuusrikokset olivat harvinaistuneet, kun taas väkivalta- ja huumoririkokset olivat yleistyneet. Tuloksien on tulkittu kertovan nuorisorikollisuuden *polarisaatiosta* (Elonheimo 2002a, b; Kuure 2001), josta oli havaittu merkkejä myös Optulan kyselytutkimuksissa (Kivivuori 1999). Polarisaatiolla viitataan kahtiajakotai eriytymiskehitykseen, jossa sekä hyvä- että huono-osaisuus kasautuvat ja ääripää

3 Tosin uusin, vuonna 2008 toteutettu kysely osoittaa, että rikoksista pidättyvien määrä on sitten edellisen, vuoden 2004 kyselyn, kääntynyt laskuun (Salmi 2008).

siirtyvät kauemmaksi toisistaan (ks. esim. Autio et al. 2008). Polarisaatio on edelleen ajankohtainen keskustelunaihe: Lääkäriseura Duodecimin ja Suomen Akatemian koolle kutsuma asiantuntijapaneeli totesi hiljattain, että nuorisomme on voimakkaasti polarisoitunut monen terveyden ja hyvinvoinnin mittarin suhteen (Konsensuskokous 2010).

1.4 KRIMINOLOGISET PITKITTÄISTUTKIMUKSET

Yksilön rikollisuutta selittävä kriminologinen tutkimus on viime vuosikymmeninä edennyt vaihteittain. 1980-luvulla vallalla oli *rikosurien tutkimus (criminal career paradigm)*. Kiinnostuksen kohteena oli rikosurien mittaaminen, esimerkiksi aloitus, kesto ja päättymisen; huomiota ei sen sijaan vielä juurikaan kiinnitetty riskitekijöihin tai teorioihin. *Kehityksellinen ja elämänkaarikriminologia (developmental and life-course criminology)* täydensi 1990-luvulta alkaen rikosurien tutkimusta siten, että kohteeksi tulivat myös miten antisosiaalinen käytös kehittyy elämän aikana ja mitkä tekijät, riskitekijät, suojaavat tekijät ja elämäntapahtumat, siihen vaikuttavat. Ajatuksena oli myös se, että kun altistavia tekijöitä saadaan selville, niihin voidaan vaikuttaa ennen kuin yksilön kehitys päätyy rikolliselle asteelle. Tavoitteeksi on asetettu myös teorianmuodostus empiirisen tiedon pohjalta. (Farrington 2003a, 2005a) Perinteisiä kriminologisia teorioita onkin arvosteltu kehityksellisen näkökulman puutteesta (esim. Loeber et al. 2003:128).

Rikollisuuden taustatekijöistä saadaan tietoa sekä *poikkileikkaus-* että *pitkittäistutkimusten* avulla. Viime vuosisadan loppupuolelle saakka tietämyksemme rikollisuuden taustatekijöistä perustui pitkälti poikkileikkaustutkimuksiin, jotka tuottivat tietoa rikollisuuden *korrelaateista* (tekijöistä jotka ovat yhteydessä rikollisuuteen). Pitkittäistutkimusasetelmaa pidetään kuitenkin erityisen arvokkaana, koska se antaa tietoa eri muuttujien ajallisesta suhteesta. Tämän toivotaan antavan vihiä *kausalisuhteista*, vaikka ihmisen käyttäytymiseen vaikuttavat niin monet tekijät, että niiden kontrollointi kausaaliväittämien edellyttämällä tavalla onkin hyvin haasteellista. Syytekijät saattavat lisäksi juontaa juurensa hyvin varhaiseen ikään tai jopa edeltäviin sukupolviin. Pitkittäistutkimuksissa esiin nousseet yhteydet eivät siten välttämättä kerro kausaalimekanismeista ainakaan suoraan. (Esim. Rutter 2003; Thornberry & Krohn 2003; Tremblay 2000; Tremblay et al. 2003) Tämän vuoksi niissäkin on yleensä syytä rajoittaa puhumaan indikaattoreista tai markkereista, jotka *liittyvät kasvaneeseen rikollisuusriskiin*. Tarkoitan tässä esityksessä *riskitekijällä* juuri tällaista tekijää. Lisäksi nimitys riskitekijä implikoi, että se on ilmennyt elämänkaareissa ennen tutkimuksen kohteena olevaa ilmiötä (ns. riippuvaa tai vaste-muuttujaa). (Ks. esim. Kazdin et al. 1997) Taustatekijä sen sijaan voi tarkoittaa myös pelkkää korrelaattia.

Kriminologisia pitkittäistutkimuksia ovat listanneet esimerkiksi Farrington & Welsh (2007:29-36) ja Thornberry & Krohn (2003). Esittelen tässä tarkemmin aikaisemmat suomalaiset ja tärkeimmät, eniten kansainvälistä huomiota saaneet, länsimaiset pitkittäistutkimukset, joiden tutkimushenkilöt ovat syntyneet viime vuosisadan puolivälin jälkeen. Tarkastelun kohteeksi valitut tutkimukset ovat *lapsuudesta aikuisuuteen ulottuneita väestöpohjaisia, mahdollisimman hyvin koko väestöä edustavia prospektiivisiä*

pitkittäistutkimuksia, jotka ovat tuottaneet tietoa poikien ja miesten rikollisuuden *psykososiaalisista* taustatekijöistä, vaikka ne sinänsä olisikin tehty jonkin muun tieteenalan kuin kriminologian, kuten lääketieteen tai psykologian, piirissä, ja vaikka rikollisuutta koskeva tieto olisi vain yksi niiden tiedonintresseistä. Kiinnostavimmat tutkimukset ovat alkaneet, kun tutkimushenkilöt ovat olleet mahdollisimman nuoria, ainakin alle 10-vuotiaita. Lisäksi kriteerinä oli, että taustatekijätietoa on kerätty ja analysoitu monipuolisesti eikä kyseessä ole pelkkä rekisteritutkimus.

Jyväskylä Longitudinal Study of Personality and Social Development

Jyväskylän tutkimuksen otoksena oli 173 tyttöä ja 196 poikaa, jotka asuivat Jyväskylässä ja olivat syntyneet enimmäkseen vuonna 1959. Heidät poimittiin 12 yläasteen luokalta keskusta- ja lähiöalueilta. Heitä on seurattu 8-vuotiaasta lähtien, ja tietoa on vuosien varrella kerätty useaan otteeseen haastattelujen ja lomakekyselyiden avulla. Tietolähteinä ovat olleet tutkimushenkilöiden lisäksi opettajat ja koulukaverit. Yksi tutkimuksen teemoista on ollut rikollisuus ja sen ennustekijät. Rikollisuudesta on saatu tietoa rikosrekisteristä ja paikallispoliisilta. Löydökset ovat liittyneet esimerkiksi itsekontrollin, sosiaaliseen käytöksen, aggressiivisuuden ja ongelmien kasautumisen vaikutukseen. (Ks. esim. Hämäläinen & Pulkkinen 1995, 1996; Pulkkinen & Hämäläinen 1995) Tutkimuksen johtajana on toiminut professori Lea Pulkkinen.

Pohjois-Suomen vuoden 1966 syntymäkohorttitutkimus

Pohjois-Suomen tutkimuksessa oli otoksena alunperin yhteensä noin 12 000 Pohjois-Suomessa vuonna 1966 syntyneitä tyttöä ja poikaa. Tietoa esimerkiksi perhetekijöistä ja henkisestä ja fyysisestä kehityksestä kerättiin useaan otteeseen *jo raskausajasta alkaen*. Rikollisuustieto saatiin rikosrekisteristä. Tutkimuksen aloitti professori Paula Rantakallio. Hankkeessa on tutkittu esimerkiksi perhetaustan yhteyttä rikollisuuteen (Kempainen 2001; Kempainen et al. 2002; Rantakallio et al. 1992), väkivalta- tai ei-väkivaltaiseen rikollisuuteen (Mäki et al. 2003; Sauvola et al. 2002) ja rattijuopumukseen (Sauvola et al. 2001), nuorisorikollisuuden ennustekijöitä pojilla ja tytöillä (Rantakallio et al. 1995) ja psykiatristen häiriöiden yhteyttä rikollisuuteen (Tiihonen et al. 1997).

Cambridge Study in Delinquent Development

Cambridgen tutkimukseen valittiin 411 vuosina 1953-54 syntyneitä poikaa, jotka asuivat työväenluokkaisella alueella Etelä-Lontoossa ja jotka oli rekisteröity tutkimuksen teko- paikan lähellä sijaitseviin kouluihin. Heitä on seurattu 8-vuotiaasta lähtien. Tietoja on kerätty vuosien varrella useaan kertaan pojilta itseltään sekä heidän vanhemmiltaan ja opettajiltaan. Tiedonkeruutapana ovat olleet haastattelut, kyselylomakkeet ja poikien psykologiset testit. Rikollisuudesta on saatu tietoa rikosrekisterin ja omien ilmoitusten avulla, ja siihen liittyvää tietoa myös opettajilta ja opetusviranomaiselta. Tutkimusteemoja ovat olleet esimerkiksi rikosurien kehitys ja rikollisuudelle altistavat ja siltä suojaavat tekijät. Tutkimusta ovat johtaneet Donald West ja David Farrington. (Ks. esim. Farrington 2003b; Farrington & West 1993; Piquero et al. 2007)

Christchurch Health and Development Study

Tutkimuksen kohteena olivat kaikki 1265 vuonna 1977 Uuden-Seelannin Christchurchissa syntynyttä lasta. Heitä on seurattu syntymästä lähtien, ja tiedonkeruuta on jatkettu vuosittain 16-vuotiaaksi asti, sen jälkeen harvemmin. Taustatiedon keruutapoja ovat olleet esimerkiksi vanhempien haastattelu, opettajan kysely sekä lapsen haastattelu ja psykologinen testaus (Fergusson et al. 1989). Rikollisuudesta saatu tieto on peräisin tutkimushenkilöiltä itseltään. Tämäkin pitkittäistutkimus on tuottanut tietoa rikollisuuden taustatekijöistä (esim. Fergusson et al. 1992, 1994a, 1994b, 1996, 2005; Fergusson & Horwood 2000) ja rikosurista (Fergusson et al. 2000). Tutkimusta johtaa David Fergusson.

Dunedin Multidisciplinary Health and Development Study

Toisessa uusi-seelantilaisessa tutkimuksessa otoksena oli 1037 (48% tyttöjä, 52% poikia) Dunedin-nimisessä kaupungissa 1.4.1972 ja 31.3.1973 välillä syntynyttä lasta. Lähes kaikki (91%) tuona aikana syntyneet lapset otettiin mukaan tutkimukseen, ja otos vastaa sosioekonomisesti koko alueen väestöä. Tutkimushenkilöitä on seurattu 3-vuotiaasta asti, ja tiedonkeruuvaiheita on ollut useita. Tiedonkeruutapoina ovat olleet haastattelut ja lomakekyselyt, ja tietoa on kerätty tutkimushenkilöiden lisäksi heidän läheisiltään. Rikollisuudesta ja antisosiaalisesta käyttäytymisestä on saatu tietoa niin poliisi- kuin tuomioistuintietojen sekä omien, vanhempien, opettajien ja läheisten ilmoitusten avulla. Tutkimuksen keskeisin anti on ollut kehityksellisen kriminologisen teorian muodostaminen: elinikäisen ja nuoruuteen rajoittuvan antisosiaalisuuden jaottelu. (Ks. esim. Caspi et al. 1996; Moffitt et al. 2002, 2006) Keskeistutkijoita ovat olleet Terrie E. Moffitt ja Avshalom Caspi.

Montreal Longitudinal and Experimental Study

Montrealin tutkimus alkoi 1984, kun tutkimushenkilöt olivat 6-vuotiaita. Tutkimukseen osallistui 1037 poikaa, jotka olivat leikkikouluissa (*kindergarten*) sellaisilla Montrealin alueilla, joita luonnehti alhainen SES ja joiden vanhemmat olivat syntyneet Kanadassa ja joiden äidinkieli oli ranska. Yhtenä tutkimusteemana oli antisosiaalisen käyttäytymisen kehitys. Tutkimuskysymykset ovat käsitelleet varhaisten persoonallisuuspiirteiden yhteyttä nuorisorikollisuuteen, muita nuorisorikollisuuden psykososiaalisia ja biologisia taustatekijöitä ja erilaisia antisosiaalisen käyttäytymisen kehityksellisiä alaryhmiä. Tietoa on kerätty useissa vaiheissa esimerkiksi kyselyiden ja haastatteluiden avulla pojilta itseltään, vanhemmilta, opettajilta ja kavereilta. Rikollisuustieto perustui omiin ilmoituksiin, mutta poikien käytösongelmista kysyttiin myös muilta informanteilta. Tutkimukseen on liitetty myös interventiotutkimus ja muita Kanadaan sijoitettavia oheistutkimuksia, joissa käytösongelmia on tutkittu hyvin nuoresta iästä lähtien. (Tremblay et al. 2003) Tutkimusta johtaa Richard Tremblay.

Pittsburgh Youth Study

Pittsburghin tutkimuksen otos koostui yhteensä 1517 pojasta, jotka poimittiin kolmena otoksena luokilta 1, 4 ja 7 (jolloin he olivat 7-, 10- ja 13-vuotiaita) Pittsburghin keskus-

Taulukko 1. Valikoituiden kriminologiset pitkäaikäiset tutkimukset.

Tutkimus	Otos	Ikävaihe kun tutkimus alkoi	Rikostiedon lähteet	Rikollisuuden psykososiaaliset taustatekijät (pojilla)	Kriminologiset pääviitteet
Suomalaiset					
<i>Jyväskylä Longitudinal Study of Personality and Social Development</i>	173 Jyväskylässä 1959 syntyneitä tyttöä ja 196 poikaa	8 v.	Rikosrekisteri, paikallispoliisin rekisteri	-Aggressiivisuus (liittyneenä muihin ongelmiin tai hyökkäävässä muodossa), prososiaalisuuden puute, alhainen itsekontrolli, käytösongelmat, huono koulumenestys -Ongelmien kasautuminen	-Hämäläinen & Pulkkinen 1995, 1996 -Pulkkinen 1987, 1988 -Pulkkinen & Hämäläinen 1995
Pohjois-Suomen vuoden 1966 syntymäkohorttitutkimus	Yht. n. 12 000 Pohjois-Suomessa 1966 syntyneitä tyttöä ja poikaa	Raskaus	Rikosrekisteri	-Tupakointi raskausaikana, syntyminen ei-toivottuna -Alhainen AO, huono koulumenestys -Vanhempien kuolema ja ero, yksinhuoltajuus -Psykootisuus (erityisesti yhdistyneenä alkoholismiin)	-Kempainen 2001 -Rantakallio et al. 1992, 1995 -Sauvola et al. 2001, 2002 -Tiitonen et al. 1997
Ulkolaiset					
<i>Cambridge Study in Delinquent Development</i>	411 poikaa Etelä-Lontoosta, syntyneet 1953-54	8 v.	Rikosrekisteri, itse ilmoitettu rikollisuus	-Antisosiaalinen käytös, ADHD, alhainen AO ja koulumenestys -Puutteelliset kasvatuskäytännöt, köyhyys, perheenjäsenten rikollisuus	-Farrington 1995, 2003b -Farrington & West 1993 -Piquero et al. 2007
<i>Christchurch Health and Development Study</i>	Yht. 1265 Christchurchissa 1977 syntyneitä tyttöä ja poikaa	Syntymä	Itse ilmoitettu rikollisuus	-Käytösongelmat -Vanhempien riitaisuus ja ero -Alkoholin väärinkäyttö -Kavereiden antisosiaalisuus	-Fergusson et al. 1992, 1994a, 1994b, 1996, 2005 -Fergusson & Horwood 2000

<i>Dunedin Multidisciplinary Health and Development Study</i>	Yht. 1037 Dunedinissa 1972-73 syntynyttä tyttöä ja poikaa	3 v.	Polisi- ja tuomioedot, itse ilmoitettu rikollisuus, opettajien, vanhempien ja läheisten ilmoitukset	<ul style="list-style-type: none"> -Kognitiiviset puutteet, ADHD, kontrolloimaton temperamentti, tietyt persoonallisuuspieritteet kuten aggressiivisuus ja vieraantuneisuus -Päihde- ja psykoottiset häiriöt -Perheen konfliktit, yksinhuoltajuus, alhainen SES, muutokset, puutteelliset kasvatuskäytännöt, äidin nuoruus, mielenterveysongelmat ja rikollisuus -Kavereiden hylkääminen ja antisosiaalisuus -Puutteellinen sitoutuminen kouluun 	<ul style="list-style-type: none"> -Arseneault et al. 2000 -Caspi 2000 -Henry et al. 1996 -Moffitt 2003 -Moffitt et al. 1996, 2002, 2006 -White et al. 1990
<i>Montreal Longitudinal and Experimental Study</i>	1037 poikaa Montrealin leikkikouluissa 1984	6 v.	Itse ilmoitettu rikollisuus, vanhempien ja opettajien arviot	<ul style="list-style-type: none"> -Varhaiset käytöshäiriöt, fyysinen aggressiivisuus ja hyperaktiivisuus -Perheen epävakaa talous ja valvonnan puute, äidin nuori ikä ja alhainen koulutus -Vaikeudet koulussa 	<ul style="list-style-type: none"> -Tremblay et al. 2003 -Haapasalo et al. 2000
<i>Pittsburgh Youth Study</i>	Yht. 1517 pittsburghilaista poikaa jaettuna kolmeen otokseen, jotka olivat 7-13-vuotiaita tiedonkeruun alkaessa 1987-88	7 v. (nuorin otos)	Itse ilmoitettu rikollisuus, vanhempien ja opettajien ilmoitukset, virallistekstit	<ul style="list-style-type: none"> -Impulsiivisuus, syylisyydentunnon puute, alhainen AO, huono koulumenestys, masennusoireet -Persoonallisuuspieritteet kuten negatiivisuus, pidäkkeettömyys ja empatian puute -Alkoholin käyttö, mielenterveysongelmat -Puutteelliset kasvatuskäytännöt kuten valvonnan puute ja fyysinen rankaiseminen -Perheen ja asuin ympäristön alhainen SES, äidin nuori ikä, iso perhekoko -Kavereiden antisosiaalisuus 	<ul style="list-style-type: none"> -Loeber et al. 1998, 2001, 2003

ta-alueen julkisista kouluista 1987-1988. Heidä on seurattu useaan otteeseen, ja tietoa on kerätty poikien lisäksi heidän äideiltään ja opettajiltaan. Tiedonkeruussa on käytetty haastatteluja, lomakekyselyitä ja psykologista testausta. Tutkimusteemana ovat olleet erilaiset ongelmakäyttäytymisen muodot ja rikollisuus. Rikollisuustietoa on saatu tutkimushenkilöiltä itseltään, vanhemmilta ja opettajilta sekä erilaisista virallisrekistereistä (kuten nuorisotuomioistuimesta). Tutkimuksessa on painotettu kehityksellistä kriminologiaa ja pyritty erottelamaan erilaisia kehityksellisiä rikosentekijäryhmiä. Päättökijana on Rolf Loeber. (Ks. esim. Loeber et al. 2001, 2003)

Muita tutkimuksia

Kriminologisen teorianmuodostuksen kannalta tärkeä on ollut myös *Glueck Longitudinal Study*. Siihen osallistui 500 iältään 10-17-vuotiasta rikolliseksi määriteltyä poikaa ja samankokoinen kontrolliryhmä, joka vastasi heitä ikänsä, rotunsa, älykkyysosamääränsä ja asuinalueensa (alhaisen tulotason alue Bostonissa) puolesta. Aineiston keräämisen aloittivat Sheldon ja Eleanor Glueck Harvardin oikeustieteellisessä tiedekunnassa 1939. Pojista kerättiin tietoa, kun he olivat 14-, 25- ja 32-vuotiaita. Tietoa rikollisuudesta saatiin omien, vanhempien ja opettajien ilmoitusten ja eri rekistereiden (poliisi, tuomioistuin, rangaistuslaitokset) avulla. Sampson ja Laub ovat analysoineet aineistoa uudestaan ja kehittäneet kriminologista teoriaa, jossa keskeisellä sijalla ovat olleet etenkin informaalinen sosiaalinen kontrolli ja sosiaaliset siteet, mutta myös elämän käännekohtat ja ihmisen kyky itse ohjailta elämäänsä. (Laub & Sampson 2003; Sampson & Laub 1993, 2005) Muista merkittävistä tutkimuksista voidaan mainita esimerkiksi *Seattle Social Development Project* (Hawkins et al. 2003), *Newcastle Thousand Family Study* (Kolvin et al. 1988) ja *Philadelphian* kohorttitutkimukset (Tracy et al. 1990).

1.5 MITÄ RIKOLLISUUDESTA TIEDETÄÄN TUTKIMUSTEN PERUSTEELLA?

Farrington (2003a, 2005a) on koonnut yhteen rikollista käyttäytymistä koskevaa tutkimustietoa, josta vallitsee laaja yksimielisyys. Tutkimusten mukaan (nuoriso)rikollisuus:

- **muodostaa kehityksellisen jatkumon:** Antisosiaalinen käyttäytyminen muodostaa jatkumon lapsuudesta nuoruuden kautta aikuisuuteen. Yksilöt voidaan asettaa järjestykseen heidän antisosiaalisen taipumuksensa perusteella, ja tuo järjestys pysyy melko muuttumattomana elämän aikana. Lisäksi antisosiaalisuus saa eri muotoja eri ikävaiheissa, kuten eläinräökkäys lapsena, näpistely varhaispuberteetissa, varkaudet murrosiässä, ryöstöt varhaisessa aikuisiässä ja perheväkivalta ja talousrikokset aikuisena. Tietynlaiset teot tehdään siis yleensä ennen toisia. Rikollisuus on osa laajempaa antisosiaalisen käyttäytymisen kokonaisuutta, johon kuuluu myös sellaisia luvattomia tai epäeettisiä tekoja ja riskikäyttäytymistä, jotka eivät ole juridisessa mielessä rikoksia.
- **kasautuu:** Pieni osa väestöstä tekee suhteettoman suuren osan rikoksista. Tällaisille henkilöille on ominaista aikainen aloittamisikä ja pitkä ja aktiivinen rikosura.

- **on monimuotoista:** Rikollisuus on enemmänkin monimuotoista kuin erikoistunutta tietynlaisiin rikoksiin. Tämä pätee erityisesti nuorisirikollisuuteen, kun taas aikuisena erikoistuminen lisääntyy. Nuorilla myös rikosten motiivit ovat monimuotoisempia kuin aikuisilla, joilla painottuu enemmän materiaalinen hyöty.
- **on ryhmäkäyttäytymistä:** Aikuisrikollisuuteen verrattuna nuorisirikollisuus on useammin ryhmäkäyttäytymistä.

1.5.1 RIKOLLISUUDEN RISKI- JA TAUSTATEKIJÖITÄ

Hyvin monien tekijöiden on havaittu olevan yhteydessä siihen, kehittykö yksilöstä rikollinen. Ne voidaan jakaa eri tasoille, kuten *yksilö, perhe, kaveripiiri, koulu ja laajempi yhteisö*. Lisäksi toki myös *tilannetekijät* vaikuttavat siihen, millä todennäköisyydellä rikos tapahtuu. Riskitekijöitä ovat koonneet yhteen esimerkiksi Farrington (2004), Farrington & Welsh (2007) ja Rutter et al. (1998), ja väkivallan suhteen Hawkins et al. (1999). Rikollisuuden *biologiset* ja *perinnölliset* taustatekijät on rajattu tämän tutkimuksen ulkopuolelle.

1.5.1.1 YKSILÖTASO

Rikollisuus on yhdistetty monenlaisiin yksilötason tekijöihin, joita ovat erityisesti aggressiivisuus (Huesmann et al. 2002; Huizinga & Jacob-Chien 1999), päihteiden väärinkäyttö (Junger et al. 2001; Tubman et al. 2004), impulsiivisuus ja hyperaktiivisuus (Farrington 2004; Simonoff et al. 2004), itsekontrollin puute (Gottfredson & Hirschi 1990), alhainen prososiaalisuus (Hämäläinen & Pulkkinen 1995) ja psykopatia (Zhang et al. 2002).

Rikollisuuteen liitettyjä *psykiatrisia häiriöitä* ovat etenkin käytöshäiriöt, antisosiaalinen persoonallisuushäiriö, ADHD sekä päihde- ja psykoottiset häiriöt kuten skitsofrenia (Arseneault et al. 2000; Brennan et al. 2000; Fazel & Danesh 2002; Teplin et al. 2002; Tiihonen et al. 1997; Vermeiren et al. 2000; Wallace et al. 1998, 2004). *Internalisoivien* ongelmien, kuten ahdistuksen, ujouden tai masennuksen, yhteys rikollisuuteen on eksternalisoivia ongelmia monitahoisempi. On esitetty, että yhteyttä ei ole (Arseneault et al. 2000) tai että se on käänteinen (Hawkins et al. 1999) ja että internalisoivat ongelmat voivat jopa suojella rikolliselta kehitykseltä (Farrington & West 1993; Moffitt et al. 2002; Tremblay et al. 2003). Kuitenkin jotkut tutkimukset liittävät antisosiaalisen käytöksen esimerkiksi masennusoireisiin (Fazel & Danesh 2002; Loeber et al. 2003:110; Mason et al. 2004; Ritakallio et al. 2005; Teplin et al. 2002). Lisäksi on esitetty, että erilaisilla internalisoivilla oireilla voi olla erilaisia vaikutuksia: vetäytyvyys voi olla riski- ja estyneisyys suojatekijä (Kerr et al. 1997).

Rikollisuuden taustatekijät muodostavat lisäksi erilaisia *yhdistelmiä*, ja onkin esitetty, että yksittäisten piirteiden sijaan rikollisuutta ennustavat parhaiten eri ongelmat yhdessä esiintyessään (kuten ne käytännössä usein tekevät), kuten skitsofrenia ja alkoholin väärinkäyttö (Tiihonen et al. 1997), käytöshäiriöt ja internalisoivat oireet (Sourander et al. 2007; ks. myös Moskowitz & Schwartzman 1989) tai käytöshäiriöt ja ADHD (Lynam 1998, Moffitt 1990) ja erilaisten ongelmien *kasautuminen* (esim. Herrenkohl et al. 2000;

Huizinga & Jakob-Chien 1999; Hämäläinen & Pulkkinen 1996; Rönkä 1999; Stattin & Magnusson 1996).

1.5.1.2 PERHETEKIJÄT

Rikollisuuteen yhdistettyjä perhetason tekijöitä voidaan jaotella esimerkiksi niin, että ne liittyvät joko perheen rakenteeseen, toimintaan tai vanhempien ongelmiin.

Perherakenteeseen liittyviä kriminologisesti relevantteja tekijöitä ovat esimerkiksi vanhempien ero ja yksinhuoltajuus sekä vanhempien tai asuinpaikan muutokset (Fergusson et al. 1994a; Henry et al. 1996; Rantakallio et al. 1995), äidin nuori ikä (Farrington et al. 2001) ja suuri perhekoko (Wasserman & Seracini 2001:169-170).

Myös tietynlaiset perheen *toimintatavat* on liitetty lasten kohonneeseen rikosalttiuteen. Tällaisia ovat etenkin perheen sisäiset konfliktit, ongelmat lasten ja vanhempien välisessä suhteessa (esim. tunnekylläisyys, puutteellinen kiintymyssuhde), epäsuotuisat kasvatuskäytännöt (etenkin epäjohdonmukainen, ankara tai välinpitämätön kasvatustapa) ja se, että vanhemmat valvovat lapsiaan puutteellisesti (Fergusson et al. 1992; Haapasalo & Pokela 1999; Loeber & Dishion 1983; Loeber & Stouthamer-Loeber 1986; Newson et al. 1993; Smith & Stern 1997).

Vanhempien ongelmat, joiden on havaittu olevan yhteydessä lasten rikollisuuteen, sisältävät etenkin heidän (tai muiden lähisukulaisten) antisosiaalisuuden (Farrington et al. 2001; Farrington & West 1993; Loeber et al. 2003; Wasserman & Seracini 2001:169-170) sekä perheen alhaisen sosioekonomisen aseman (Dunaway et al. 2000; Fergusson et al. 2004; Offord et al. 1986; Rantakallio et al. 1995).

1.5.1.3 LAAJEMPI SOSIAALINEN YMPÄRISTÖ

Rikollisuuteen on yhdistetty myös useita yhteisöllisiä tekijöitä, jotka voivat liittyä sosiaaliin suhteisiin, kouluun, työelämään tai asuinympäristöön. *Kaveri- tai ystävyys-suhteisiin* liittyviä mahdollisesti rikollisuutta ruokkivia tekijöitä ovat tutkimusten mukaan etenkin kavereiden rikollisuus tai hyljeksintä (Elliott et al. 1985; Farrington 1986, 1994; Fergusson et al. 1996; Lipsey & Derzon 1999; Sprott & Doob 2000). *Kouluun* liittyvistä tekijöistä rikollisuuteen on liitetty huono koulumenestys, alhainen sitoutuminen kouluun ja alhaiset koulutukselliset tavoitteet (Herrenkohl et al. 2001; Rantakallio et al. 1995; Sampson & Laub 1993). Myös koulun ominaisuuksilla on merkitystä; lasten käytökseen on havaittu vaikuttavan se, millainen koulu on sosiaalisena instituutiona, millaiset työtavat ja kulttuuri koulussa vallitsevat (Herrenkohl et al. 2001; Rutter et al. 1979). Rikollisuuteen on havaittu liittyvän myös ongelmat *työelämässä*, etenkin työttömyys ja epävakaa työura (Farrington 1994:548; Sampson & Laub 1993). Myös *asuinympäristön* ja rikollisuuden välillä on havaittu yhteyksiä, ja rikollisuus on liitetty urbaaniin (Farrington 1994; Rantakallio et al. 1995; Smith 1995) ja huono-osaiseen ympäristöön (Loeber et al. 2003; Thornberry et al. 2003).

1.5.2 SUOJAAVAT TEKIJÄT JA KÄÄNNEKOHDAT

Tutkimuksissa on lisäksi löydetty tekijöitä, jotka ovat yhteydessä alentuneeseen rikollisuusriskiin tai jotka vähentävät riskitekijöiden vaikutusta. Erilaisten riski- ja suojatekijöiden suhteen on ajateltu määrittävän yksilön riskiä kehittyä rikolliseksi (Loeber et al. 2003). Suojaavien tekijöiden lisäksi voidaan puhua *psykkisestä vastustus- tai sopeutumiskyvystä tai sitkeydestä (resilience)*. Tällaisiksi tekijöiksi on ehdotettu esimerkiksi erilaisia henkilökohtaisia *voimavaroja* kuten älykkyys, emotionaalinen vakaus, sosiaalinen kypsyyt ja psyykinen energia. Myös *koherenssintunne (sense of coherence)* on yksi niistä käsitteistä, jotka on liitetty yksilön kykyyn tulla toimeen riskitekijöiden kanssa. (Antonovsky 1987; Stattin & Magnusson 1996)

Sampsonin ja Laubin (1993) mukaan *sosiaaliset siteet* etenkin perheeseen, puolisoon, kouluun tai työhön tarjoavat informaalia sosiaalista kontrollia, joka ehkäisee rikollisuutta. Perheen positiivinen rooli voi myös saada lapsella jo ilmenneet ongelmat lakkaamaan (Rutter et al. 1998:101). Myös sellaisten tekijöiden, joita voidaan kuvata käsitteellä *sosiaalinen pääoma*, on todettu tarjoavan suojaa rikolliselta kehitykseltä (Salmi 2005, 2006). Kuten aikaisemmin mainittiin, myös *internalisoivien* piirteiden on ehdotettu suojelevan rikosten tekemiseltä -esimerkiksi sitä kautta, että ne ehkäisevät nuoren yhteyksiä rikollisuuteen taipuvaisiin ikätovereihinsa (Moffitt 1993; Piquero et al. 2005).

Tutkimusten mukaan vaikuttaa myös siltä, että elämässä voi olla merkityksellisiä *käännekohtia (turning points)*, jotka auttavat pääsemään pois rikolliselta uralta. Tällaisiksi tekijöiksi on nimetty esimerkiksi naimisiinmeno, vakituisen ja mielekkään työpaikan saaminen, paremmalle alueelle tai kaupungista pois muuttaminen, rikollisten piirien hylkääminen tai vaikkapa armeijaan meno (ks. esim. Farrington 2003a:225). Rutiinien muuttaminen ja uuden prososiaalisen identiteetin omaksuminen voivat olla ratkaisevia tekijöitä rikollisuuden lopettamisen kannalta. (Laub & Sampson 2003) Lisäksi täytyy huomata, että useimmiten rikollisuus loppuu luonnollisesti iän myötä (Rutherford 1986; Sampson & Laub 2003), mutta tätä prosessia voivat häiritä antisosiaalisesta vaiheesta seuraavat *”ansat” (snares)*, kuten päihderiippuvuus, rikkinäinen koulutus- tai työhistoria tai oikeudelliset seuraamukset (Moffitt 1993; Moffitt et al. 1996).

1.6 MITEN RIKOKSENTEKIJÖITÄ ON JAOTELTU?

Rikollisuuden tutkimuksessa rikoksentekijöitä voidaan jaotella erilaisiin ryhmiin esimerkiksi rikosten määrän tai lajin mukaan tai sen suhteen, millaisia taustaongelmia heillä on tai mihin ikävaiheeseen rikollisuus sijoittuu. Toisaalta on myös esitetty, että erilaiset rikollisuuden muodot ilmentävät samaa yleistä taustamuuttujaa, jota voidaan kutsua vaikkapa *antisosiaaliseksi taipumukseksi tai potentiaaliksi* (Farrington 2005b) tai *itsekontrollin puutteeksi* (Gottfredson & Hirschi 1990). Rikollisuuden eri muotoja yhdistävää elementtiä on etsitty myös sosiaalisesta kontrollista, ja yleistä teoriaa on rakennettu etenkin *informaalin sosiaalisen kontrollin* (Sampson & Laub 1993) ja *häpeän* (Braithwaite 1989) käsitteiden varaan.

Yksi tunnetuimmista ja myös empiiristä tukea saaneista (Moffitt 2003, 2006; Rutter et al. 1998; ks. kuitenkin Skardhamar 2009) jaotteluista on Moffittin näkemys antisosiaalisuudesta, joka voi esiintyä läpi elämänkaaren (*life-course persistent*) tai vain nuoruudessa (*adolescence-limited*) (Moffitt 1993). *Nuoruuteen rajoittuva* normien rikkominen on niin yleistä, että sitä voidaan pitää lähes normatiivisena. Tällaista antisosiaalisuutta onkin hankala nähdä kovin patologisena, vaikka se voidaankin taustatekijöidensä puolesta erottaa lainkuuliaisesta nuoruudesta. Riskitekijöissä korostuu kaveripiirin vaikutus ja rikosteissa lievät rikokset ja kapinointi väkivallan sijaan. Koska häiriöt eivät ole alkaneet lapsuudessa, tälle ryhmälle on kehittynyt normaaleja sosiaalisia taitoja ja konventionaalisia arvoja, jotka auttavat heitä aikuisuuden kynnyksellä pääsemään irti rikollisuudesta. (Ibid.)

Krooninen antisosiaalinen taipumus taas vaivaa pientä osaa (alle 10%) populaatiosta. Heistä suurin osa on poikia. Tällainen antisosiaalisuus ilmenee jo lapsena. Nuoruuteen rajoittuvaan antisosiaalisuuteen verrattuna tämän ryhmän rikollisuus on vakavampaa ja väkivaltaisempaa. Moffittin mukaan elinikäisen antisosiaalisuuden etiologiassa yhdistyvät neuropatologia ja ympäristön vaikutus, ja sille ovat ominaisia vaikeudet monella tasolla, kuten alhaiset kognitiiviset taidot, vaikea temperamentti, hyperaktiivisuus, ongelmat sosiaalisissa suhteissa ja epäedulliset perhetekijät. Varhain alkaneet ongelmat tällä ryhmällä häiritsevät sosialisatiota ja tavanomaisten sosiaalisten taitojen hankkimista. (Ibid.)

Myös muut tutkijat ovat Moffittin tapaan ryhmitelleet rikollisia sen perusteella milloin ongelmat alkavat (esim. Patterson et al. 1989). Moffittin alunperin määrittelemien ryhmien lisäksi on ehdotettu myös muita, kuten aikuisena rikollisen uran aloittavat, lapsuudessa aloittavat mutta rikosurasta sen jälkeen suurelta osin toipuvat sekä satunnaisesti rikoksia tekevät kroonikot (Moffitt 2003, 2006; Rutter et al. 1998). Lisäksi on huomautettu, että kaikki, *myös Moffittin postuloimat elämänkaaririkolliset*, ovat taipuvaisia luopumaan rikollisuudesta iän karttuessa (Sampson & Laub 2005). Moffittin luokittelua on arvosteltu myös siitä, että se, kuten dikotomiat yleensäkin, luo keinotekoisia selkeyttä, kun todellisuudessa rajat ovat liukuvia (Skardhamar 2009; Tham & von Hofer 2009).

Yhdeksi alaryhmäksi on ehdotettu myös sellaista rikollisuutta, johon liittyvät hyperaktiivisuus ja tarkkaavaisuuden ongelmat. Tälle ryhmälle on ominaista ongelmakäyttäytymisen varhainen aloitus lapsuudessa ja pitkä rikosura, puutteelliset sosiaaliset ja kognitiiviset kyvyt, ongelmat kaverisuhteissa, ja taustalla korostuvat geneettiset ja biologiset tekijät. Tällainen ryhmä lienee ainakin osittain päällekkäinen Moffittin kroonikoiden kanssa. Myös muita ryhmiä on ehdotettu, kuten psykopatiaan tai mielisairauksiin liittyvät rikokset. (Rutter 2003; Rutter et al. 1998)

Kun rikosentekijöitä on jaoteltu *rikosmäärän* mukaan, on ajatuksena tavallisesti ollut, että uusintarikolliset poikkeavat normaaliväestöstä satunnaisia rikosentekijöitä enemmän ja kärsivät monenlaisista ongelmista. Vaikka uusintarikollisuuden ja satunnaisen rikollisuuden taustalla on samoja tekijöitä, yhteydet ovat yleisesti ottaen vahvempia uusijoilla. (Rutter et al. 1998) Tämänäsuuntaisia tuloksia on saatu esimerkiksi Philadelphian tutkimuksessa, jossa samanlaiset taustatekijät (kuten sosioekonominen asema ja koulumenestys) erottivat nuorisorikolliset muista ja määrittivät myös rikollisuuden tasoa (Tracy et al. 1990). Myös Cambridgen tutkimuksessa paljolti samat tekijät ennustivat

kroonista rikollisuutta ja rikollisuutta yleensä, mutta kroonikoilla oli enemmän ongelmia (Farrington & West 1993). Myös esimerkiksi päihteidenkäytön ja rikollisuuden tason on esitetty kulkevan käsi kädessä (Tubman et al. 2004).

Kriminologisessa tutkimuksessa rikollisuutta on verrattain harvoin jaoteltu sen *lajin* mukaan, ja kun näin on tehty, on yleensä tyydytty erottelemaan lähinnä väkivalta- ja muu kuin väkivaltarikollisuus tai omaisuusrikollisuus. Tarkempia lainsäädäntöön perustuvia jaotteluja on yleensä vältetty, ja ryhmittelyjä on pyritty tekemään pikemminkin käyttäytymistieteellisestä kuin juridisesta näkökulmasta. Toisaalta on esitetty, että myös esimerkiksi seksuaali- tai huumerikolliset saattavat muodostaa etiologisesti erityisiä kategorioita. (Rutter 2003; Rutter et al. 1998)

1.7 RESTORATIIVINEN OIKEUS JA SOVITTELU NUORISORIKOLLISUUDEN KONTROLLIMUOTONA

Tämän tutkimuksen kohteena olevassa ikävaiheessa (16-20 vuotta) tehtyjen rikosten seuraamukset ovat pääasiassa samanlaisia kuin aikuisrikollisilla, vaikka suhtautuminen onkin lievempää jaksossa 1.1 kuvatulla tavalla. Nuorisoriikollisuuden kontrollia on kuvattu tuoreessa väitöskirjassa (Marttunen 2008). Omassa tutkimuksessani keskityn tältä osin rikosten sovitteluun, joka on kirjallisuuden perusteella erityisen lupaava kontrollimuoto (esim. Braithwaite 2002; Walgrave 2002). Sovittelu edustaa laajempaa restoratiivisen oikeuden (*Restorative Justice, RJ*) paradigmaa, jonka on nähty tarjoavan vaihtoehdon sekä retributiiviselle että rehabilitatiiviselle rikoskontrollille. Näiden, sekä rankaisu- että hoitokeskeisen kontrollin, ongelmiksi on nähty etenkin viranomaiskeskeisyys, muodollisuus, vieraantuminen, hitaus, kalleus ja tehottomuus esimerkiksi uusintarikollisuuden vähentämisen tai asianosaisten tyytyväisyyden suhteen. (Ks. esim. Elonheimo 2002a)

1.7.1 RESTORATIIVISEN OIKEUDEN MÄÄRITTELYÄ

Restoratiivisen oikeuden ydinmääritelmän mukaan *kaikki, joita rikos on koskettanut, koostuvat yhteen ulkopuolisen sovittelijan tai muun koollekutsujan avulla keskustelemaan rikoksesta, sen seurauksista ja siitä, mitä sen johdosta pitäisi tehdä*. Vaikka yleisin ja ”rikkein” restoratiivinen metodi on se, että osapuolet kohtaavat, sovittelija voi toimia myös välittäjänä, jos he eivät halua tavata toisiaan. Laajimman määritelmän mukaan restoratiivinen voi olla mikä tahansa metodi, jonka avulla rikosvahinkoja voidaan korjata, ristiriitoja lievittää, asianosaisten tyytyväisyyttä lisätä ja heidän asemaansa parantaa (ks. Sherman 2003). RJ muodostaakin jatkumon, ja eri menettelyt voivat olla enemmän tai vähemmän restoratiivisia. (Määritelmistä ks. esim. Braithwaite 2002; Daly 2003; Walgrave 2008)

Rikosten sovittelun lisäksi muita RJ:n ilmentymiä Suomessa ovat etenkin läheisneuvonpito sosiaalityön menetelmänä, sosiaalinen (monikulttuurinen) sovittelu maahanmuuttajien parissa sekä sovittelu kouluissa ja työpaikoilla (ks. esim. Hareide 2006; Iivari 2007). Toki myös riitoja sovitellaan, ja restoratiiviset menetelmät soveltuvat myös muiden konfliktien kuin rikosten käsittelyyn. Kuitenkin on tapana pitää vaihtoehdoisen riidanratkaisun

(*Alternative Dispute Resolution*, ks. esim. Ervasti 2000, 2004) perinnettä ainakin jossain määrin itsenäisenä restoratiivisesta liikkeestä.

Restoratiivinen oikeus voidaan suomentaa termillä *korjaava oikeus*, mutta RJ on kirjallisuudessa vakiintunut yleistermiksi, joten suosin sitä yhtenäisyyden vuoksi. Samantyyppisiä ajatuksia on esitetty toki aiemminkin, kun on puhuttu esimerkiksi osallistuvasta ongelmanratkaisusta (Christie 1983), luovasta tai yhteisöllisestä oikeudesta (Hirvonen 1994), rauhanomaisesta (*peacemaking criminology*, Pepinsky & Quinney 1991), huomaanista ja keskusteluun perustuvasta (Umbreit 2001) ja ihmissuhteet ja tunteet huomioon ottavasta oikeudenkäytöstä (Masters & Smith 1998) tai ”todellisesta oikeudesta” (*Real Justice*, Wachtel 1997). Myös *transformatiivisella* oikeudella on paljon yhteistä RJ:n kanssa, vaikka sen kannattajat väittävätkin sen olevan jonkinlainen RJ:n kehittyneempi muoto (Coker 2002; Morris 2000). Rankaisukeskeisyyttä ovat vastustaneet myös abolitionistit ja feministit⁴ (ks. Braithwaite 2002:11). Restoratiivinen oikeuskaan ei ole tiukan yhtenäinen suuntaus, vaan sisältää erilaisia sovittelumalleja ja työtapoja (ks. esim. Hareide 2006:203-210).

1.7.2 RESTORATIIVISET ARVOT JA MENETTELYN PIIRTEET

RJ viittaa tietynlaiseen *menettelyyn* ja tiettyihin *arvoihin*. Osa arvoista on tärkeämpiä kuin toiset, eikä niistä voi joustaa (kuten väkivallattomuus ja kunnioittava vuoropuhelu), toiset taas ovat suhteellisempia (kuten luottamuksellisuus), ja toiset tulevat sivutuotteina, jos ovat tullakseen (kuten anteeksipyyntö ja armo). (Ks. esim. Braithwaite 2002, 2003) Olennaisia RJ:n opinkappaleita ovat esimerkiksi seuraavat:

- Asianosaisille annetaan valtaa (*empowerment*, ks. esim. Barton 2003), he ovat parhaita asiantuntijoita omassa asiassaan ja prosessin keskipisteessä (ks. esim. Christie 1977). Osallisuus lisää sitoutumista ja oppimista. Myöskään sovittelijat eivät määrittele ratkaisuja, vaan luovat puitteet asianosaisten turvalliselle kohtaamiselle (*fasilitatiivisuus*).
- *Asianosaissuhde*: Rikoksen nähdään suuntautuvan pikemminkin uhria ja ihmissuhteita kuin valtiota tai lakia vastaan (Brunila 2010; Zehr 1990), ja uhrin tarpeiden tyydyttäminen on tärkeämpää kuin tekijän rankaiseminen.
- *Rikosvahingot* korjataan kokonaisvaltaisesti, mikä tarkoittaa sekä aineellisia, ihmissuhteisiin liittyviä että henkisiä vahinkoja.
- Rikoksentekijä ottaa *vastuun* teostaan. Sovittelun edellytyksenä on, että tekijä ainakin pääpiirteissään myöntää teon. Vastuun neutralointia ja juridista saivartelua vaikeuttaa se, että tekijä kohtaa uhrin ja kertomuksia ei käännetä oikeudelliselle kielelle (ks. Braithwaite 2002).
- *Vuoropuhelu* on kunnioittavaa. Rikollinen teko hylätään, mutta tekijää ei; hänet pyritään *reintegroimaan* lainkuuliaisen yhteisön jäseneksi (Braithwaite 1989).

⁴ Suomessa naisjärjestöt ovat kuitenkin profiloituneet rankaisevan rikosoikeuden puolestapuhujina, kun kyse on perhe- tai lähisuhdeväkivallasta (Flinck & Elonheimo 2010).

Rikoksentekijä nähdään pohjimmiltaan hyvänä ja kehityskelpoisena ”toipuvana subjektina” (Henry & Milovanovic 1996). Tavoitteena on *reintegratiivinen seremonia*, jonka tuloksena hän lähenee normaaliyhteiskuntaa (vastakohtana formaalin oikeuden *syrjäyttämisseremonialle*, Braithwaite & Mugford 1994). Kunnioittava keskustelu ja oikeudenmukaiseksi koettu menettely on omiaan tehostamaan sosiaalista kontrollia ja ehkäisemään vastareaktion syntymistä (esim. Braithwaite 2002, Henry & Milovanovic 1996).

- *Luottamuksellisuus* luo edellytykset avoimelle keskustelulle⁵.
- *Vapaaehtoisuus*: restoratiiviseen menettelyyn osallistuminen ja sopimuksen teko on vapaaehtoista⁶, millä on motivoiva vaikutus.
- *Oppiminen*: Konfliktit tarjoavat mahdollisuuden selventää ja opettaa yhteisön normeja ja arvoja (Christie 1977), ja keskustelu opettaa enemmän kuin saarnaaminen tai nuhtelu. Toisen kuunteleminen lisää ymmärrystä, ja restoratiivista prosessia onkin sanottu empatian oppitunniksi (Moore 1993).
- *Yhteisöllisyys*: RJ vahvistaa yhteisöjä ja sosiaalisia siteitä, joiden katkeamisesta voidaan nähdä rikoksenteossa olevan kyse (Deklerck 2007). Menettelyn tehoa lisää, jos mukaan kutsutaan ne jotka voivat parhaiten tukea ja valvoa asianosaisia (ks. esim. Braithwaite & Braithwaite 2001). (Oikeuteen taas kutsutaan ne, jotka voivat vastapuolta eniten vahingoittaa.)
- *Tunneälykäs oikeus*: Restoratiivinen menettely ei ole pelkästään konfliktinratkaisutapa, vaan *emotionaalinen strategia* (Umbreit 2001). Tunteet vaikuttavat sekä rikoksen tekemiseen (esim. Katz 1988; Solter 2001) että siitä toipumiseen. Klassisen oikeusajattelun vastaisesti *rikos on emotionaalinen tapahtuma, kun taas kriminaalipolitiikan pitäisi perustua harkintaan ja näyttöön* (Sherman 2003). Olenaista restoratiivisessa prosessissa on etenkin häpeän käsittely (Ahmed et al. 2001).
- *Rehabilitaatio*. Tehokas kriminaalipolitiikka muodostuu sekä restoratiivisesta että rehabilitatiivisesta oikeudesta. Kun rikos on tapahtunut, asianosaiset ovat vastaanottavaisia keskustelulle erilaisista hoito- tai kuntoutusvaihtoehdoista. Ongelmien korjaaminen on myös eettisesti hyväksyttävämpää kuin rankaiseminen. Vaikka rikollisuuden psykososiaaliset taustatekijät tiedostetaan, rikoksentekijän odotetaan itsekin ottavan vastuuta tilanteensa parantamisesta. (Braithwaite 2002) Ongelmien korjaaminen voi olla konkreettista: autetaan esimerkiksi löytämään työtä tai asunto (Van Ness 2002). Lisäksi uhri voidaan ohjata rikosuhripalveluihin.

5 Vaikka luottamuksellisuutta voidaan pitää pääsääntönä, se ei luonnollisestikaan toteudu, jos osanottajia on paljon, kuten esimerkiksi Christien (1977) kuvaamassa tansanialaisessa tapauksessa. Täydellistä luottamuksellisuutta ei taata myöskään suomalaisessa sovittelulaissa (laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta, 21§).

6 Joissakin tapauksissa sovittelu voi olla myös pakollista, kuten Norjassa avioeron yhteydessä, jos perheessä on alle 16-vuotiaita lapsia (Hareide 2006).

- *Luovat* ratkaisut: Siinä missä rikos- ja prosessioikeus rajoittaa ja luokittelee (Christie 1986), RJ laajentaa näkemyksiä ja mahdollistaa luovat ratkaisut, joista kaikki osapuolet hyötyvät. *Win-win* -lopputulokset ovat paljon todennäköisempiä restoratiivisessa menettelyssä kuin tuomioistuimessa (Braithwaite & Strang 2002:15). Sovittelu mahdollistaa esimerkiksi työkorvaukset. Sopimukset eivät kuitenkaan saa olla kohtuuttomia eivätkä hyvien tapojen vastaisia.
- *Tavoitteena* on asianosaisten tyytyväisyys ja lievempi ja harvempi uusintarikollisuus. Nämä tavoitteet saavutetaan siten, että huolehditaan menettelyn laadusta, *restoratiivisuudesta* (Braithwaite 2002); sopimukset syntyvät *sivutuotteina* (Umbreit 2001).

Rikosten sovittelun ideaalimalli etenee niin, että sovittelija(t) tapaa(vat) osapuolia ensin erikseen. Näissä *erillistapaamisissa* osapuolille annetaan perustiedot sovittelusta, jotta he voivat päättää, haluavatko jatkaa sovittelua, ja voivat *yhteistapaamisessa* paremmin keskittyä vuorovaikutukseen. Yhteistapaamisia voi olla yksi tai useampia, ja siellä asianosaiset keskustelevat siitä, millainen rikos on tapahtunut, mitä se on heille merkinnyt ja mitä sen johdosta pitäisi tehdä. *Seurantavaiheessa* valvotaan sopimuksen täyttymistä ja kokoonnutaan tarvittaessa uudelleen. (Menettelystä tarkemmin esim. Flinck & Elonheimo 2010; livari 2007; Umbreit 2001)

1.7.3 RESTORATIIVISEN OIKEUDEN TAUSTAA

Restoratiivinen oikeusajattelu alkoi vahvistua länsimaissa 1970-luvulta alkaen, vaikka itse termi vakiintuikin vasta 1990-luvulla (ks. esim. livari 2004, 2010a). Erityisen vaikutusvaltainen oli Nils Christien (1977) artikkeli, jossa hän määritteli rikokset konflikteiksi, ja konfliktit omaisuudeksi ja tärkeäksi resurssiksi. Vaikka on väitetty, että RJ:n esimuodot ovat globaalisti ja historiallisesti ajatellen olleet hallitseva sosiaalisen kontrollin muoto (Braithwaite 2002:5), moderni sovitteluliike *ei* tarkoita taantumaa sääntelemättömään, yksityiseen rikosoikeuteen, koska toimintaa ohjaa restoratiivinen teoria. Lisäksi kehittynyt käsityksemme ihmis- tai perusoikeuksista luo toiminnalle reunaehdot. Menettely on strukturoitua, ja koulutetut sovittelijat valvovat osapuolten kohtaamisen turvallisuutta ja sopimusten kohtuullisuutta ja tasapainottavat heidän valtasuhdettaan. Lisäksi osapuolet voivat aina halutessaan kääntyä muodollisen oikeuslaitoksen puoleen.

1.7.4 SOVITTELU OSANA SEURAAMUSJÄRJESTELMÄÄ

Suomessa nykymuotoinen sovittelu alkoi Vantaalla 1983, vakiintui muutamaa vuotta myöhemmin ja laajeni vähitellen muillekin isommille paikkakunnille. Monissa muissa maissa sovittelutoiminnan on mielletty kuuluvan oikeusministeriön alaan, meillä taas osaksi sosiaalitoimintaa, ja sovittelu onkin organisoitu sosiaali- ja terveysministeriön alaisuuteen. Sovittelijat ovat sovittelijakurssin käyneitä maallikoita ja vain toiminnan vetäjät ovat palkattuja. Vuonna 2006 tuli voimaan *laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta*. Sitä ennen sovittelun järjestäminen oli kuntien vapaaehtoisuuden varassa ja sovittelusta oli vain hajanaisia mainintoja lainsäädännössä. Nyt sovittelu on valtakunnallistettu ja valtio vastaa kustannuksista. Asianosaisille sovittelu on maksutonta. (Ks. livari 2007)

Soviteltavat rikokset voivat olla niin asianomistaja- kuin virallisen syytteen alaisiakin rikoksia, ja asianomistajarikoksissa sovinto voi luonnollisesti lopettaa koko oikeusprosessin. Muutenkin sovinto voi olla toimenpiteistä luopumisen, rangaistuksen lieventämisen tai vahingonkorvauksen perusteena. (Ibid.) Sovittelussa yleisiä rikoslajeja ovat olleet etenkin väkivalta, vahingonteot, varkaudet, ja näistä erityisesti lievät tekemuodot. Riita-asioita on ollut mukana vain vähän. (Iivari et al. 2009) Laki ei rajaa sovittelun alaa muuten kuin että *alikäiseen* kohdistunutta rikosta ei saa sovittaa, jos uhrilla on rikoksen laadun tai ikänsä vuoksi erityinen suojan tarve (sovittelulain 3§). Lisäksi vain poliisilla tai syyttäjällä on oikeus tehdä sovittelualoite, jos kyseessä on *lähisuhdeväkivalta* (13§). Muissa asioissa muillakin viranomaisilla ja asianosaisilla on aloitettava. Käytännössä lähes kaikki jutut ovat kuitenkin poliisin tai syyttäjän lähettämiä (Iivari et al. 2009). Viime kädessä sovittelutoimisto arvioi, soveltuuko asia soviteltavaksi (15§). Sovittelu on mahdollista kaikissa rikosprosessin vaiheissa, jopa tuomioistuinkäsittelyn jälkeen.

Vaikka sovitteluun ohjattujen juttujen määrä onkin kasvanut lain säätämisen jälkeen, sovittelulla on edelleen varsin marginaalinen asema rikosoikeusjärjestelmässämme. Esimerkiksi vuonna 2008 sovitteluun tuli koko maassa yhteensä n. 11 000 tapausta, joka vastaa noin kahta prosenttia kaikista rikoslakirikoksista. Sovittelun kohteena ovatkin vain harvat ja korostuneesti lievät ja nuorten rikokset. Vuonna 2008 sovittelussa rikosentekijöistä alle 21-vuotiaita oli lähes puolet (Iivari et al. 2009), vaikka tämän ikäryhmän osuus rikoslakirikoksista on vain viidennes (Marttunen & Salmi 2009).

Sovittelussa saadaan useimmiten aikaan sopimus, joka useimmiten myös pidetään (Braithwaite 2002; Iivari et al. 2009). Korvaus voi olla joko rahamääräinen, työsuoritus, symbolinen hyvitys (esim. anteeksipyyntö tai lupaus paremmasta käytöksestä) tai näiden yhdistelmä.

1.7.5 SOVITTELUN TUTKIMUSINTRESSI

Restoratiivisen oikeuden teoria on ylevä, ja sitä on ulkomaisten tapaustutkimusten mukaan myös sovellettu onnistuneesti: asianosaiset ovat kohdanneet, keskustelleet avoimesti, ”tulettaneet” tunteitaan ja päätyneet luoviin ratkaisuihin, joihin kaikki ovat olleet tyytyväisiä. Menettelyn aikana osapuolet ovat alkaneet ymmärtää toisiaan paremmin ja jopa ystäväystyneet. (Ks. esim. Braithwaite 1997; Morris 2002; Umbreit 2001; Wachtel 1997) Tulokset ovat olleet hyviä myös uusintarikollisuuden suhteen (Braithwaite 2002; Latimer et al. 2005). Kaksi Suomessa tehtyä tutkimusta, joiden kohteena ovat olleet sovittelukäytännöt, ovat antaneet jossain määrin pidättyväisemmän kuvan, vaikka menettelyä on niissäkin pidetty vähintäänkin lupaavana ainakin oikeudenkäyntiin verrattuna (Mielityinen 1999; Takala 1998).

Suomessa keskustelu restoratiivisesta oikeudesta on käynnistynyt hitaasti (Iivari 2001), eikä lakimieskoulutuksessakaan restoratiivisella oikeudella ja sovittelulla ole ollut kovin vakiintunutta asemaa; aihe sijoittuu hieman hankalasti eri oikeudenalojen (rikos- ja prosessioikeus, kriminologia ja oikeussosiologia) väliin. Keskustelu on kuitenkin viime vuosina vilkastunut etenkin Suomen sovittelufoorum (SSF) perustamisen ansiosta (vuonna 2003). SSF edistää sovitteluideologiaa samaan aikaan monella elämänalueella

(ks. www.ssf-ffm.com). Onkin esitetty, että nyt pitää keskittyä restoratiivisten menettelyjen kehittämiseen ja laajentamiseen, jotta niiden tarjoamat mahdollisuudet voitaisiin kokonaisuudessaan hyödyntää (Braithwaite 2002). Tämä edellyttää sovittelutoiminnan ja –prosessin analysoimista (Mielityinen 1999:10), joka on tutkijayhteisön tehtävä siitäkkin syystä, että luottamukselliset istunnot eivät ole avoimia yleisölle (Braithwaite 2003).

1.8 TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli tutkia, mitkä lapsuudessa mitatut psykososiaaliset tekijät ennustavat nuorisorikollisuutta ja mitkä nuoruudessa mitatut tekijät ja psykiatriset häiriöt ovat siihen yhteydessä. Lisäksi tutkimuskohteena oli muitakin nuorisorikollisuuden liittyviä kysymyksiä, kuten sen esiintyvyys ja palveluiden käyttö. Nuorisorikollisuuden kontrollimuodoista tutkin rikosten sovittelua. Kysymykset voidaan tarkemmin ryhmitellä seuraavasti:

1. *Nuorisorikollisuuden esiintyvyys*: kuinka yleistä nuorisorikollisuus on, miten se jakaantuu eri rikoslajien kesken, miten eri rikoslajit liittyvät toisiinsa, ja missä määrin rikollisuus kasautuu samoille henkilöille?
2. Nuorisorikollisuuden *ennustekijät lapsuudessa*: mitkä tekijät 8-vuotiaana ennustavat *eritasoista* nuorisorikollisuutta (satunnainen rikollisuus vs. eriateinen uusintarikollisuus) ja *eri rikoslajeja* (huume-, väkivalta-, omaisuus-, liikenne- ja rattijuopumusrikokset)?
3. Nuorisorikollisuuden *taustatekijät nuoruudessa*: mitkä tekijät 18-vuotiaana ovat yhteydessä eritasoiseen rikollisuuteen ja eri rikoslajeihin?
4. Mitä *psykiatrisia häiriöitä* nuorisorikollisuuden eri tasoihin ja lajeihin liittyy?
5. Muita kysymyksiä olivat *eri informanttien vertailu* (kuka ennustaa tulevaa rikollisuutta parhaiten: lapsi itse, opettaja vai vanhemmat) ja *mielenterveyspalvelujen käyttö* (onko palvelujen käyttö yhteydessä rikollisuuteen).
6. Rikosten *sovittelu* nuorisorikollisuuden kontrollimuotona: Millaista sovittelu käytännössä on ja millaista sen pitäisi olla? Miten hyvin suomalainen sovittelu vastaa restoratiivisen oikeuden ideaalia?

2. AINEISTOT JA METODIT

2.1 OTOS

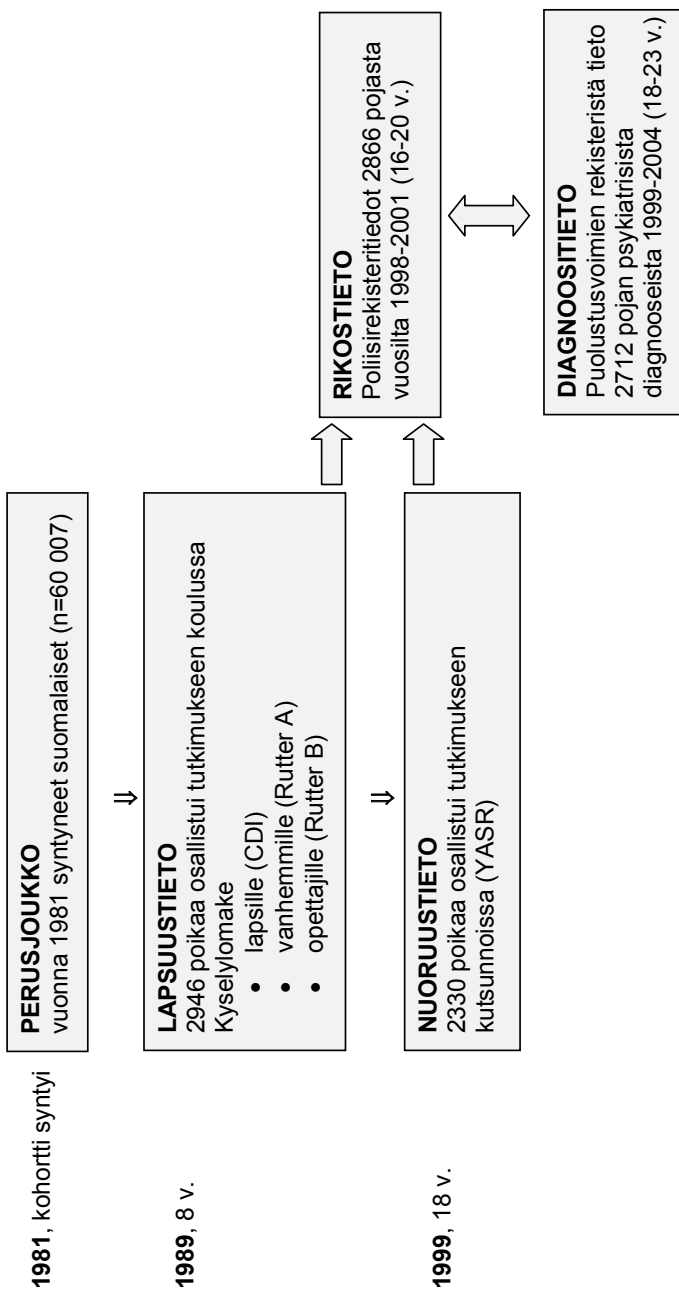
2.1.1 ENSIMMÄINEN TIEDONKERUU 1989: TAUSTATIEDOT LAPSUUDESTA

Rikollisuuden psykososiaalisia taustatekijöitä koskeva tutkimusaineisto kerättiin alunperin valtakunnallisen *Lapset*-tutkimuksen yhteydessä, jossa olivat mukana kaikki suomalaiset lastenpsykiatrian yliopistoklinikat. Tämä alkuperäinen tiedonkeruu tapahtui lokamarraskuussa 1989. Perusjoukkona olivat kaikki Suomessa 1981 syntyneet 60 007 lasta, jotka asuivat tiedonkeruuhetkellä Suomessa. Heistä otettiin n. 10%:n satunnaisotos (n=6017). Valtakunnallisesti edustava satunnaisotos valittiin kunkin viiden yliopistollisen lastenpsykiatrian laitoksen alueella (Helsinki, Kuopio, Oulu, Tampere ja Turku) ja mukaan otettiin niin kaupunki- kuin maaseutumaisiakin kuntia. Pienissä kunnissa kaikki vuonna 1981 syntyneet otettiin mukaan, kun taas isommissa poimittiin edustava otos kaikista koulupiireistä. Tästä 6017 lapsen otoksesta tutkimukseen osallistui lopulta 5813 (96.6%), josta 2946 oli poikia. Kato johtui maastamuutosta tai osoitteen puuttumisesta (1.2%) tai tutkimuksesta kieltäytymisestä (2.2%). Tutkimukseen osallistuneet edustivat koko maan samanikäistä suomenkielistä väestöä sillä varauksella, että Helsingin alue oli hienoisesti aliedustettu ja Turun ja Oulun alueet yliedustettuina. Vaikeasti vammaiset lapset eivät osallistuneet tutkimukseen. Lapsista lähes kaikki (96.6%) olivat peruskoulun toisella luokalla, mutta muutamat olivat ensimmäisellä (3.1%) tai kolmannella (0.2%) luokalla. (Aineistoa ovat kuvanneet Almqvist et al. 1999a, b; Kumpulainen et al. 1999; Niemelä 2008)

Tässä ensimmäisessä tiedonkeruuvaiheessa 1989 tietoa kerättiin lapsilta itseltään sekä heidän vanhemmiltaan ja opettajiltaan. Tiedonkeruu organisoitiin opettajien kautta. He lähettivät lapsen mukana vanhemman lomakkeen, jonka vanhemmat palauttivat suljetussa kirjekuoressa opettajalle. Ellei lomake palautunut opettajalle, vanhemmille lähetettiin kaksi kertaa uusi, kahden viikon välein. Vanhemmista vastasivat enimmäkseen äidit; vanhempien lomakkeista vain noin joka kymmenes oli isän täyttämä. Lapset täyttivät omat lomakkeensa luokkahuoneessa. Opettajan lomakkeen täytti se opettaja, joka tunsi kyseisen lapsen parhaiten. Lopuksi opettajat palauttivat kaikki lomakkeet suljetuissa kirjekuorissa tutkijoille. Varmistaakseen tiedonkeruun onnistumisen tutkijat vierailivat henkilökohtaisesti kussakin koulussa ja tapasivat yhteyshenkilöinä toimivat opettajat. (Ibid.)

2.1.2 TOINEN TIEDONKERUU 1999: TAUSTATIEDOT NUORUUDESTA

Toinen tiedonkeruu järjestettiin kymmenen vuoden kuluttua ensimmäisestä, kun vuonna 1981 syntyneet pojat osallistuivat kutsuntoihin syys-marraskuussa 1999. Kutsuntojen kohteena oli 2878 poikaa tutkimuksen ensivaiheeseen osallistuneesta 2946 pojasta. Heistä 279 ei kuitenkaan tullut kutsuntoihin (näistä suurin osa oli jo vapaaehtoisena mennyt armeijaan, neljällä oli laillinen este ja 13 oli luvatta poissa). Täten 2599 (88.2%)

Kuvio 1. Tutkimusasetelma.

tutkimuksen ensivaiheeseen osallistuneista pojista tavoitettiin kutsuntojen kautta, ja heistä 2348 täytti lomakkeen. Varsinainen kutsuntavaiheen otos pienehenkilötietojen takia tästä vielä 2330 poikaan (79.1% lapsuusiän otoksesta ja 89.6% kutsuntoihin osallistuneista). Mahdollisimman rehellisten vastausten saamiseksi tutkimushenkilöt palauttivat lomakkeet suljetuissa kirjekuorissa. Näin korostettiin sitä, että heidän vastauksensa eivät vaikuttaneet kutsuntaviranomaisten päätöksiin.

2.2 LOMAKKEET

Tutkimushenkilöistä kerättiin siis erilaisia psykososiaalisia taustatekijöitä koskevaa tietoa sekä 8- että 18-vuotiaana. Tiedonkeruussa käytettiin kyselylomakkeita, jotka perustuivat psykiatrian alalla yleisesti käytettyihin standardeihin. Ensimmäisessä tiedonkeruuvaiheessa kysely suunnattiin siis lapsille, vanhemmille ja opettajille. Kysymykset koskivat esimerkiksi demografisia tekijöitä, lapsen käytöstä, psyykkistä ja fyysistä terveyttä, koulumenestystä, kiusaamista ja mielenterveyspalveluiden tarvetta ja käyttöä.

2.2.1 LAPSEN LOMAKE

Lapsen lomakkeena oli *Children's Depression Inventory* (CDI), jota käytetään laajasti lasten masennusoireiden itsearviointiin (Kovacs 1992), ja jonka reliabiliteetti ja validiteetti on testattu (Myers & Winters 2002). Alkuperäinen CDI-lomake sisältää 27 kysymystä, mutta tätä tutkimusta varten itsemurhaa koskeva kysymys poistettiin, koska sen ajateltiin hämmentävän lapsia. Kussakin kohdassa lapsen piti valita kolmesta väittämästä sopivin, joka parhaiten kuvaa "omia ajatuksiasi ja tunteitasi kuluneen kahden viikon aikana". Vaihtoehdoista yksi kuvasi oireiden puuttumista, toinen lieviä oireita ja kolmas selviä oireita. CDI-kysymykset muodostivat kokonaisskaalan, jonka maksimi oli 52.

CDI-lomakkeeseen myös lisättiin joitakin kysymyksiä: *Psykosomaattisista oireista* (päänsärky, vatsakipu, muut säryt tai kivut ja pahoinvointi) muodostettiin skaalamuuttuja, jonka neljä kysymystä tuottivat kokonaispistemäärän 0-8. Lapsilta kysyttiin myös *kiusaamisesta* (1. En yleensä kiusaa muita lapsia 2. Kiusaan joskus muita lapsia 3. Kiusaan muita lapsia melkein joka päivä; vaihtoehdot 2-3 yhdistettiin analyysivaiheessa) ja *kiusaamisen uhrina olemisesta* (1. Muut lapset kiusaavat minua melkein joka päivä 2. Muut lapset kiusaavat minua joskus 3. Muut lapset eivät yleensä kiusaa minua; vaihtoehdot 1-2 yhdistettiin). Kaikkiaan tässä tutkimuksessa käytetty lapsen lomake sisälsi 32 kohtaa.

2.2.2 VANHEMMAN LOMAKE

Vanhemman tai huoltajan lomakkeena oli Rutter A2 (Rutter et al. 1970). Vanhempia pyydettiin vastaamaan sen mukaan, kuinka lapsi on käyttäytynyt viimeisen 12 kuukauden aikana. Rutter-skaalassa on yhteensä 31 kysymystä, ja se pitää sisällään myös kolme alaskaalaa: käytös- (5 kysymystä), hyperaktiiviset (3 kysymystä) ja tunne-elämän häiriöt (5 kysymystä). *Käytösongelmat* pitävät sisällään seuraavia ongelmia: lapsi varastaa, rikkoo tavaroita, on tottelematon, valehtelee tai kiusaa muita lapsia. *Hyper-*

aktiivisuus puolestaan viittaa sellaisiin ongelmiin, että lapsi on rauhaton, levoton, ei malta istua paikallaan eikä jaksaa keskittyä pitkään. *Tunne-elämän* häiriöt taas liittyvät huolestuneisuuteen, jännittyneisyyteen, pelokkuuteen ja vetäytymiseen. Vastausvaihtoehtoja oli kolme, kuten lasten lomakkeessakin, ja kokonaisskaalan maksimipistemäärä oli 62.

Lisäksi vanhemmilta kysyttiin lapsen *fyysisestä terveydestä* ("Onko lapsen ruumiillisessa terveydentilassa erityistä mainittavaa?" Ei / Kyllä) ja *palvelujen tarpeesta ja käytöstä* ("Oletteko harkinneet hakeutumista tutkimuksiin tai hoitoon lapsenne käyttäytymisen tai tunne-elämän vaikeuksien takia?" Emme ole / Olemme harkinneet / Olemme hakeutuneet; kaksi viimeistä yhdistettiin analyysivaiheessa).

Vanhempien lomakkeeseen lisättiin myös kysymyksiä, joiden avulla kerättiin taustatietoja perheestä. Nämä kysymykset koskivat ensinnäkin *perherakennetta* ("Kotona lapsen kanssa asuvat vanhemmat ovat: lapsen biologiset vanhemmat / biologinen äiti ja kasvatusisä / biologinen isä ja kasvatusäiti / biologinen äiti yksin / biologinen isä yksin / adoptiovanhemmat / sijaisvanhemmat / muu, kuka?"), joka dikotomisoitiin analyysivaiheessa sen mukaan, asuiko lapsi molempien biologisten vanhempiensa kanssa vai ei. Lisäksi kysyttiin isän ja äidin *koulutustasoa* (kansakoulu / perus- tai keskikoulu / ylioppilas / keskeytynyt kansa-, perus- tai keskikoulu), joka dikotomisoitiin tässä tutkimuksessa sen mukaan, oliko edes jompikumpi ylioppilas vai ei.

2.2.3 OPETTAJAN LOMAKE

Myös opettajia pyydettiin arvioimaan lapsen käyttäytymistä viimeisen 12 kuukauden perusteella. Heidän lomakkeenaan oli Rutter B2 (Rutter 1967), joka sisältää 26 kohtaa, joista 23 on identtisiä vanhempien lomakkeen kanssa. Sekä vanhempien että opettajien lomakkeiden reliabiliteetti (Rutter & Graham 1968) ja validiteetti (Kresanov et al. 1998) on testattu. Myös opettajien lomakkeessa vastausvaihtoehtoja kussakin kysymyksessä oli kolme sen mukaan, miten hyvin väitteet kuvaavat tiettyä lasta, ja kokonaispistemäärän maksimi oli 52. Samoin kuin vanhempien lomakkeessa, myös opettajan lomakkeen perusteella muodostettiin kokonaisskaalan lisäksi kolme alaskaalaa: *käytös-* (6 kysymystä; muuten sama kuin vanhemman skaala, mutta mukana oli myös kysymys joka koski tappelua tai riitelyä), *hyperaktiiviset* (3 kysymystä) ja *tunne-elämän* häiriöt (4 kysymystä).

Opettajan lomakkeeseen lisättiin myös kysymykset lapsen *koulumenestyksestä* ("Lapsi on oppilaana keskitasoa parempi / keskitasoinen / huonompi"; kaksi ensimmäistä vaihtoehtoa yhdistettiin analyseissä), *psykkisestä terveydestä* ("Onko lapsi mielestänne psyykkisesti terve?" kyllä / en osaa sanoa / ei"; kaksi viimeistä yhdistettiin) ja *palvelujen tarpeesta ja käytöstä* ("Onko koulussa harkittu lapsen tai perheen ohjaamista tutkimuksiin tai hoitoon käyttäytymisen tai tunne-elämän vaikeuksien takia?" Ei / On harkittu / On ohjattu; kaksi viimeistä yhdistettiin).

2.2.4 NUOREN LOMAKE

Kun kohortin pojat 18-vuotiaana osallistuivat kutsuntoihin, he siis vastasivat toiseen kyselyyn. Tällöin heitä pyydettiin vastaamaan viimeisen puolen vuoden perusteella. Kysymykset koskivat demografisia tekijöitä ja elämäntapahtumia, ongelmia eri elämänalueilla, psykopatologiaa ja mielenterveyspalveluiden ja päihteiden käyttöä. Lomakkeeseen sisältyi *Young Adult Self-Report* (YASR, Achenbach 1997; Achenbach et al. 1995), jonka reliabiliteetti ja validiteetti on arvioitu hyväksi (Ferdinand & Verhulst 1994; Ferdinand et al. 1995). Myös vastaavan, hieman nuoremmille suunnatun suomenkielisen lomakkeen reliabiliteetti on todettu hyväksi (*Youth Self-Report*, Helstelä & Sourander 2001). YASR sisältää 110 kohtaa ja vastausvaihtoehtoja on kolme (ei sovi ollenkaan / sopii jossain määrin tai toisinaan / sopii erittäin hyvin tai usein).

Demografiset tekijät ja elämäntapahtumat

Kysymysten aiheina olivat *asuinkunnan koko* ("Asuinpaikkasi 1. Maaseutu, 2. Taajama, asukasluku alle 10 000, 3. Taajama, asukasluku 10 000 – 50 000 4. Taajama, asukasluku 50 000 – 100 000 tai 5. Taajama, asukasluku yli 100 000 asukasta"; analyyseissä yhdistettiin vaihtoehdot 1-2 ja 3-4), *vanhempien ero tai jomman kumman vanhemman kuolema* ("Onko elämäsi aikana tapahtunut jotain seuraavista? A. Vanhempien ero B. Isän kuolema C. Äidin kuolema", vastaukset kuhunkin ei / kyllä), *asuuko tutkimushenkilö vanhempiensa kanssa* ("Asun tällä hetkellä 1. vanhempieni luona 2. asun yksin 3. asun avo/aviopuolisoni kanssa 4. muu, mikä"), *parisuhde* ("Oletko viimeisen 6 kk:n aikana ollut naimisissa tai seurustellut vakituisesti?" En / Kyllä) ja *ystävien lukumäärä* ("Kuinka monta läheistä ystävää sinulla on? [Perheenjäseniä ei lasketa mukaan]" Ei yhtään / 1 / 2 tai 3 / 4 tai enemmän; tämä dikotomisoitiin kahdella tavalla: rikosten lukumäärään keskittyvässä osajulkaisussa [2] yhdistettiin 0-1 ja rikoslajiarikkelissa [3] 0-3 ystävää). Kuntakokoa lukuun ottamatta kaikki näistä muuttujista olivat dikotomisioita.

Ongelmat eri elämänalueilla ja koherenssintunne

Ongelmia viidellä eri elämänalueella (perhe, parisuhde, ystävät, koulutus ja työ) mitattiin YASR-kompetenssiskaalojen avulla. Lisäksi rikosten lukumäärää tarkastelevassa osajulkaisussa (2) käytettiin koherenssintunnetta osoittavaa skaalamuuttujaa (*sense of coherence*). Koherenssiskaala sisälsi 13 kysymystä, joissa vastaajien piti valita sopivin vaihtoehto 7-portaisella asteikolla. Kokonaispistemäärä vaihtelee välillä 13-91, ja mitä suurempi pistemäärä, sitä vahvempaa koherenssintunnetta se osoittaa. Koherenssiskaala kartoittaa sellaisia ongelmia kuin että elämässä ei tunnu olevan päämääriä, asioilla ei tunnu olevan väliä, ajatukset ja tunteet tuntuvat olevan sekaisin ja että on vaikeuksia ymmärtää ihmisten käyttäytymistä ja sosiaalisia tilanteita, hoitaa päivittäisiä tehtäviä ja arvioida asioiden merkitystä. Koherenssiskaalaa on suositeltu käytettävän kokonaisuutena (Antonovsky 1987, 1993; Larsson & Kallenberg 1999), sen reliabiliteetti ja validiteetti on vahvistettu monissa tutkimuksissa, ja sen on havaittu korreloivan positiivisesti erilaisten terveyden ja hyvinvoinnin osa-alueiden ja negatiivisesti psykososiaalisten ongelmien ja puutteellisten *coping*-taitojen kanssa (Bengtsson-Tops & Hansson 2001; Cederblad et al. 1995; Eriksson & Lindström 2005; Suominen et al. 2001).

Mielenterveyden mittaaminen ja mielenterveyspalveluiden käyttö

YASR-kysymysten avulla muodostettiin psyykkisiä ongelmia mittaavan kokonaisskaalan lisäksi kaksi alaskaalaa ja kahdeksan syndroomaskaalaa. *Eksternalisoivan* käytöksen alaskaalaan kuuluivat rikollinen tai antisosiaalinen (*delinquent*), aggressiivinen ja tungetteleva (*intrusive*) käytös ja *internalisoivaan* alaskaalaan taas vetäytyvyys ja ahdistuneisuus-masentuneisuus. Syndroomaskaaloja olivat näiden lisäksi ajatus- ja tarkkaavaisuusongelmat ja somaattiset vaivat.

Itse ilmoitetun rikollisuuden skaala koostuu erilaisista antisosiaalisista teoista, joita ovat toisten ihmisten tavaroiden ja sääntöjen rikkominen, varastaminen, valehtelu, lääkkeiden ja alkoholin väärinkäyttö, kyvyttömyys huolehtia raha-asioista, sellaisten kavereiden omaaminen, jotka joutuvat usein vaikeuksiin ja sellainen käytös, joka voi johtaa hankaluuksiin lain tai poliisin kanssa. *Aggressiivinen* käytös puolestaan sisältää sellaisia asioita kuin ilkeys, kiivasluonteisuus, ärtyisyys, itsepäisyys, uhkailu, mielialan tai tunteiden äkillinen vaihtelu ja hankaluus tulla toimeen muiden kanssa. *Tungetteleva* käytös taas tarkoittaa esim. kerskailua, mahtailua, pelleilyä, huomiohakuisuutta, äänekkyyttä ja kiusaamista. *Vetäytyvyys* viittaa esim. taipumukseen olla yksin, hiljainen ja ujo ja vältellä läheisiä suhteita. *Ahdistuneisuus-masentuneisuus* sisältää sellaisia asioita kuin hämmentyneisyys, itkuisuus, murehtiminen, pelokkuus, jännittyneisyys, syyllisyys, surullisuus, hermostuneisuus ja heikko itseluottamus. *Ajatusongelmat* viittaavat esim. äänien kuulemiseen tai muiden mielestä outoihin ajatuksiin. *Tarkkaavaisuusongelmat* liittyvät siihen, että henkilö käyttäytyy lapsellisesti, unelmoi ja hänen on vaikea keskittyä ja suorittaa tehtäviä loppuun. *Somaattiset* ongelmat sisältävät esim. hermostuneita liikkeitä, huimausta, yliväsymystä, särkyjä, pahoinvointia, vatsakipuja, oksentelua ja sydämentykytystä.

Itse arvioituja psyykkisiä ongelmia mitattiin kysymyksellä "Onko sinulla nyt tai viimeisen 6 kk:n aikana ollut ongelmia joillakin seuraavista alueista: tunne-elämä, keskittyminen, käyttäytyminen tai muitten ihmisten kanssa toimeen tuleminen?" (0. Ei 1. Kyllä, vähäisiä ongelmia 2. Kyllä, selviä ongelmia 3. Kyllä, vakavia ongelmia; yhdistäen 1-3 osajulkaisussa 2 ja 2-3 osajulkaisussa 3).

Itsetuhoisuutta mitattiin kahdella kysymyksellä, joista toinen koski ajatus- ("Ajattelen itseni tappamista") ja toinen tekotasoa ("Yritän tahallisesti vahingoittaa tai tappaa itseni"). Vastausvaihtoehtoina olivat ei sovi ollenkaan / sopii jossain määrin tai toisinaan / sopii erittäin hyvin tai usein; analyysissä yhdistettiin kaksi jälkimmäistä. Lisäksi osajulkaisussa 2 ajatus- ja tekotaso yhdistettiin, kun taas artikkelissa 3 niitä tarkasteltiin erillisinä.

Palvelujen käyttöä mitattiin kysymyksellä "Oletko viimeisen vuoden aikana hakenut apua tai hakeutunut tutkimukseen käyttäytymisen, tunne-elämän tai ihmissuhdevaikeuksien vuoksi?" (en ole / kyllä).

Päihteiden käyttö

Päihteiden käyttöä mitattiin kolmen YASR-kysymyksen avulla, jotka koskivat *tupakointia* ("Kuinka usein viimeisen 6 kk:n aikana olet tupakoinut?" 1. en koskaan 2. satunnaisesti

ti 3. 1-5 tupakkaa päivässä 4. 6-10 tupakkaa päivässä 5. yli 10 tupakkaa päivässä), *alkoholinkäyttöä* ("Kuinka usein viimeisen 6 kk:n aikana olet ollut humalassa?" 1. en koskaan 2. kerran kuukaudessa tai harvemmin 3. harvemmin kuin kerran viikossa 4. kerran viikossa tai useammin) ja *huumeidenkäyttöä* (Kuinka usein viimeisen 6 kk:n aikana olet käyttänyt huumaavia aineita [esim. kannabistuotteet, amfetamiini tai huumaavat lääkkeet]? 1. En koskaan 2. Kerran kuukaudessa tai harvemmin 3. Harvemmin kuin kerran viikossa 4. Kerran viikossa tai useammin). Analyysivaiheessa vastaukset näihin päihdekysymyksiin yhdistettiin niin, että saatiin taustamuuttujat päivittäinen tupakointi, viikoittainen humalajuominen ja huumeidenkäyttö ylipäätään.

2.3 PSYKIATRISET DIAGNOOSIT

Kyselylomakedatan lisäksi saimme Puolustusvoimien rekisteristä tiedot kohortin poikien kutsunnoissa ja palvelusaikana (vuosina 1999-04) lääkärintarkastuksissa saamista psykiatrisista diagnooseista. Miehillä on kutsuntoihin liittyvä terveystarkastus sen vuoden keväällä kun he täyttävät 18 vuotta; vuoden 1981 syntymäkohortilla siis vuonna 1999. Terveystarkastuksen tarkoituksena on antaa alustava arvio alokkaan kuntoisuudesta palvelua varten. Tämän jälkeen seuraa saman vuoden syys-marraskuussa varsinainen kutsuntatilaisuus, jossa on lääkärintarkastus alustavan kuntoisuusluokan vahvistamiseksi.

Tässä tutkimuksessa hyödynnetty rekisteritieto psykiatrisista diagnooseista perustui kutsuntojen lisäksi kahteen ajankohtaan, lokakuu 2002 ja maaliskuu 2004. Tiedonkeruun kattamana ajanjaksona tutkimushenkilöt olivat 18-23-vuotiaita. Maaliskuuhun 2004 mennessä 80.4% miehistä oli suorittanut asepalveluksen, 6.8% siviilipalveluksen ja 9.5% oli pysyvästi vapautettu palveluksesta, joten yli 96% miehistä oli suorittanut tämän kansalaisvelvollisuutensa. Tieto mahdollisista psykiatrisista häiriöistä saatiin 2712 miehestä (92.1% niistä jotka osallistuivat tutkimukseen 8-vuotiaana). Puolustusvoimien tiedot, rikostiedot ja taustatiedot yhdistettiin henkilötunnuksen avulla, ja kadon syynä on puuttuva tai virheellinen henkilötunnus vuoden 1989 tai puolustusvoimien datassa.

Henkilöllä katsottiin olevan psykiatrinen häiriö, jos hänellä oli vähintään yksi ICD-10 -luokituksen mukainen psykiatrinen diagnoosi. Lisäksi tällaiset henkilöt jaettiin kuuteen eri diagnoosiryhmään:

1. antisosiaalinen persoonallisuushäiriö (F60.2)
2. päihdehäiriöt (F10-F19)
3. psykoottiset häiriöt (F20-F29)
4. ahdistuneisuushäiriöt (F40-F42)
5. masennustilat (F32-F33, F34.1)
6. sopeutumishäiriöt (F43)

ICD-tautiluokituksen mukaan *epäsosiaalisesta* persoonallisuushäiriöstä kärsivälle henkilölle on ominaista piittaamattomuus sosiaalista velvoitteista ja toisten tunteista. Tällainen henkilö ei myöskään siedä turhautumista ja turvautuu helposti aggressioon ja väkivaltaan. Tällainen käytös johtaa vaikeuksiin ja esimerkiksi rangaistuksiin, jotka eivät

kuitenkaan saa sitä helposti muuttumaan. Tällaisella henkilöllä onkin taipumus syyttää muita ja selitellä käyttäytymistään, joka toistuvasti johtaa hänet ristiriitoihin sosiaalisten normien kanssa. *Päihdehäiriöt* puolestaan viittaavat erilaisten päihdeiden väärinkäyttöön tai päihderiippuvuuteen, ja kattavat niin alkoholin, huumeet kuin erilaiset huumaavat lääkkeet ja kemikaalit. *Psykoottiset* häiriöt sisältävät esim. skitsofrenian, skitsotyyppiset ja harhaluuloisuushäiriöt sekä lyhytkestoiset psykoosit. *Ahdistuneisuushäiriöihin* sisältyvät esim. julkisten paikkojen ja sosiaalisten tilanteiden pelko, paniikkhäiriöt sekä pakko-oireiset häiriöt. *Masennustilat* sisältävät eriasteisia masennushäiriöitä. Viimeiseen luokkaan kuuluvat erilaiset stressireaktiot ja sopeutumishäiriöt.

Tieto psykiatrisista diagnooseista saattaa muuttua tarkastuksesta toiseen; hyödynsimme tuoreinta arviota. Tutkimushenkilö saattoi kuulua useampaan ryhmään seuraavin rajoituksin: Jos hänellä oli todettu psykoottinen häiriö, hänet luokiteltiin pelkästään psykoottisuusryhmään. Antisosiaalisuus- tai päihdehäiriö puolestaan esti luokittelun ahdistus- tai masennusryhmään. Sopeutumishäiriöryhmään luokiteltiin vain sellaiset henkilöt, joilla ei ollut mitään muista viidestä diagnoosista. Lisäksi tutkimushenkilöillä saattoi olla diagnooseja myös tämän luokittelumme ulkopuolelta.

Vaikea-asteisten psyykkisten häiriöiden diagnoosit perustuvat yleensä erikoispsykiatrieseen konsultaatioon, muut yleislääkärin arvioon. Kun tapaushistoriat tarkastettiin Turun sotilasläänin kuuluvien varusmiesten osalta (13% kaikista diagnosoiduista), noin 40% diagnooseista perustui psykiatrian erikoislääkärin konsultaatioon ja loput yleislääkärin arvioon (Sourander et al. 2005). Kuitenkin myös yleislääkäreillä on käytettävissään tiedot potilaan hoitohistoriasta, koululaitoksesta ja mahdollisista psykologisista tutkimuksista, mikä on omiaan lisäämään diagnoosien luotettavuutta.

2.4 VASTEMUUTTUJA: TIETO RIKOLLISUUDESTA

Taustatekijä- ja diagnoositietoihin yhdistettiin tieto rikosepäilyistä, jotka poliisi oli rekisteröinyt ns. RIKI-rekisteriin vuosina 1998-2001, kun tutkimushenkilöt olivat 16-20-vuotiaita. Kyseessä on elektroninen tietokanta, jonka tiedot ovat koko maan kattavia viimeistään vuodesta 1997 lähtien. Rekisterivuosi 1997 jätettiin kuitenkin tutkimuksestamme pois, koska sitä koskeva tietojen poisto rikosten vanhentumisen takia oli jo alkanut. Ratkaisevaa poiminnan rajaamisessa on ollut se ajankohta, rekisterivuosi, jolloin teko on tullut kirjatuksi poliisin tietojärjestelmään. Teko saattaa siis olla tehty jo aikaisempina vuosina.

RIKI:stä aletaan poistamaan tietoja tietyn ajan kuluttua siitä, kun syyteoikeus on vanhentunut. Lyhimmillään rikoksen vanhentumisaika on kaksi vuotta sen tekohetkestä. Laissa henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa (22§) säädetään tietojen poistamisaikataulusta seuraavasti: "tutinnan ja virka-avun tiedoista rikosilmoitustiedot yhden vuoden kuluttua epäillyn rikoksen syyteoikeuden vanhentumisesta --- jos samassa rikosilmoituksessa on useampia rikoksia, tiedot poistetaan yhden vuoden kuluttua viimeisimmän epäillyn rikoksen syyteoikeuden vanhentumisesta; jos rikoksen teko-aika on voitu määrittellä vain aikavälillä, tiedon poistamisen määräaika lasketaan myöhäisemmästä ajankohdasta". Tietojen

poistamisen takia RIKI-rekisteriä hyödyntävä seurantatutkimus vaatii siis toistuvia hakuja. Tämän tutkimuksen aineisto poimittiin kahdessa vaiheessa (vuosien 2000 ja 2002 alussa) siten, että vuosien 1998-2001 rekisteriaineisto olisi mahdollisimman kattava.

RIKI-rekisteri sisältää poliisiasian tietojärjestelmän tutkinnan ja virka-avun tiedot, joihin kirjataan mm. poliisille tehdyt ilmoitukset ja niiden johdosta suoritettavat toimenpiteet. RIKI on osa laajempaa poliisiasian tietojärjestelmää nimeltä PATJA, joka on poliisin perustehtäviä (poliisilaki, 1§) varten perustettu valtakunnallinen tietojärjestelmä. (Sisäasiainministeriö 2003) Poliisin tietojärjestelmä on luotu poliisin operatiivisen toiminnan tarpeisiin, ei tutkimusta varten, mutta se soveltuu silti hyvin massatiedon hakuun.

RIKI-rekisteristä käyvät periaatteessa ilmi kaikki tapaukset, joissa poliisi epäilee henkilöä rikoksesta. Siitä eivät sen sijaan yleensä näy vähäisistä rikoksista annetut pelkät huomautukset, eivätkä tietenkään esim. kunnalliset pysäköintivirhemaksut. Jos samassa yhteydessä on tehty useita rikoksia, kaikki niistä kirjataan. (Ibid.; Rautiainen 2004) Poliisi on antanut kullekin rikokselle nimikkeet, jotka voivat toki tarkentua mahdollisen oikeusprosessin (syyteharkinta ja tuomioistuinkäsittely) edetessä, mutta antavat jo selaisenaan yleiskuvan siitä, millaisesta rikoksesta on kyse. Sama koskee henkilön prosessuaalista asemaa (epäilty, uhri vai todistaja). Rekisteridatasta poistettiin analyysivaiheessa liikenne rikkomukset, koska ne ovat suhteellisen lieviä. Kaikkiaan poliisidata saatiin 2866 pojasta (97.3% alkuperäisen otoksen 2946 pojasta; loppujen osalta tunnistetiedot puuttuivat).

Rikollisuustieto jaoteltiin rikosten määrän ja lajin mukaan. Rikosten *määrän* mukaan pojat jaettiin neljään ryhmään:

- 1) Ei rikoksia (2205 poikaa)
- 2) Satunnaiset rikoksentehtäjät: 1-2 rikosta (425 poikaa)
- 3) Uusintarikolliset: 3-5 rikosta (120 poikaa)
- 4) Aktiiviset uusijat: yli 5 rikosta (116 poikaa) nelivuotisen tutkimusperiodin aikana.

Rikoslajeista taas muodostettiin viisi pääkategoriaa (suluissa kappalemäärät kokonaisaineistossa):

1) Huumerikokset (229)

Huumerikokset sisältävät rikosnimikkeet huumausainerikos (205), törkeä huumausainerikos (8) ja huumausaineen käyttörikos (16). Huumerikoksia käsiteltiin yhtenä kategoriana, pilkkomatta sitä alaluokkiin, koska poliisitutkinnassa tehty jaottelu ei välttämättä ole tarpeeksi luotettava, ja muiden kuin perusmuodon lukumäärät olivat pienet. Suomessa vallitsee huumeiden täyskriminalisointi, joten periaatteessa kaikki niihin liittyvät teot, kuten valmistus, maahantuonti, myynti tai pelkkä hallussapito, ovat rikoksia.

2) Väkivaltarikokset (404)

Määrittelimme väkivallan aggressiiviseksi toiminnaksi toista ihmistä kohtaan. Tähän kategoriaan kuuluvat etenkin erilaiset pahoinpitely- (302) ja ryöstörikokset (42).

3) Omaisuusrikokset (1917)

Omaisuusrikosten kohteena on omaisuus. Tämä rikoslaji sisältää erilaisia varkauksia ja näpistyksiä (1145), kätkemisrikoksia (51), luvattomia käyttöjä (289), ns. talousrikoksia, kuten kavalluksia, petoksia ja väärennyksiä (127), ja vahingontekoja (305).

4) Liikenne rikokset (788)

Tähän ryhmään kuuluvat esim. erilaiset liikenteen vaarantamisrikokset (352), ajo-oikeutta ajo (208), kulkuneuvon luovuttaminen juopuneelle (26) ja liikenteessä tapahtuneet kuoleman- tai vammantuottamukset (18). Liikenne rikkomukset (177) jätettiin siis analyysivaiheessa pois.

5) Rattijuopumus (210)

Tämän ryhmän muodostavat rattijuopumus (100), törkeä rattijuopumus (106), huumaantuneena ajaminen (2) ja vesiliikennejuopumus (2).

Sama henkilö saattoi kuulua moneen eri rikoslajikategoriaan. Lisäksi kaikkia tekoja ei voitu lukea näihin lajeihin, vaan poliisirekisterissä oli joitakin hajanaisia tekoja, joita ei otettu mukaan, kun tutkittiin rikoslajien taustatekijöitä. Rikoslajeihin, joiden taustatekijöitä ei erikseen tutkittu, kuuluivat aserikokset, seksuaalirikokset, yleisen järjestyksen rikkominen, kunnianloukkaus ja alkoholirikokset.

Aineistoomme kuuluvat rikokset oli tehty 16-20-vuotiaana joitakin harvoja poikkeuksia lukuunottamatta. Niiden poikien osalta, joista meillä on sekä lapsuusdata ja RIKI-data, tekohetken ikäjakauma on kuvattu taulukossa 2.

Taulukko 2. Rikoksesta epäiltyjen ikä tekohetkellä.

Ikä tekohetkellä	n	%
14	3	0.1
15	19	0.6
16	274	9.0
17	577	18.9
18	938	30.7
19	935	30.6
20	306	10.0

2.5 TILASTOMETODIT

Osajulkaisuissa 1-4 käytettiin varsin yhtenäisiä tilastomenetelmiä. Analyysit aloitettiin univariantiaajoilla, ja niiden perusteella tilastollisesti merkitseviä yhteyksiä tuottaneet taustamuuttujat, joissa oli riittävän suuri vastausprosentti (vähintään 80%), valittiin monimuuttuja-ajoihin sen selvittämiseksi, mitkä yhteyksistä olivat itsenäisiä, eli muista taustamuuttujista riippumattomia. Yhteyksiä tutkittiin logistisen regressioanalyysin avulla (Hosmer & Lemeshow 2000), ja ne kvantifioitiin käyttäen kerroinsuhdetta (*odds ratio*,

OR) ja 95% luottamusvälejä (*confidence interval, CI*). Kerroinsuhteet jatkuvia taustamuuttujia varten laskettiin yhden keskihajonnan kokoiselle muutokselle. Tilastotieteellisen merkitsevyyden rajana oli se, että P-arvo oli pienempi kuin 0.05. Kaikki tilastolliset testit olivat kaksisuuntaisia. Tilastoajat tehtiin ohjelmalla SAS system for Windows, versio 9.1.3/2003.

Kerroinsuhteet ja luottamusvälit laskettiin erikseen kullekin vastemuuttujan ryhmälle. Kun tutkittiin eri rikoslajien taustatekijöitä, vastemuuttuja oli dikotominen sen mukaan, oliko henkilöllä merkintää ko. rikostyypistä (artikkelit 1 ja 3). Referenssiryhmään kuuluivat ne, jotka eivät olleet tehneet lainkaan rikoksia poliisirekisterin mukaan (artikkelit 1-3). Osajulkaisussa 4 sen sijaan psykiatriset diagnoosit olivat kategorisia vastemuuttujia.

Osajulkaisuissa 1-3 multivarianttijat jaettiin eri malleihin, koska YASR-kokonaiskaala, eksternalisointi- ja internalisointialaskaalat ja syndroomaskaalat ovat keskenään hierarkkisessa suhteessa. Osajulkaisussa 1 monimuuttuja-ajot suoritettiin ensin viidessä ryhmässä (perhemuuttajat, vanhemman, opettajan ja lapsen vastaukset ja palveluihin liittyvät muuttajat), ja muuttajat jotka olivat itsenäisesti yhteydessä vastemuuttujien kanssa, sisällytettiin lopullisiin monimuuttujamalleihin.

Osajulkaisuissa 1-3 osa taustamuuttujista analysoitiin jatkuvina ja osa kategorisina. Osajulkaisussa 1 jatkuvia olivat vanhemman ja opettajan Rutter-skaalat sekä lapsen CDI ja psykosomaattinen skaala, ja kategorisia taas loput muuttajat, eli perherakenne, vanhempien koulutustaso, lapsen terveys- ja psyykkiset ongelmat, koulumenestys ja kiusaamiseen ja palveluihin liittyvät muuttajat. Osajulkaisuissa 2 ja 3 jatkuvia muuttujia olivat YASR-kompetenssiskaalat, koherenssintunne (osajulkaisu 2), YASR-kokonais-, ala- ja syndroomaskaalat, ja kategorisia muut eli kuntakoko, vanhempien koulutustaso, vanhempien ero ja kuolema, vanhempien luona asuminen, seurustelu, ystävien lukumäärä, itse koetut psyykkiset ongelmat, itsetuhoisuus, sekä palveluiden ja päihteiden käyttö.

Osajulkaisussa 3 antisosiaalisen käyttäytymisen syndroomaskaala jätettiin pois monimuuttuja-analyyseistä, koska haluttiin välttää se, että se peittäisi muita yhteyksiä. Viimeisen monimuuttujamallin perusteella, jossa oli syndroomaskaalat, tehtiin vielä lopullinen malli, johon otettiin mukaan kaikki taustamuuttajat jotka olivat merkitsevästi yhteydessä mihin tahansa rikostyyppiin. Tämä mahdollisti kerroinsuhteiden tutkimisen riippumatta tilastollisesta merkitsevyydestä, johon vaikuttaa se kuinka iso havaintojen määrä kussakin vastemuuttujan kategoriassa on.

2.6 KADON ANALYYSI

Osajulkaisussa 1 poliisidata ja lapsuuden kyselydata voitiin yhdistää 2713 pojan osalta, mikä vastaa 92.1% niistä pojista, jotka osallistuivat tutkimukseen 8-vuotiaana. Puuttuvat 233 poikaa eivät merkitsevästi eronneet tuon osajulkaisun otoksen pojista perherakenteen, vanhempien koulutustason eivätkä vanhempien tai opettajan Rutter-kokonaispisteiden osalta.

Osajulkaisussa 2 havaittiin, että otoksessa oli 507 sellaista poikaa, joiden osalta lapsuus- ja poliisidata oli yhdistetty, mutta kutsuntakyselydata puuttui. Näistä pojista 31%:lla oli rikoksia, ja rikoksia oli keskimäärin 6.9 rikoksentehtävää kohden, kun vastaavat luvut tuon osajulkaisun otoksen pojilla olivat 20% ja 4.6.

Osajulkaisussa 3 tarkasteltiin katoa eri rikoslajien näkökulmasta. Tuossa tutkimuksessa sellaisia poikia, joista oli rikostiedot mutta ei kutsuntakyselytietoja, oli 536, ja heillä oli tuon osajulkaisun otokseen verrattuna merkittävästi enemmän rikoksia kaikissa tutkimmamme rikoslajeissa:

- huumerikokset 8% vs. 3% p <0.001
- väkivaltarikokset 14% vs. 6% p <0.001
- omaisuusrikokset 20% vs. 9% p <0.001
- liikennerikokset 12% vs. 11% p <0.022
- rattijuopumus 8% vs. 5% p <0.001

Katoa on arvioitu myös aikaisemmissa tämän kohortin pohjalta tehdyissä tutkimuksissa (Haavisto et al. 2004, 2005), joissa verrattiin tutkimuksesta poisjääneitä ja niitä jotka olivat osallistuneet tutkimukseen sekä lapsena että kutsunnoissa. Poisjääneillä oli merkittävästi enemmän lapsuuden psykopatologiaa ja heidän perhetaustansa oli merkittävästi useammin rikkinäinen (ei asunut molempien biologisten vanhempiensa kanssa). Sen sijaan vanhempien koulutustasossa ei ollut tilastollisesti merkittävää eroa.

2.7 TUTKIMUKSEN ETIIKKA JA LUVAT

Tutkimukseen osallistuminen oli vapaaehtoista ja tietoja on käsitelty luottamuksellisesti. Kirjallinen suostumus tutkimusta varten saatiin vanhemmilta ensimmäisen tiedonkeruun ja pojilta kutsuntakyselyn yhteydessä.

Vuonna 1989 tutkimussuunnitelman hyväksyivät kaikkien yliopistosairaaloiden (Helsinki, Kuopio, Oulu, Tampere ja Turku) eettiset toimikunnat, opetusministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö, Opetusalan Ammattijärjestö sekä tutkimuspaikkakuntien opetuslautakunnat. Vuonna 1999 tutkimussuunnitelman hyväksyivät vielä Turun yliopiston ja TYKS:n sekä Puolustusvoimien eettiset toimikunnat.

Poliisirekisterinpitäjänä on poliisin ylijohdo (sisäasiainministeriön poliisiosasto), joka myönsi tutkimusluvan poliisirekisterin käyttöön. Puolustusvoimat myönsi luvan oman rekisterinsä käyttöön, ja eri rekisterien yhdistämisestä olimme vielä yhteydessä tietosuojavaltuutettuun. Voitiin tulkita niin, että tutkimushenkilöiden ja heidän vanhempiensa antama suostumus kattoi myös muunlaisen tutkimusta varten tarvittavan tiedon liittämisen kyselyaineistoon.

2.8 SOVITTELUTUTKIMUKSEN AINEISTO JA METODI

Sovittelututkimuksen aineisto koostuu kuudestatoista sovittelujutusta, jotka sain Turun seudun sovittelijat ry:n kautta. Metodina oli (*osallistuva*) *havainnointi*, ja tiedonkeruun suorittivat Rikosten sovittelu –kurssille osallistuneet oikeustieteen opiskelijat Turun yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa lukuvuosina 2001-02 ja 2002-03. Toimin kurssin vastaavana opettajana, ja osallistuminen sovitteluun ja siitä raportointi oli yksi kurssin suoritustavoista. Kuhunkin juttuun osallistui vanhemman sovittelijan mukana yksi tai kaksi opiskelijaa. Enimmäkseen opiskelijat olivat passiivisia tarkkailijoita, mutta muutamassa tapauksessa toimivat myös aktiivisina sovittelijoina.

Jutuista yhdeksän oli väkivalta- ja seitsemän omaisuusrikoksia (tosin kolme jutuista peruuntui ennen kuin osapuolet ehtivät tavata toisensa, ja yksi omaisuusrikoksista oli enemmänkin riita-asia). Mukana oli pahoinpitely- ja varkausrikoksia, murtoja, vahingon- tekoja ja luvattomia käyttöjä, ja teot olivat enimmäkseen melko lieviä. Suurin osa tekijöistä oli alaikäisiä, ja osa alle 15-vuotiaita. Poikia, tyttöjä ja miehiä oli tekijöistä lähes yhtä paljon, naisia sen sijaan oli vähemmän. Aikuiset olivat tehneet tekonsa yksin, kun taas alaikäisten teoista puolet oli tehty ryhmässä. Uhreista suurin osa oli aikuisia. Aloite sovitteluun oli tullut tasaisesti niin syyttäjä-, poliisi- kuin sosiaaliviranomaiseltakin, ja muutamassa tapauksessa asianosaiselta itseltään.

Tutkimuksen kohteeksi päätyneet jutut valittiin sovittelutoimistossa niistä jutuista, joita oli vireillä kurssin suorittamisen aikaan. Saamieni tietojen mukaan juttuja ei varsinaisesti valikoitu, mutta pyrittiin jakamaan erilaisia juttuja ja eri sovittelijoille. Aineiston edustavuuteen voidaan kuitenkin tehdä seuraavat varaukset: Sellaisia juttuja ei tietenkään havainnoitu, joissa asianosaiset eivät halunneet opiskelijoita mukaan. Kieltäytyminen oli kuitenkin harvinaista. Lisäksi opiskelijoille vältettiin antamasta arkaluonteisia juttuja. Tällaisia juttuja lienee ollut muutama, ja niissä oli kyse esimerkiksi perheväkivallasta, akuutista huostaanotosta tai mielenterveysongelmista. Havainnoitavaksi ei annettu myöskään juttuja, joiden osalta oletettiin, että osapuolia ei tavoiteta tai että jutusta ei tule mitään, koska osapuolena oli sovittelutoimiston vanha asiakas. Lisäksi kaikki sovittelijat eivät halunneet juttuihinsa ulkopuolisia –Turussa oli vallalla yhden sovittelijan perinne, vaikka parityö on muuten suomalaisessa sovittelussa pääsääntönä (livari 2007). Voidaan myös epäillä, että opiskelijoita on ohjattu etenkin kokeneille sovittelijoille. Joka tapauksessa juttuja havainnoitiin ainakin kahdeksan eri sovittelijan mukana, joten havainnot eivät kerro vain yksittäisten sovittelijoiden työstä.

Opiskelijat kirjoittivat sovittelusta raportin, ja jutut käytiin kurssin päätteeksi yhdessä läpi. Koska sovitteluistuntoja ei tallennettu, neuvoin opiskelijoita kirjoittamaan raportit mahdollisimman pian sovittelun jälkeen. Annoin havainnointia ja raportointia varten tarkat ohjeet siitä, mihin asioihin sovittelussa pitäisi kiinnittää huomiota. Lisäksi tarkensin, että sovittelua ei ole tarkoitus alkaa ”myymään”, vaan raporttien pitää olla mahdollisimman tieteellisiä: analyttisiä, tarkkoja ja objektiivisia. Sovittelusta piti siis tuoda esiin sekä hyvät että huonot puolet, ja raportoida myös epäonnistuneet sovittelut. Olennaisimmat kysymykset voidaan jaotella seuraavasti:

Perustiedot ja sovittelun kulku. Millainen teko oli, keitä sovittelussa oli paikalla, saatiinko sopimus aikaan ja millainen se oli? Mistä aloite sovitteluun oli tullut? Miten sovittelua valmisteltiin? Miten sopimukseen päädyttiin tai miksi sitä ei saatu aikaan?

Vuorovaikutus. Saivatko asianosaiset puhua vapaasti ja vaikuttaa prosessiin ja lopputulokseen? Vaikuttiko siltä, että he ymmärsivät, mitä sovittelussa tapahtui? Puhuivatko osapuolet suoraan toisilleen ja kuuntelivatko he toisiaan? Miten aktiivisesti läsnäolijat osallistuivat keskusteluun? Miten ja mitä tunteita ilmaistiin? Miten asianosaiset suhtautuivat toisiinsa, sovittelijaan ja sovitteluun? Millainen ilmapiiri oli, ja miten vuorovaikutus ja ilmapiiri muuttuivat sovittelun aikana? Lisääntyivätkö osapuolten tiedot ja ymmärrys sovittelun aikana? Miten sovittelija ohjasi keskustelua? Miten hän vaikutti sopimukseen? Painotettiinkö sopimuksen tekemistä vai dialogia?

Moraalinen keskustelu. Keskusteltiin rikostapahtumasta? Kuvailiko uhri vahinkoja? Oliko tekijässä havaittavissa häpeää tai katumusta? Oliko hän halukas korvaamaan vahingot? Myönsikö hän teon ja ottiko siitä vastuun, vai saiko uhri osan vastuusta? Tuliko teon vääräisyys selväksi? Esiintyikö anteeksipyyntöä ja –antoa? Mitä reintegratiivisia tai stigmatisoivia piirteitä sovittelussa oli? Saarnattiinko vai keskusteltiin kunnioittavasti?

Rehabilitaatio. Selvitettiinkö osapuolten tarpeita? Pohdittiinko, miten uhri saataisiin toipumaan tai tekijän alttius rikoksentekoon vähenemään? Nähtiinkö rikos osana laajempia ongelmia? Ohjattiinko asianosaiset sopiviin palveluihin?

3. TULOKSET

3.1 NUORISORIKOLLISUUDEN ESIINTYVYYS, KASAUTUMINEN JA YHTEYDET RIKOSLAJIEN VÄLILLÄ

Rikostieto saatiin kaikkiaan 2866 pojasta. Heistä 23% (n=661) oli rekisteröity rikoksesta (poissulkien liikenneriikkomukset) nelivuotisen tutkimusperiodin aikana 16-20-vuotiaana. Satunnaisia rikosentekijöitä oli 15% (n=425), uusijoita 4% (n=120) ja moninkertaisia uusijoita 4% (n=116). (Taulukko 3) Kun tutkittiin rikollisuuden kasautumista, havaittiin erittäin voimakas kasautuminen moninkertaisille uusijoille: tämä 4%:n ryhmä teki 72% kaikista rikoksista.

Taulukko 3. Eri rikosmääriä ja rikoslajeja tehneiden osuudet kokonaisaineistossa ja eri tavoin yhdistetyissä aineistoissa.

	Rikostieto	Rikos- ja lapsuustieto	Rikos- ja nuoruustieto	Rikostieto, ei nuoruustietoa
<i>n</i>	2866	2713	2330	536
Rikosten lukumäärä				
0	2205, 76.9%	2111, 78%	1853, 79.5%	352, 65.7%
1-2	425, 14.8%	391, 14.4%	317, 13.6%	108, 20.2%
3-5	120, 4.2%	111, 4.1%	88, 3.8%	32, 6.0%
>5	116, 4.1%	100, 3.7%	72, 3.1%	44, 8.2%
Rikostyyppi				
Huume	106, 3.7%	93, 3.4%	62, 2.7%	44, 8.2%
Väkivalta	205, 7.2%	185, 6.8%	132, 5.7%	73, 13.6%
Omaisuus	318, 11.1%	287, 10.6%	212, 9.1%	106, 19.8%
Liikenne	314, 11.0%	287, 10.6%	248, 10.6%	66, 12.3%
Rattijuopumus	152, 5.3%	140, 5.2%	108, 4.6%	44, 8.2%

Huumerikoksista oli rekisteröity 4% (n=106), väkivaltarikoksista 7% (n=205), omaisuusrikoksista 11% (n=318), liikenneriikoksista 11% (n=314) ja rattijuopumuksesta 5% (n=152) (taulukko 3). Kun tutkittiin, missä määrin eri rikoslajit olivat yhteydessä toisiinsa, havaittiin että *kaikki rikoslajit korreloivat toistensa kanssa tilastollisesti merkitsevästi*. Esimerkiksi 69%:lla rattijuopoista oli myös muita liikenneriikoksia, ja 61%:lla huumerikollisista ja 56%:lla väkivaltarikollisista oli myös omaisuusrikoksia. (Taulukko 4) Lisäksi niistä 645 rikosentekijästä, jotka olivat tehneet päärikoslajeihin kuuluvia tekoja, 59% (n=382) oli syyllistynyt vain yhteen rikoslajiin, 22% (n=144) kahteen, 10% (n=66) kolmeen, 6% (n=38) neljään, ja 2% (n=15) kaikkiin viiteen lajiin.

Taulukko 4. Yhteydet eri rikoslajien välillä kaikilla niillä pojilla, joista oli rikostieto (n=2866).

Rikoslaji	n	Huume		Väkivalta		Omaisuus		Liikenne		Rattijuopumus	
		n (%)	OR (95% CI)	n (%)	OR (95% CI)	n (%)	OR (95% CI)	n (%)	OR (95% CI)	n (%)	OR (95% CI)
Huume	106	-	-	41 (39%)	10.0 (6.6-15.2)	65 (61%)	15.7 (10.4-23.7)	40 (38%)	5.5 (3.6-8.3)	35 (33%)	11.1 (7.1-17.4)
Väkivalta	205	41 (20%)	-	-	-	114 (56%)	15.1 (11.1-20.6)	72 (35%)	5.4 (3.9-7.4)	58 (28%)	10.8 (7.5-15.6)
Omaisuus	318	65 (20%)	-	114 (36%)	-	-	-	114 (36%)	6.5 (5.0-8.6)	76 (24%)	10.2 (7.2-14.4)
Liikenne	314	40 (13%)	-	72 (23%)	-	114 (36%)	-	-	-	105 (33%)	26.8 (18.5-38.8)
Ratti-juopumus	152	35 (23%)	-	58 (38%)	-	76 (50%)	-	105 (69%)	-	-	-

3.2 NUORISORIKOLLISUUDEN ENNUSTEKIJÄT LAPSUUDESSA (OSAJULKAISU 1)

Nuorisorikollisuutta ennustivat itsenäisesti (muista muuttujista riippumatta) seuraavat 8-vuotiaana mitatut tekijät:

- rikkinäinen perherakenne (lapsi ei asunut molempien biologisten vanhempiensa kanssa)
- vanhempien alhainen koulutustaso (kumpikaan ei ollut ylioppilas)
- lapsen käytösongelmat (opettajan tai vanhempien raportoimana)
- lapsen hyperaktiivisuus (opettajan raportoimana)

Kun lapsuusajan ennustekijöitä tutkittiin suhteessa rikosten määrään, havaittiin että yhteydet olivat enimmäkseen suoraviivaisia, *lineaarisia*, eli mitä useampia rikosmerkintöjä nuoruudessa oli, sitä vahvempi oli yhteys 8-vuotiaana havaittuihin ongelmiin. Riskitekijöille oli lisäksi tyypillistä se, että ne eivät ennustaneet spesifisti vain tiettyntyyppistä rikollisuutta, vaan useampaa nuorisorikollisuuden lajia yhtä aikaa. Edellä mainitut rikollisuuden itsenäiset ennustekijät ennustivat lähes kaikkia eri rikostyyppisiä. Rikkinäinen perherakenne oli kuitenkin ainoa muuttuja, joka ennusti itsenäisesti *kaikkia* rikostyyppisiä.

Lisäksi kun verrataan eri rikoslajeja, huumerikollisuudella oli vähiten ennusmerkkejä; sitä ennusti lopullisessa mallissa rikkinäisen perhetaustan lisäksi vain (opettajan raportoima) hyperaktiivisuus. Myös univarianttiaoissa huumerikollisuus erosi *kaikista muista rikoslajeista* niin, että sitä eivät ennustaneet vanhempien alhainen koulutustaso, opettajan raportoimat psyykkiset ongelmat eivätkä masennusoireet. Huumerikoksia ei ennustanut myöskään alhainen koulumenestys.

Muita huomioita rikoslajien ennustekijöistä oli, että kiusaaminen (se että lapsi kiusasi muita lapsia) oli itsenäisesti yhteydessä vain väkivaltarikollisuuteen. Lisäksi vanhemman raportoimat tunne-elämän häiriöt olivat hienoisessa *käänteisessä* yhteydessä liikenne- ja rattijuopumusrikollisuuden kanssa.

3.2.1 Eri informantit

Yksi tutkimuskysymyksistä oli myös se, kuka on paras *informantti* lapsen ongelmista. Kyselyynhän osallistuivat niin 8-vuotiaat itse kuin heidän vanhempansa ja opettajansakin. Vaikka kaikkien näiden ryhmien vastauksista löydettiin tilastollisesti merkitseviä myöhemmän rikollisuuden ennustekijöitä, niitä tuottivat erityisesti opettajien vastaukset. Opettajat pystyivät ennustamaan lapsen rikollisuutta skaalojen ohella myös *yksittäisten kysymysten* avulla, jotka liittyivät lapsen *psyykkiseen terveyteen* ("Onko lapsi mielestäne psyykkisesti terve?"), *palveluiden tarpeeseen* ("Onko koulussa harkittu lapsen tai perheen ohjaamista tutkimuksiin tai hoitoon käyttäytymisen tai tunne-elämän vaikeuksien takia?) ja *koulumenestykseen* ("Lapsi on oppilaana keskitasoa parempi / keskitasoinen / huonompi").

Informanttien erot tulivat esiin monimuuttuja-ajoissa: Opettajien, mutta ei vanhempien, vastausten kokonais- ja hyperaktiivisuusskaalat ennustivat rikosten määrää. Kun vas-

teena olivat eri rikoslajit, vanhempien kokonaisskaala ennusti vain huumerikoksia, kun taas opettajien kokonaisskaala ennusti kaikkia muita rikoslajeja. Lisäksi opettajien hyperaktiivisuusskaala ennusti kaikki rikoslajeja paitsi rattijuopumusta, kun taas vanhempien vastaava skaala ei itsenäisesti ennustanut myöskään rikoslajeja.

Lasten omat vastaukset eivät ennustaneet rikoksia itsenäisesti; ainoastaan se että lapsi ilmoitti kiusaavansa muita lapsia, oli lopullisessa mallissa yhteydessä väkivaltarikoksiin. Kuitenkin *myös lapsen omalle ilmoitukselle voidaan antaa painoarvoa*, sillä univariantiajoissa lasten itse raportoimat masennus- ja psykosomaattiset oireet ennustivat lineaarisesti rikollisuutta, vaikka fyysisen terveyden tai tunne-elämän ongelmat eivät tulleet ennustekijöinä esiin vanhempien tai opettajien vastauksista.

3.3 NUORISORIKOLLISUUDEN KORRELAATIT NUORUUDESSA (OSAJULKAISUT 2 JA 3)

Kun tutkimme, mitkä kutsuntakyselyssä mitatut tekijät olivat yhteydessä nuorisoriikollisuuteen, itsenäisiä, muista tekijöistä ja lapsuuden aikaisesta vanhempien koulutustasosta riippumattomia, korrelaatteja olivat:

- vanhempien ero
- vakituinen parisuhde (satunnainen rikollisuus)
- itse ilmoitettu antisosiaalisuus
- päivittäinen tupakointi
- viikoittainen humalajuominen

Lisäksi pienellä paikkakunnalla (maaseutu tai alle 10 000 asukasta) asumiseen verrattuna keskikokoinen asuinpaikka (10 000 - 100 000 asukasta) ”suojasi”⁷ satunnaiselta rikollisuudelta. Pienellä paikkakunnalla tai maaseudulla asuvista 25% oli merkitty rikoksista, kun keskikokoisissa ja suurissa kaupungeissa luvut olivat 18% ja 17%. Itsenäinen käänteinen yhteys löydettiin myös ahdistuneisuus-masentuneisuusoireiden ja rikollisuuden väliltä. Myös nuoruuden korrelaattien suhteen yleisenä havaintona oli, että taustaongelmat ja rikollisuus ovat *lineaarissa* yhteydessä. (Osajulkaisu 2)

Kun tutkimme eri rikoslajeihin liittyviä nuoruusiän taustatekijöitä, havaitsimme, samoin kuin lapsuuden ennustekijöiden suhteen, että pitkälti samat korrelaatit yhdistivät erityyppisiä rikoksia. Tällaisia yleisiä korrelaatteja olivat muista tekijöistä riippumatta asuminen pienellä paikkakunnalla, vanhempien ero, aggressiivisuus sekä päivittäinen tupakointi ja viikoittainen humalajuominen. Näistä vanhempien ero ja tupakointi olivat itsenäisessä yhteydessä *kaikkiin* rikostyyppeihin. Spesifejä, vain tiettyyn rikoslajiin itsenäisesti yhteydessä olevia korrelaatteja olivat asuminen muualla kuin vanhempien luona (väkivaltarikollisuus), huumeidenkäyttö (huumerikollisuus) ja lisäksi lapsuuden aineistosta saatu tieto vanhempien alhaisesta koulutustasosta (omaisuusrikollisuus). Käänteisessä itsenäisessä yhteydessä rikostyyppeihin olivat ongelmat kaverisuhteissa (huumerikollisuus) sekä vetäytyvyys ja tarkkaavaisuusongelmat (väkivaltarikollisuus). (Osajulkaisu 3)

⁷ Oli käänteisessä yhteydessä vastemuuttujan kanssa; en halua implikoida syy-yhteyttä.

3.3.1 Huumerikollisuudesta

Vaikka yleiskuva oli siis sellainen, että eri rikoslajit muodostavat melko yhtenäisen kokonaisuuden (korreloivat keskenään ja niillä on samoja riski- ja taustatekijöitä), näyttää *huumerikollisuus* erikoistapaukselta muihin rikoslajeihin verrattuna. Huumerikollisuutta oli kaikkein vaikein ennustaa 8-vuotiaana mitattujen tekijöiden perusteella, ja siihen liittyi myös vähiten itsenäisiä korrelaatioita 18-vuotiaana. Huumerikollisuuteen eivät itsenäisesti liittyneet sellaiset yleisesti rikollisuuteen yhdistetyt tekijät kuten vanhempien alhainen koulutustaso ja käytösongelmat lapsuudessa ja aggressiivisuus ja humalajuominen nuoruudessa. Lisäksi taustamuuttujana *huumeidenkäyttö* ei ollut itsenäisesti yhteydessä rikosmerkintöjen määrään, ja kun tutkittiin sen yhteyksiä eri rikoslajeihin, se oli itsenäisesti yhteydessä ainoastaan huumerikoksiin. (Osajulkaisu 1 ja 3)

3.4 NUORISORIKOLLISUUS JA PSYKIATRISET DIAGNOOSIT (OSAJULKAISU 4)

Tieto mahdollisesta psykiatrisesta diagnoosista saatiin 2712 otoksemme pojasta. Heistä psykiatrisen diagnoosin oli saanut noin 10% (n=283). Diagnoosin saaneet tekivät noin puolet (49%) kaikista rikoksista, ja heistä lähes puolet (48%) oli rekisteröity rikoksista, kun diagnosoimattomista rikosentekijöistä oli alle viidennes (19%). Rikosmerkintöjä oli etenkin sellaisilla henkilöillä, jotka kärsivät *epäsosiaalisesta persoonallisuushäiriöstä tai päihdehäiriöstä*, kun taas muiden psykiatristen häiriöiden osuus kokonaisrikollisuudesta oli pieni. Vaikka antisosiaalinen persoonallisuushäiriöryhmä oli kooltaan vain 2.7% ja päihdehäiriöryhmä vain 1.8% otoksesta, ensin mainitun vastuulla oli 27% ja toisen 24% kaikista rikoksista. Kuitenkin *masennustilat muodostivat ainoan diagnosiryhmän, joka ei ollut yhteydessä rikollisuuteen*.

Myös psykiatristen häiriöiden esiintyvyys kasvoi *lineaarisesti* rikosten määrän kanssa: kaikista rikosentekijöistä diagnoosi oli 23%:lla, mutta *niistä jotka olivat tehneet yli 5 rikosta, yli puolella (59%) oli psykiatrinen diagnoosi*.

Kun tutkittiin *rikoslajeja*, diagnosoidut olivat tehneet tilastollisesti merkitsevästi muita enemmän kaikkia rikoslajeja. Etenkin antisosiaaliset ja päihdehäiriöiset olivat tällaisia yleisrikollisia. Masennushäiriöiden ja minkään rikoslajin välillä ei kuitenkaan havaittu yhteyttä. Kun monimuuttuja-ajoissa rikoslajit kontrolloitiin keskenään ja vanhempien koulutustustaan suhteen, diagnoosin saaneilla oli etenkin *huume- ja omaisuusrikollisuutta*.

3.5 PSYKOSOSIAALISTEN ONGELMIEN KASAUTUMINEN

Lapsuuden ja nuoruuden taustatekijätiedot antoivat yhtenäisen kuvan siitä, että *rikollisuuden lisäksi erilaiset psykososiaaliset ongelmat kasautuvat pienelle vähemmistölle*. Erityisesti moninkertaiset rikosenuusijat kärsivät monenlaisista psykososiaalisista ongelmista, vaikka myös satunnaiset nuorisoriikolliset erosivat rikosmerkintöjä vailla olevista tilastollisesti merkitsevästi monessa suhteessa sekä lapsuudessa että nuoruudessa.

Kaikkein rikosaktiivisimpaan 4%:n ryhmään olivat tilastollisesti merkitsevässä yhteydessä lähes kaikki ongelmat mitä tutkimme, kuten:

- *Lapsuudessa* rikkinäinen perhe, vanhempien alhainen koulutustaso, käytösongelmat, hyperaktiivisuus, (opettajan raportoimat) psyykkiset ongelmat, hoidontarve ja keskitasoa heikompi koulumenestys, masennus ja psykosomaattiset oireet.
- *Nuoruudessa* vanhempien ero ja kuolema, itse havaitut psyykkiset ongelmat, itsetuhoisuus, päihteiden käyttö (tupakka, alkoholi ja huumeet), ongelmat perheenjäsenten kanssa, parisuhteessa, koulussa ja työssä, heikko koherenssintunne, aggressiivisuus, intrusiivisuus, ahdistus-masennus, ajatus- ja tarkkaavaisuushäiriöt ja somaattiset vaivat.

Moninkertaisilla uusijoilla oli esimerkiksi⁸

- Vanhemmat eronneet (8- / 18-v.) 43% / 64%
- Vanhempien alhainen koulutustaso (8-v.) 82%
- Opettajan raportoimat psyykkiset ongelmat (8-v.) 26%
- Opettajan arvioima hoidon tarve (8-v.) 19%
- Huono koulumenestys (8-v.) 25%
- Kiusaa muita lapsia (8-v.) 44%
- Itse havaitut psyykkiset ongelmat (18-v.) 44%
- Itsetuhoiset ajatukset tai teot (18-v.) 12%
- Päivittäinen tupakointi (18-v.) 85%
- Viikoittainen humalajuominen (18-v.) 47%
- Huumeidenkäyttö (18-v.) 28%
- Psykiatrinen diagnoosi (18-23-v.) 59%

Taulukko 5. Kuinka monella (%) aktiivisimmasta rikosentekijäryhmästä, 1-5 rikosta tehneistä ja kokonaan rikoksettomista oli tiettyjä taustatekijöitä⁸.

Mittausikä	Taustatekijä	Yli 5 rikosta	1-5 rikosta	Ei rikoksia
8	Hajonnut perhe	43	22	14
18	Vanhempien ero	64	38	27
8	Vanhempien alhainen koulutustaso	82	73	61
8	Opettajan raportoimat psyykkiset ongelmat	26	23	13
8	Opettajan arvioima hoidon tarve	19	12	6
8	Huono koulumenestys	25	20	15
8	Kiusaa muita lapsia	44	37	28
18	Itse havaitut psyykkiset ongelmat	44	25	26
18	Itsetuhoiset ajatukset tai teot	12	8	6
18	Päivittäinen tupakointi	85	59	29
18	Viikoittainen humalajuominen	47	22	6
18	Huumeidenkäyttö	28	12	4
18-23	Psykiatrinen diagnoosi	59	16	7

⁸ Yleisyys niiden joukossa, joista kyseinen tieto on saatu.

Kaiken kaikkiaan taulukkoon 5 koottujen ongelmien esiintyvyys *vaihtelee lineaarisesti rikosten määrän mukaan*. Poikkeuksen muodostaa kuitenkin oma arvio psyykkisistä ongelmista: niitä oli kaikkein vähiten (24%) satunnaisesti rikoksia tehneellä ryhmällä (joilla oli 1-2 rikosta, ja 29 %:lla 3-5 rikosta tehneistä).

3.6 MIELENTERVEYSPALVELUIDEN KÄYTTÖ

Tutkimuksemme antoi tietoa myös mielenterveyspalvelujen käytöstä. Tätä mitattiin kutsuntakyselyssä, ja kysymys koski viimeksi kulunutta vuotta. Vaikka psykososiaaliset ongelmat kasautuivat rikosaktiivimmalle ryhmälle, joka kärsi psyykkisistä ongelmista myös oman arvionsa mukaan, tästä ryhmästä vain 2.8% oli käyttänyt mielenterveyspalveluja viimeisen vuoden aikana. Kaikista uusintarikollisista (vähintään kolme rikosmerkintää) palveluja hyödyntäneiden osuus oli vielä pienempi, 1.9%. Palveluiden käyttö liittyi ainoastaan satunnaisesti rikoksia tehneeseen ryhmään. (Osajulkaisu 2)

3.7 RIKOSTEN SOVITTELU (OSAJULKAISU 5)

3.7.1 SOVITTELUN ANSIOT

Seuratuissa sovitteluissa toteutuivat monet restoratiivisen oikeuden ihanteista. Useimmiten osapuolet kohtasivat ja saivat aikaan sopimuksen. Sopimus saatiin aikaan kaikissa muissa paitsi kolmessa jutussa, joissa osapuolet eivät edes tavanneet. Osapuolet tapasivat toisensa kymmenessä tapauksessa (joista tosin yhdessä uhria edusti hänen isänsä), ja kaikissa näissä tapauksissa tehtiin sopimus. Kuudessa sovittelussa asianosaiset eivät tavanneet, mutta niistäkin kolmessa sovittelija välitti sopimuksen.

Asianosaiset saivat vaikuttaa prosessiin ja sopimukseen. He saivat ilmaista itseään vapaasti, heitä kuunneltiin ja he ymmärsivät mitä sovittelussa puhutaan ja sovitaan. Asiat saatiin käsiteltyä loppuun ja asianosaiset vaikuttivat tyytyväisiltä.

Sopimukset olivat realistisia ja toteuttamiskelpoisia, koska myös rikosentekijät saivat osallistua keskusteluun korvaussummista ja maksuaikatauluista. He olivat myös halukkaita korvaamaan, ja sovittelu antoi mahdollisuuden vastuun ottamiseen. Yhteistyöhalukkuutta oli omiaan lisäämään myös se, että rikosentekijät saivat osallistua sovitteluun vapaaehtoisesti ja tasavertaisina keskustelukumppaneina. Vain muutamassa tapauksessa tekijä ei suoraan myöntänyt tekoa, ja vain yhdessä hän oli haluton korvaamaan vahingot. Usein tekijässä havaittiin myös katumusta. Korvaukset eivät olleet triviaaleja eivätkä kohtuuttomia, ja uhrin mahdollisuudet myös käytännössä saada suoritus olivat hyvät.

Useimmissa tapauksissa, joissa osapuolet tapasivat, havaittiin *“draaman kaari”*: Kun väärinkäsityksiä selvitettiin ja kielteiset ennakkoluulot toisesta korjautuivat, jännite väheni, osapuolet alkoivat ymmärtää toisiaan paremmin ja poistuivat sovittelusta vähemmän vihamielisinä. Tyypillisesti uhrit olivat aluksi jännittyneitä ja vihaisia, mutta sovinnollinen

puhe lisääntyi loppua kohti, kun he olivat purkaneet tunteitaan ja saaneet tietoa teosta ja tekijän motiiveista. Aluksi osapuolet puhuivat sovittelijan kautta eivätkä katsoneet toisiaan, mutta prosessin edetessä osapuolten välinen suora vuorovaikutus lisääntyi. Tekijät tai heidän vanhempansa saattoivat olla aluksi häpeissään, mutta tunnelma vapautui sovittelun edetessä, ja lopulta saatettiin puhua muistakin kuin vain sovitteluun liittyvistä asioista. Myös nuorten uhmakkuus väheni sovittelun edetessä. Joissakin tapauksissa osapuolet jopa poistuivat sovittelusta yhteisellä kyydillä.

Osapuolille osoittautui tärkeäksi saada *hallinnan tunne* prosessista: Heitä helpotti, kun heille selvitettiin prosessin kulkua ja heidän asemaansa siinä. Jo tieto siitä, että vastapuolikin oli halukas sopimaan asian, laukaisi jännitystä. Osapuolet olivat selvästi tyytyväisiä ja helpottuneita myös, kun sopimus saatiin aikaan. Heitä kuitenkin turhautti tieto siitä, että syyttäjät saattaa sopimuksesta huolimatta viedä asian oikeuteen.

Sovittelussa toteutui myös yhteiskunnan etu siinä mielessä, että oikeusrauha palautettiin joutuisasti ja edullisesti ja oikeuslaitoksen ruuhkaa helpotettiin. Opiskelijoiden mielestä jutut sopivat sovitteluun paremmin kuin tuomioistuimeen ja sovittelijoiden nähtiin tekevän tärkeää työtä.

3.7.2 SOVITTELUN ONGELMAT

Kaikkia restoratiivisen teorian ihanteista ei kuitenkaan ainakaan täysin saavutettu, vaan sovittelussa on myös kehittämisen varaa. Ongelmat liittyivät etenkin *dialogiin sovittelutilanteessa, etukäteistapaamisten, tukihenkilöiden ja työkorvausten käyttöön, sovittelun ja rehabilitaation suhteeseen ja sovittelun soveltamisen henkilösidonaisuuteen*.

Osapuolet olivat useimmiten varsin passiivisia, eikä syvällistä *keskustelua* saatu aikaan. Varsinkin nuoria rikoksentekejiä oli vaikea saada osallistumaan tosissaan, ja tunteiden ”tuulettaminen” oli muutenkin harvinaista. Itse rikosta, sen merkitystä asianosaisille tai moraalialia ei juuri käsitelty, vaan sovittelutilaisuuksia hallitsi enemmänkin puhe sopimuksesta ja rahasta. Asianosaiset pyrkivät myös puhumaan sovittelijan kautta, ja sovittelut etenivät enimmäkseen sovittelijan kysymysten tahdissa. Sovittelijat myös pitkälti muotoilivat sopimukset, ja heillä oli paljon valtaa myös korvausmäärien suhteen.

Osapuolten *ennakkotapaamiset* olivat harvinaisia; useimmiten sovittelija vain puhelimitse sopi heidän kanssaan sovittelun ajan ja paikan. Usein vasta yhteisistunnossa osapuolille valkeni, mistä sovittelussa on kyse.

Myöskään *tukihenkilöitä* ei hyödynnetty restoratiivisen teorian kuvaamalla tavalla. Tukihenkilöitä oli mukana vain viidessä tapauksessa, ja he olivat lasten vanhempia tai huostaanotettujen nuorten osalta viranomaisten edustajia. Näissä tapauksissa aikuiset hallitsivat keskustelua, ja saattoivat jopa estää alaikäistä esittämästä itse kantaansa ja tehdä päätökset hänen puolestaan.

Paitsi sopimuksesta, havainnoituja sovitteluja hallitsi siis puhe *rahasta*. Korvaukset olivat rahamääräisiä, ja kun joissakin tapauksissa asianosaiset ehdottivat työkorvausta, se todettiin mahdottomaksi toteuttaa. Sopimukset eivät muutenkaan olleet teorian kuvaa-

malla tavalla luovia, vaan lähinnä lomakkeesta täytettiin puuttuvat kohdat. Raha korostui myös siten, että usein uhrit olivat lähinnä kiinnostuneita saamaan rahakorvauksen. Lisäksi havaittiin, että tekijät olisivat saattaneet olla valmiita maksamaan ehkä kohtuuttomankin suuria korvauksia välttääkseen oikeuskäsittelyn. Havainnoituissa sovitteluissa myöskään *rehabilitaatiota* ei juuri käsitelty -vaikka syytä olisi voinut olla jo sen perusteella, että moni teko oli tehty päihtyneenä.

Niin sovitteluun ohjaaminen kuin sovittelumenettelykin riippuivat paljolti *yksittäisten henkilöiden asenteista ja työtapoista*. Muodostui sellainen kuva, että juttuja ei mitenkään systemaattisesti ohjata sovitteluun, ja sinne lähetetään vain harvoja ja etupäässä lieviä juttuja. Myös sovittelijoiden toimintaa ohjasivat enemmänkin asenteet ja tottumukset kuin mikään koherentti taustateoria.

4. POHDINTA

4.1 YLEISTÄ

Nuorisorikollisuuden esiintyvyydestä. Kaikista pojista, joista rikostieto saatiin (n=2866), 23% (n=661) oli rekisteröity rikoksesta (poissulkien liikenne rikkomukset) nelivuotisen tutkimusperiodin aikana 16-20-vuotiaana. Vaikka tällainen rikosentekijöiden määrä voi tuntua korkealta, ei se juurikaan poikkea aikaisemmista tutkimuksista eri maista (esim. Farrington 2004; Kolvin et al. 1988; Pulkkinen 1988; Tracy et al. 1990), ja tarkastelujaksohan sijoittuu tutkimusten mukaan rikosaktiivisimpaan ikävaiheeseen. Metodiset erot, kuten erilaiset tavat operationalisoida rikollisuus, vaikeuttavat kuitenkin eri tutkimusten vertailua. Vaikka merkittävä osa pojista joutuu poliisin kanssa tekemisiin, vain harvalle kertyy useita rikosmerkintöjä. Kaikkiaan uusintarikollisiksi voitiin tässä tutkimuksessa lukea 8% (n=236) pojista (vähintään 3 rikosmerkintää), ja aktiivisiksi uusi-joiksi (yli 5 rikosta) heistä puolet (4%, n=116).

Kuten aikaisempien tutkimusten (esim. Barberet et al. 2004; Rutter et al. 1998; Salmi 2008) perusteella oli odotettavissa, omaisuus- ja liikenne rikollisia oli eniten (kumpiakin 11%), ja huumerikollisia vähiten (4%). Aikaisempia käsityksiä nuorisorikollisuuden monimuotoisuudesta vastasi se, että eri rikoslajit olivat yhteydessä keskenään. Osa yhteyksistä saattaa kuitenkin selittyä sitä kautta, että samalla kertaa paljastuu erilaisia tekoja, kuten rattijuopumus liikenteen vaarantamisen tai huumerikos myymälävarkauden yhteydessä, kun taas yksittäisinä teot saattavat jäädä helpommin piiloon.

Rikollisuuden ja psykososiaalisten ongelmien kasautuminen. Rikollisuus kasautui erittäin voimakkaasti moninkertaisille uusijoille: tämä 4%:n ryhmä teki 72% kaikista rikoksista. Vaikka aikaisempien tutkimusten perusteella on tiedetty, että rikollisuus kasautuu, tässä tutkimuksessa havaittu kasautumisen aste on aikaisempiin tutkimuksiin verrattuna vielä voimakkaampi (ks. esim. Tham & von Hofer 2009:318). Tolan ja Gorman-Smith (1999) esittävät, että yleensä tutkimuksissa on havaittu, että noin 6-8% pojista tai miehistä tekee noin 50-70% kaikista rikoksista. Esimerkiksi Cambridgen tutkimuksessa 6% miehistä vastasi puolesta kaikista rikoksista (Farrington & West 1993) ja samansuuntaisia lukemia on saatu myös esimerkiksi Philadelphian (Tracy et al. 1990), Jyväskylän (Pulkkinen 1988) ja ruotsalaisesta (Stattin & Magnusson 1991) pitkittäistutkimuksesta.

Rikollisuuden lisäksi myös taustaongelmat kasautuivat pienelle vähemmistölle. Aktiivisten uusintarikollisten ryhmään olivat yhteydessä lähes kaikki psykososiaaliset ongelmat joita tutkimme. Yleinen suuntaus oli, että erilaiset ongelmat vaihtelivat käsi kädessä rikollisuuden määrän kanssa. Tutkimuksemme vahvistaa niitä aikaisempia käsityksiä, joiden mukaan uusintarikollisuutta leimaa moniongelmaisuus (Huizinga & Jakob-Chien 1999; Stattin & Magnusson 1996).

Rikollisuuden ja psykososiaalisten ongelmien tiivistyminen pienelle vähemmistölle sopii yhteen ns. *polarisaatio-oletuksen* (Kuure 2001) kanssa. Jo pitkään on ollut nähtävissä merkkejä yhteiskunnallisen kahtiajakautumisen trendistä, joka ilmenee eri elämänalueil-

la, myös nuorisoriikollisuudessa. Tällainen kehitys on siinä mielessä huolestuttavampaa kuin lievemmän⁹ rikollisuuden tasaisempi jakautuminen, että se on omiaan lisäämään repressiivisen kriminaalipolitiikan ja suvaitsemattomuuden houkutusta, kun rikoksenteiki-jät ovat yhä kauempina legitimistä valtakulttuurista (Elonheimo 2002b; ks. myös Christie 1983), ja rankaisukeskeisyyden helmasyntejä ovat eettiset ongelmat, tehottomuus ja kalleus (Elonheimo 2002a; ks. myös Lappi-Seppälä 2007; Skolnick 1995).

Palvelujen käyttö. Kun otetaan huomioon, että erilaiset psykososiaaliset ongelmat ja rikollisuus kasautuvat pienelle vähemmistölle, on mielekästä tutkia, miten hyvin tällaisiin ongelmiin tarkoitetut palvelut ja niitä erityisesti tarvitsevat kohtaavat toisensa. Esimerkiksi Denverin (Huizinga et al. 2003:84) ja Pittsburghin (Loeber et al. 2003:126-7; Loeber et al. 2001:292) tutkimuksissa havaittiin, että avun hakeminen lisääntyi, kun rikollisuus ja muut ongelmat vakavoituivat, vaikka tutkimusten mukaan kokonaistilanne onkin sellainen, että avun tarpeessa olevat lapset ja nuoret usein jäävät vaille apua. Usein lasten ongelmien annetaankin kehittyä ja laajentua rikollisuudeksi ennen kuin apua systemaattisemmin tarjotaan. (Ibid.) Suomessa Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen Matti Rimpelä on kärjistänyt tämän havainnon ”40 kilon säännöks”: vasta tuon kokoisena lapset pystyvät tarpeeksi häiritsemään aikuisia saadakseen palvelujärjestelmän huomion (Ala-Mettälä 2009). Myös oma tutkimuksemme osoitti nuorten psykososiaalisii ongelmiin tarkoitettujen palvelujen kattavuudessa ja kohdentamisessa selviä puutteita, kun vain erittäin harva uusintarikollinen oli niitä käyttänyt (viimeisen vuoden aikana). Tämä muodostaakin olennaisen kehittämisalueen, varsinkin kun rikosaktiivisimman ryhmän ongelmat ovat monien eri tahojen havaittavissa (vanhemmat, opettajat, terveydenhuoltohenkilöstö, poliisi), ja he itsekin pystyivät raportoimaan kärsivänsä erilaisista psykososiaalisista ongelmista paitsi skaalojen, myös suoran kysymyksen avulla.

4.2 LAPSUUDEN ENNUSTEKIJÖISTÄ

Lapsuudessa rikoksia ennustavista tekijöistä tulivat muista tekijöistä riippumatta esiin rikkinäinen perherakenne, vanhempien alhainen koulutustaso sekä lapsen käytösongelmat ja hyperaktiivisuus. *Lapsuuden perheeseen liittyvien ongelmien* yhteys rikollisuuteen on perinteisesti havaittu monissa tutkimuksissa. Esimerkiksi *Dunedin*-tutkimuksen pojilla vanhempien ja asuinpaikan vaihtumiset ja yksinhuoltajuus ennustivat sekä väkivaltaista että muuta nuorisoriikollisuutta (Henry et al. 1996). Myös esimerkiksi *Newcastle Thousand Family Study* osoitti erilaisten lapsuuden perheeseen liittyvien puutteiden (kuten avio-ongelmat, huono huolenpito lapsista ja kodista ja heikko sosioekonominen asema) ja etenkin perheen moniongelmaisuu den ennustavan rikollisuutta (Kolvin et al. 1988). Samoin *Christchurchin* tutkimuksessa lapsuudenaikainen vanhempien ero ennusti ongelmakäyttäytymistä nuoruudessa, vaikka yhteyttä selittivät osittain myös muut tekijät kuin itse ero (Fergusson et al. 1994a). On esitetty, että perheen sosioekonomisen aseman merkitys on noussut, kun lasten ja nuorten hyvinvointipalveluita on karsittu ja vapaa-ajanviettomahdollisuudet ovat kaupallistuneet ja kallistuneet (Bardy et al. 2001).

9 Tiedetään, että rikosmäärän kasvaessa kasvaa myös todennäköisyys, että mukana on vakavia tekoja, kuten väkivaltaa (esim. Farrington 2003b:143; Tracy et al. 1990).

On kuitenkin tärkeää huomata, että edes muista tutkimistamme taustatekijöistä riippumattomia yhteyksiä ei voida tulkita rikollisuuden syiksi, koska kaikkia ihmisen kehitykseen vaikuttavia tekijöitä ei tietenkään voitu kontrolloida, eikä pelkkä ajallinen suhde riitä vahvistamaan syy-seuraussuhdetta. Löytämämme taustatekijät saattavat kuitenkin ainakin epäsuorasti kertoa jotain myös rikosten syistä ja toimia niiden indikaattoreina (ks. esim. Rutter 2003). Kausaliteettiin liittyvä varaus on syytä tehdä etenkin kun puhutaan rikkinäisen perheen tai alhaisen sosioekonomisen aseman yhteydestä rikollisuuteen. Vaikka perherakenteen poikkeamat onkin klassisesti yhdistetty rikollisuuteen, varsinaisen riskin tai kausaalimekanismin on arveltu liittyvän enemmänkin perheen konflikteihin ja vanhempien riitaisuuteen (Farrington & Welsh 2007; Fergusson et al. 1992; Rutter et al. 1998) tai vanhemmuuden laatuun (Kolvin et al. 1988). Esimerkiksi *Montrealin* tutkimuksessa vanhempien eron yhteyttä poikien väkivaltaisuuteen selitti valvonnan heikentyminen (Tremblay et al. 2003:220). Niin vanhempien ero kuin alhainen koulutustasokin voivat kätkeä taakseen myös muita mahdollisia stressitekijöitä (kuten epäjatkuvuus tai toimeentulovaikeudet), jotka auttavat ymmärtämään miksi ne ovat yhteydessä rikollisuuteen (ks. esim. Harris 1999).

Lisäksi täytyy muistaa, että rikkinäinen perhetausta tai vanhempien alhainen koulutustaso eivät determinoi rikollisuutta, vaan löydetty yhteydet ovat tilastollisia eivätkä kerro mitään yksittäistapauksista. Esimerkiksi heistäkin, jotka eivät asuneet molempien vanhempiensa kanssa 8-vuotiaana, tuli todennäköisemmin lainkuuliaisia kuin rikollisia (67 vs. 33%). Sama koskee niitä, joiden vanhemmilla oli alhainen koulutustaso (75 vs. 25%).

On mahdollista, että itse ilmoitetun rikollisuuden käyttäminen vastemuuttujana tuottaisi heikomman yhteyden sosioekonomisten mittareiden kanssa; on esitetty, että sosioekonominen asema liittyisi enemmänkin kontakteihin oikeuslaitoksen kanssa kuin rikollisuuteen sinänsä (Smith 1995). Toisaalta samansuuntainen ero eri yhteiskuntaryhmien välillä on tullut esiin myös kyselytutkimuksissa (esim. Fergusson et al. 2004) ja toisaalta myös henkirikostilastoissa, jotka ovat erityisen kattavat (Kivivuori 2008; Lehti 2006). Lisäksi lainsäädäntömme painottaa kansalaisten yhdenmukaista viranomaiskohtelua ja poliisitoiminnan puolueettomuutta (esim. poliisilaki 2§), ja myös tutkimustietoa on tulkittu niin, että se ei osoita poliisitoiminnan vinoutumista epäillyn yhteiskunnallisen aseman mukaan (Kyvsgaard 2002).

Rikkinäisen perheen ja sosioekonomisen aseman lisäksi myös *varhaiset käytösongelmat* ja *hyperaktiivisuus* ovat jo klassisia rikollisuuden ennustekijöitä (ks. esim. Fergusson et al. 2005; Simonoff et al. 2004). Varhain alkavat käytösongelmat on liitetty etenkin pitkään ja vakavaan rikosuraan sekä empiirisenä havaintona (Tolan & Thomas 1995) että kriminologisessa teoriassa (Moffitt 1993). Käytösongelmia voidaan havainnoida jo aikaisemminkin kuin 8-vuotiaana (esim. White et al. 1990), ja jo alle kouluikässä ilmenevien temperamenttierojen on havaittu ennustavan esimerkiksi myöhempää aggressiota, psykiatrista oireilua ja rikollisuutta (ks. Farrington 2004). Käytösongelmat muodostavatkin suhteellisen pysyvän jatkumon, ja ilmaantuvat harvemmin ”tyhjästä” vasta aikuisiällä, ainakaan vakavissa tai kroonisissa muodoissaan (Loeber et al. 1998:2-3). Tutkimusten perusteella on jopa esitetty, että antisosiaalinen käytös aikuisena käytännössä edellyt-

tää antisosiaalisuutta jo lapsena, vaikka kaikista antisosiaalisista lapsista ei kehitykään antisosiaalisia aikuisia (Robins 1978). Onkin tärkeää, että esimerkiksi väkivaltaisia lapsia opetetaan jo varhaisessa vaiheessa kontrolloimaan käytöstään ja löytämään rauhanomaisia tapoja saavuttaa tavoitteitaan (Tremblay et al. 2003:240).

Lapsuuden ADHD-oireilun (tarkkaavuuden ja hyperaktiivisuuden häiriö) osalta on keskusteltu, lisääkö se antisosiaalisuuden riskiä itsessään vai pelkästään silloin, kun siihen liittyy käytösongelmia (ks. esim. Sourander et al. 2007; Tremblay et al. 2003:228). On esitetty, että ADHD liittyy etenkin varhain alkavaan antisosiaalisuuteen (Loeber et al. 1995) ja että lapsuuden ADHD:n ja käytösongelmien yhdistelmä on erityisen kriminogeeninen (omiaan aiheuttamaan rikollisuutta, Lynam 1996, 1998; Moffitt 1990) ja lisää myös päihteidenkäytön riskiä (Barkley et al. 2004). Oma tuloksemme puoltaa niitä näkemyksiä (esim. Babinski et al. 1999; Farrington et al. 1990; Mannuzza et al. 2004), joiden mukaan sekä lasten ADHD- että käytösongelmat ansaitsevat rikollisuuden ennustekijöinä huomiota myös ilman toisiaan esiintyessään. Täytyy tosin huomata, että Suomessa ADHD-lasten hoidossa ei juurikaan käytetty psykostimulantteja ennen 2000-lukua (Lundström et al. 2006), joten nykyään heidän ennusteensa voi olla erilainen kuin tutkimusjaksollamme. Lisäksi ADHD-oireiden operationalisointi tässä tutkimuksessa ei vastaa varsinaista diagnoosia, vaan perustui siis opettajien ja vanhempien arvioon lapsen hyperaktiivisista ongelmista. Hyperaktiivisuutta ja impulsiivisuutta pidetäänkin ADHD:n osatekijöistä parempina rikollisuuden ennustajina kuin tarkkaavaisuusongelmia (Babinski et al. 1999; Loeber et al. 1995).

4.2.1 ERI INFORMANTEISTA

Lasten ongelmat eivät välttämättä tule esiin kaikissa ympäristöissä (kuten kotona tai koulussa), eivätkä he välttämättä luotettavasti kerro ongelmistaan. Tutkimuksissa onkin suositeltavaa käyttää useampaa informantia täydentämään toisiaan ja tasapainottamaan mahdollisia subjektiivisia vääristymiä. (Ks. esim. Fergusson et al. 2009; Honkanen et al. 2010; Kratzer & Hodgins 1997; Loeber et al. 1998:18; Rutter et al. 1998:11-12, 283-4)

Tässä tutkimuksessa lapsuuden taustatekijätietoja saatiin sekä lapsilta itseltään että vanhemmilta ja opettajilta, joista etenkin opettajien vastausten avulla voitiin ennustaa lasten tulevaa rikollisuutta. Tulos oli siinä mielessä odotettu, että kyseessä on korkeasti koulutettu ammattiryhmä, joka tapaa työssään paljon erilaisia lapsia ja jolla varsinkin ensimmäisillä luokilla on tilaisuus seurata samoja lapsia jatkuvasti. Myös Jyväskylän pitkittäistutkimuksessa havaittiin, että opettajat olivat jo tutkimushenkilöiden ollessa 8-vuotiaita huolestuneita niistä pojista, joista tuli myöhemmin rikoksentekejiä (Pulkkinen 1988:194). Tutkimuksessamme opettajat pystyivät ennustamaan lapsen rikollisuutta jopa sellaisten yksittäisten kysymysten avulla, jotka liittyivät lapsen psyykkiseen terveyteen, palveluiden tarpeeseen ja koulumenestykseen. Myös muut pitkittäistutkimushankkeemme osatutkimukset ovat osoittaneet, kuinka yksinkertaiset kysymykset riittävät ennustamaan esimerkiksi mielenterveysdiagnooseja (Sourander et al. 2005). Myös muissa tutkimuksissa on saatu samansuuntaisia tuloksia: etenkin opettajien raporttien avulla

voidaan ennustaa varsinkin eksternalisoivia ongelmia jopa yksittäisten kysymysten perusteella (Dwyer et al. 2006; ks. myös Verhulst et al. 1994 ja 1997).

Voidaan toki kysyä, selittykö opettajien tarkkanäköisyys lasten tulevaisuuden suhteen leimaamisvaikutuksella, eli voiko opettajien suhtautuminen lapseen vaikuttaa siihen, millaiseksi tämän mahdollisuudet muodostuvat. Onko kyseessä siis itsensä toteuttava ennuste? Tällaista vaikutusta on kuitenkin hankala todentaa, eikä leimaamisteoriaa ole yleensääkään voitu empiirisesti vahvistaa (Braithwaite 1989; Gottfredson & Hirschi 1990:160). Joka tapauksessa opettajien arviot lapsesta osoittautuivat arvokkaiksi, ja heitä ja muuta kouluhenkilökuntaa on syytä hyödyntää oppilaiden ongelmien havainnoinnissa ja hoitoonohjauksessa. Onkin ehdotettu, että opettajien valmiutta tunnistaa mielenterveysongelmia pitäisi vielä parantaa, ja antaa heille myös selkeät ohjeet siitä, kuinka reagoida mahdollisiin ongelmiin (Honkanen et al. 2010; ks. myös Pönkkö et al. 2002). Lapsiperheiden näkökulmasta palveluiden on tärkeää olla lähellä, ja koulu on luonteva paikka lähteä hakemaan apua (Huizinga et al. 2003:84; Sourander et al. 2004b). Perusopetukseen kohdistuvat säästöpaineeet ovat kuitenkin omiaan heikentämään mahdollisuuksia tällaiseen proaktiiviseen rikollisuuden ehkäisyyn.

Lisäksi täytyy huomata, että vaikka häiriökäytökseen pitää puuttua (esim. Pulkkinen 1996:7), kontrollikeinojen pitäisi olla reintegratiivisia eikä leimata henkilöä. Leimaavien sanktioiden ja interventioiden välttäminen on tärkeää myös siksi, että edes kaikista niistä, joilla on useita riskitekijöitä, ei tule ainakaan moninkertaisia rikoksentekejiä (Tham & von Hofer 2009). Restoratiivinen oikeus on tässä mielessä rakentava kontrollin malli, ja koulusovittelusta on Suomessakin saatu hyviä kokemuksia (Gellin 2007; Kiilakoski 2009).

Opettajien ohella kuitenkin myös muiden informanttien vastauksista tuli esiin rikollisuuden ennustekijöitä. Eri informantit täydentävät toisiaan, eikä ole syytä jättää lasten omiakaan tuntemuksia varsinkaan masentuneisuudesta tai psykosomaattisista oireista huomiotta. Syytä ei ole myöskään lykätä tukitoimia vasta kouluikään, vaan myös neuvola- ja päivähoitojärjestelmät voitaisiin nähdä osana kokonaisvaltaista ja tutkimukseen perustuvaa rikollisuuden ennaltaehkäisyä.

4.3 NUORUUDEN KORRELAATEISTA

Jo aiemmin esille tulleiden vanhempien koulutustason ja rikkinäisen perheen lisäksi nuoruudessa itsenäisiä rikollisuuden korrelaatteja olivat seurustelu, itse ilmoitettu antisosiaalisuus sekä päihteiden käyttö (säännöllinen tupakointi ja humalajuominen). Lisäksi rikollisuus näytti olevan yleisempää pienellä paikkakunnalla (maaseutu tai alle 10 000 asukasta) kuin isommilla, ja itsenäinen käänteinen yhteys löydettiin myös ahdistuneisuus-masentuneisuusoireiden ja rikollisuuden väliltä.

Maaseudulla tai pienellä paikkakunnalla asumisen yhteys nuorisirikollisuuteen oli yllättävä, koska yleensä urbaania ympäristöä ja tiheää asutusta pidetään kriminogeenisinä esimerkiksi väestön muuttoliikkeen, heterogeenisyyden, anonymiteetin ja rapistuneen

sosiaalisen kontrollin takia (Farrington 1994; Smith 1995). Esimerkiksi Pohjois-Suomen kohorttitutkimuksessa rikollisuus oli yleisempää kaupunki- kuin maaseutumaisessa ympäristössä syntyneiden joukossa (Rantakallio et al. 1995).

Herää kysymys, voiko kiinnijäämisriski selittää saamamme tuloksen, jos sosiaalinen kontrolli on tehokkaampaa pienissä yhteisöissä. Kivivuoren (1997) tutkimus kuitenkin osoitti, että nuorisoriikollisten riski joutua poliisin tietoon on suurempi kaupungeissa kuin taajamissa tai maaseudulla, mikä pikemminkin vahvistaa löydöstämme.

Tuloksemme saattaa heijastaa työpaikkojen ja koulutetun väestön keskittymistä kasvu-keskuksiin. Alhaisen sosioekonomisen aseman ympäristö tiedetään rikollisuuden riskitekijäksi (ks. Loeber et al. 2003:117; Thornberry et al. 2003:35-36). Rikollisuus on yhdistetty myös epävakaaseen työllisyystilanteeseen ja vähän koulutusta vaativaan fyysiseen työhön (Farrington & West 1993), ja epävarmat tulevaisuudenodotukset saattavat heikentää sidoksia yhteiskuntaan (Pfeiffer 1998; Sampson & Laub 1993).

Myös organisoitujen vapaa-ajanviettomahdollisuuksien keskittyminen isompiin kaupunkiin saattaa vaikuttaa siten, että maalla asuvat nuoret etsivät kiellettyjä virikkeitä. Pie-nellä paikkakunnalla voi olla myös vaikea löytää sopivaa prososiaalista vertaisryhmää. Itsenäinen yhteys koski satunnaista rikollisuutta, mikä sopii yhteen sen selitysmallin kanssa, että kyseessä ovat turhautumisesta kumpuavat lievähköt teot. Rikoslajikohtaisessa tarkastelussa pieni kuntakoko oli itsenäisesti yhteydessä omaisuus-, liikenne- ja rattijuopumusrikollisuuteen, joten yhteyttä saattavat selittää taloudelliset vaikeudet tai yksityisautoilun korostunut asema maaseutumaisessa ympäristössä. Tulos saattaa heijastaa myös kuntakohtaisia eroja rikoksia ehkäisevien palvelujen tasossa.

Löydös voi periaatteessa heijastaa myös kadon vääristymää, jos poissaolijoiden joukossa urbaanit rikosentekijät ovat yliedustettuina. Aineistomme ei kuitenkaan mahdollistanut tämän tarkistamista. On kuitenkin epätodennäköistä, että tällainen vääristymä olisi niin iso, että se olisi aikaansaanut tuloksen. Lopuksi täytyy myös muistaa, että suurin kaupunki tutkimuksessamme oli Helsinki, joten tuloksia ei voi yleistää maihin, joissa on varsinaisia suurkaupunkeja.

Myös *seurustelu* oli yhteydessä satunnaiseen rikollisuuteen. Luultavasti seurustelu ja satunnainen rikostelu kertovat melko normaalista aktiivisesta nuoruudesta, johon kuuluu rajojen rikkominen ja uusien asioiden kokeileminen. Yhteys seurustelun ja nuorisoriikollisuuden välillä on havaittu aikaisemmissakin tutkimuksissa (Gottfredson & Hirschi 1990:139). Optulan nuorisoriikollisuuskyselytutkimuksessa seurustelu yhdistettiin riskialttiiseen elämäntyyliin, johon kuului esimerkiksi rikosten teko (Salmi 2009). Toisaalta rikollisuuteen on liitetty myös ihmissuhdeongelmat (Stattin & Magnusson 1996). Tutkimuksemme perusteella tämä ristiriita voi selittyä niin, että seurustelu on ominaista satunnaisesti rikoksia tekeville nuorille, kun taas aktiiviset uusintarikolliset kärsivät ongelmista monilla elämänalueilla, myös parisuhteessa.

Itse ilmoitetun antisosiaalisuuden skaala oli lineaarisessa yhteydessä poliisirekisterimerkintöjen kanssa. Tämä onkin loogista, koska kysehän on samaan antisosiaalisen

käyttäytymisen kokonaisuuteen kuuluvista teoista. Ja kuten lapsuusajan aineisto osoitti, jo 8-vuotiaan ongelmakäytös ennakoi päätymistä poliisirekisteriin. Löydetty yhteys vahvistaa myös käsitystä siitä, että antisosiaalisen käytöksen eri mittarit, omat ilmoitukset ja poliisirekisteri, ovat suhteellisen luotettavia. Jo aikaisemmin on esitetty, että omat ilmoitukset antavat yllättävänkin luotettavan kuvan rikollisesta käyttäytymisestä, ja että virallisrekisterit ja omat ilmoitukset antavat myös yhtenäisen kuvan rikoksentehtäjän aktiivisuudesta (Farrington 2004:632; Rutter et al. 1998:41).

Päihteiden voimakas esiintulo rikollisuuden korrelaattina nuoruusiässä oli kirjallisuuden valossa odotettu (Junger et al. 2001; Tubman et al. 2004), vaikkakin hieman yllättäen päivittäinen tupakointi tuotti voimakkaimmat yhteydet, kun taas *huumeidenkäyttö* ei ollut itsenäisesti yhteydessä rikollisuuteen, paitsi kun vasteena oli humerikollisuus. Tulosta saattaa selittää metodologiamme; emme voineet jaotella huumeiden käyttäjiä tarkempaan luokkiin esimerkiksi sen mukaan kuinka usein he olivat käyttäneet huumeita, koska heitä oli kokonaisuudessaan niin vähän. Sen, että huumeidenkäyttö jäi rikollisuuden taustatehtäjänä tupakoinnin ja humalajuomisen varjoon, voidaan tulkita myös tukevan viime vuosina Suomessakin puheeksi noussutta ajatusta huumeiden viihdekäytöstä. Tällä viitataan sellaiseen huumeidenkäyttöön, johon liittyy suurempi hallinnan tunne ja vähemmän psykososiaalisia ongelmia ja marginalisaatiota kuin vakavampaan huumauseriippuvuuteen (Salasuo 2004).

Päihteiden yhteys rikollisuuteen voi heijastaa niin sosiaalisia, kulttuurisia kuin biologisiakin tekijöitä. *Alkoholin* yhteys rikoksiin kertoo todennäköisesti myös kausaliteetista, koska alkoholin tiedetään vähentävän estoja, lisäävän riskinottoa ja aggressiivisuutta, ja rikokset tehdään usein humalassa (Fergusson & Horwood 2000; Ito et al. 1996; Leigh 1999; Martin 2001). Humala lisää todennäköisesti myös kiinnijäämisriskiä, ja alkoholi on omiaan heikentämään rikollisuutta kontrolloivia sosiaalisia siteitä esimerkiksi perheeseen, työ- tai opiskelupaikkaan (Sampson & Laub 1993). Alkoholin vaikutus rikoksentehtäjäyteen voi myös vaihdella sekä yksilön ominaisuuksien (Tikkanen 2009) että rikostyyppien mukaan; kausaaliyhteydestä on löydetty merkkejä esimerkiksi väkivalta- ja vahingontekorikoksissa sekä autovarkauksissa (Felson et al. 2008).

Tupakoinnin ja rikollisuuden yhteyden taustalla voi olla tarkkaavaisuuteen ja hyperaktiivisuuteen liittyviä ongelmia. Tällaiset ongelmat ovat rikoksentehtäjöille ominaisia, ja he saattavat kokea nikotiinin lievittävän niitä (Sacco et al. 2004). Lisäksi tupakka on yleensä päihde, jota kokeillaan ensimmäisenä, nikotiini on omiaan aiheuttamaan voimakasta riippuvuutta, ja tupakoinnista voi muodostua tapa tai addiktio (Chen & Kandel 1995). Tupakoinnin ja rikollisuuden yhteyteen saattaa päteä myös kulttuurinen selitys, liitetäänhän tupakointi nuorisokulttuurissa kapinallisuuteen ja piittaamattomuuteen.

Myös *ahdistuneisuus- ja masennusoireet* olivat itsenäisesti yhteydessä rikollisuuteen, mutta yhteys oli käänteinen, eli ne liittyivät alentuneeseen riskiin. Aikaisemminkin rikoksista pidättäytymiseen on liitetty sellaisia ominaisuuksia kuin ylivarovaisuus, ujous ja estyneisyys (Moffitt et al. 1996, 2002), ja rikollisiin muihin vähäisempi pelokkuus ja ahdistuneisuus (Pulkkinen & Hämäläinen 1995). Kuitenkin on myös tutkimuksia, joissa ahdistus- ja masennusoireilu on yhdistetty antisosiaalisuuteen (Fazel & Danesh 2002; Mason

et al. 2004; Ritakallio et al. 2005; Teplin et al. 2002). Oma tutkimuksemme toi esiin, että vaikka moninkertaiset rikoksenteekijät moniongelmaisina kärsivät myös ahdistus- ja masennusoireista, ne eivät kuitenkaan itsenäisesti, ilman muita ongelmia esiintyessään, liity rikosalttiuteen vaan saattavat pikemminkin toimia suojaavana tekijänä. Kun asiaa analysoitiin tarkemmin, ahdistuneisuus-masennus ilman itse ilmoitettua antisosiaalisuutta oli yhteydessä alentuneeseen rikollisuusriskiin. Lapsuuden ennustekijöiden tutkimus paljasti samansuuntaisen löydöksen: niiden lasten ennuste esimerkiksi rikollisuusriskin näkökulmasta oli huonoin, jotka kärsivät yhtä aikaa sekä internalisoivista että käytösongelmista (Sourander et al. 2007).

4.4 ERI RIKOSLAJIEN ENNUSTEKIJÖISTÄ JA KORRELAATEISTA

Yhtenä tutkimustavoitteena oli tutkia eri rikoslajien ennus- ja taustatekijöitä. Yleisenä havaintona oli, että varsin samanlaiset taustatekijät olivat ominaisia eri rikoslajeille, mikä onkin loogista koska kaikki rikoslajit korreloivat toistensa kanssa. Yhteys rikoslajien välillä houkuttelee ajattelemaan, että niiden taustalla toimii jokin *yhtenäinen poikkeavuuden tai ongelmallisuuden mekanismi* (vrt. Loeber et al. 1998:5), mikä puhuisi *yleisen* kriminologisen teorian puolesta (ks. jakso 1.6). Kuitenkin *huumerikollisuus* erosi muista rikoslajeista; huumerikollisilla oli vähiten sekä lapsuuden ennustekijöitä että nuoruuden itsenäisiä taustaongelmia, eikä siihen itsenäisesti liittynyt tiettyjä varsin keskeisiä ja perinteisiä rikollisuuden yleiskorrelaatteja (vanhempien alhainen koulutustaso ja käytöshäiriöt lapsuudessa ja aggressiivisuus ja humalajuominen nuoruudessa). Lisäksi yleisten, *geneeristen*, ennus- tai taustatekijöiden ohella havaittiin myös tietyille rikoslajeille tunnusomaisia, *spesifisiä*, tekijöitä.

Lapsuuden aikaisista muuttujista geneerisiä olivat muista tekijöistä riippumatta rikkinäinen perhe, vanhempien alhainen koulutustaso, käytösongelmat ja hyperaktiivisuus. Muista rikoslajeista poiketen *huumerikollisuutta* eivät kuitenkaan siis itsenäisesti ennustaneet vanhempien alhainen koulutustaso eivätkä käytösongelmat, eivätkä univariantiajoissa myöskään opettajan raportoimat psyykkiset ongelmat, alhainen koulumenestys eivätkä masennusoireet. Tämä voi kertoa huumerikollisuuden erilaisesta luonteesta muihin rikoslajeihin nähden; kyseessä on uhrin rikollisuus, joka ei samalla tavalla riko oikeuksia tai vakiintunutta moraalikäsitystä kuin toisten ihmisten tai heidän omaisuutensa vahingoittaminen (ns. *mala in se* –rikokset, ks. esim. Laitinen & Aromaa 2005:15). Tulos tukee myös edellä mainittua ajatusta maltillisesta viihdekäytöstä, joka on yleistynyt muuten konventionaalista elämää viettävien nuorten aikuisten keskuudessa (Parker et al. 2002).

Se, että *kiusaaminen* ennusti muista tekijöistä riippumatta väkivaltarikollisuutta on yhteensopiva sen käsityksen kanssa, että eksternalisoivat ongelmat ovat suhteellisen pysyviä ja saavat eri muotoja kulloisenkin kehitysvaiheen ja elämäntilanteen mukaisesti, ja että kiusaaminen on osa väkivallan kokonaisuutta. Lapsuuden *tunne-elämän häiriöiden* ”suojaava vaikutus” liikenne- ja rattijuopumusrikollisuuteen nähden puolestaan kuvastanee tällaisten henkilöiden yleistä varovaisuutta.

Nuoruuden korrelaateista geneerisiä muista tekijöistä riippumatta olivat asuminen pienellä paikkakunnalla, vanhempien ero, aggressiivisuus sekä säännöllinen tupakointi ja humalajuominen. Korrelaateissa pääsi siis esiin myös *aggressiivisuus*, kun itse ilmoitetun antisosiaalisuuden skaala jätettiin pois monimuuttuja-ajoista. Aggressiivisuus oli itsenäisesti yhteydessä kaikkiin rikoslajeihin paitsi huumerikollisuuteen, mikä vahvistaa näkemystä huumerikollisuuden erityisasemasta uhrittomana rikoksena ja sopii yhteen myös sen väkivallattomuuden ideologian kanssa, joka ainakin kannabikseen perinteisesti liitetään. Muutenhan aggressiivisuus on yksi klassisista rikollisuuden taustatekijöistä (Huesmann et al. 2002), jolla tosin on myös adaptiivinen tai rakentava puolensa (Pulkkinen 1987), ja jonka yhteys rikollisuuteen riippuu siitä, mitä muita piirteitä siihen liittyy (Haapasalo et al. 2000). Kun *delinquency*-skaala kontrolloitiin, aggressiivisuus ei tullutkaan rikollisuuden korrelaattina esiin, eikä ollut yhteydessä edes väkivaltarikollisuuteen.

Asuminen muualla kuin vanhempien luona oli itsenäisessä yhteydessä väkivaltarikollisuuteen. Yhtenä mahdollisena selityksenä ovat lapsen kaltoinkohtelu ja väkivalta, jotka ovat tutkimusten mukaan yleisiä väkivaltarikollisten lapsuudenperheissä (Haapasalo 2002; Haapasalo & Moilanen 2004; Haapasalo & Pokela 1999). Lapsuuden datasta saatu *vanhempien alhainen koulutustaso* oli itsenäisesti yhteydessä omaisuusrikoksiin, mitä voi selittää pyrkimys kompensoida perheen statuksen tai varallisuuden puutetta. Tällainen selitysmalli olisi yhdensuuntainen paineteorian kanssa (ks. esim. Kivivuori 2008).

Itse ilmoitettu *huumeidenkäyttö* oli itsenäisesti yhteydessä vain huumerikollisuuteen, jälleen vahvistaen teoriaa viihdekäytöstä, johon ei liittyisi oheisrikollisuutta. Se, että ongelmat kaverisuhteissa olivat käänteisessä itsenäisessä yhteydessä huumerikollisuuden kanssa kuvastanee muissakin tutkimuksissa havaittua nuorten huumeidenkäytön sosiaalista luonnetta ja kaveripiirin vaikutusta päihteidenkäyttöön (Hawkins et al. 1992; Jessor et al. 1980; Swadi 1999; Thornberry et al. 2003). Vertaisryhmän ja päihteidenkäytön yhteys havaittiin myös aikaisemmassa tutkimuksessa, jonka mukaan ongelmat kaverisuhteissa olivat yhteydessä vähäisempään humalajuomiseen (Niemelä et al. 2006).

Vetäytyvyyden käänteinen yhteys väkivaltaan on looginen siinä mielessä, että tällainen taipumus on omiaan vähentämään sosiaalisia tilanteita, joihin nuorisoriikollisuus ylipäättään usein liittyy. Löydös vahvistaa aikaisempia viitteitä siitä, että internalisoivat oireet voivat vähentää väkivaltariskiä (ks. Hawkins et al. 1999:113), kun taas sosiaalisten pelkojen puute on liitetty käytöshäiriöihin (Pine et al. 2000).

Tarkkaavaisuuden ongelmat olivat yhteydessä useaan rikoslajiin, mutta kun muut taustatekijät kontrolloitiin, yhteydet hävisivät ja muuttuivat jopa käänteisiksi. Tämä vahvistaa niitä näkemyksiä, joiden mukaan pelkät tarkkaavaisuusongelmat eivät muodosta hyperaktiivisuuden ja impulsiivisuuden veroista riskitekijää (Babinski et al. 1999; Loeber et al. 1995).

Vaikka *itsetuhoisuutta* ei voitu ottaa mukaan monimuuttuja-ajoihin, osoittivat univarianttijat tärkeän kahtiajaon: itsetuhoiset ajatukset eivät olleet yhteydessä mihinkään rikostyyppiin, kun taas teot olivat yhteydessä lähes kaikkiin. Myös aiemmassa tähän

aineistoon liittyvässä tutkimuksessa havaittiin, että itsetuhoiset teot olivat yhteydessä antisosiaaliseen käytökseen, ja ajatukset enemmänkin vetäytyvyyteen (Haavisto et al. 2005). Nuorten itsetuhoisuus ei muodostakaan suoraviivaista jatkumoa, vaan voidaan jakaa sen mukaan, sisältääkö se eksternalisoivaa vai internalisoivaa käyttäytymistä (Apter et al. 1995; Vermeiren et al. 2003).

4.5 PSYKIATRISISTA DIAGNOOSEISTA

Tutkimuksemme tuotti myös tietoa nuorisorikollisuuden ja psykiatristen häiriöiden yhteydestä. Tällaisia väestöpohjaiseen otokseen ja monipuolisesti eri rikoslajeihin ja mielenterveyden häiriöihin keskittyviä tutkimuksia on aikaisemmin tehty vain vähän (ks. esim. Teplin et al. 2002; Tiuhonen et al. 1997). Sairaaloista ja vankiloista poimittujen potilaiden tai vankien tutkimus antaa näistä yhteyksistä vain rajallisen kuvan, koska varsinkin nuorisorikollisista vain harva vangitaan ja myös mielenterveyspalveluiden käyttö on nuorilla erityisen harvinaista (Sourander et al. 2004a). Tutkimuksissa ovat lisäksi korostuneen aseman saaneet väkivaltarikollisuus tai rikollisuus kokonaisuutena, sekä vakavimmat mielenterveyshäiriöt, kuten psykoosit.

Tulostemme mukaan psykiatriset häiriöt ja rikollisuus liittyivät yhteen: Kaikista rikoksista noin puolet oli sellaisten henkilöiden tekemiä, joilla oli todettu psykiatrinen häiriö. Lisäksi psykiatrisista häiriöistä kärsivistä lähes puolet oli rekisteröity myös rikoksista. Rikollisuutta oli etenkin niillä, joilla oli *antisosiaalinen persoonallisuushäiriö tai päihdehäiriö*. Tämäkin tutkimuksemme osa-alue vahvisti sitä kuvaa, että taustaongelmat liittyvät etenkin uusintarikollisuuteen: rikosten määrä ja psykiatrisen diagnoosin todennäköisyys kulkivat käsi kädessä, ja aktiivisista uusintarikollisista yli puolet kärsi mielenterveyshäiriöistä.

Antisosiaaliseen persoonallisuushäiriön ja päihdehäiriöiden vahva yhteys rikollisuuteen oli varsin odotettu löydös aikaisempien tutkimusten valossa (esim. Arseneault et al. 2000; Fazel & Danesh 2002; Fergusson & Horwood 2000; Junger et al. 2001; Teplin et al. 2002; Vermeiren et al. 2000). Epäsosiaalisesta persoonallisuushäiriöstä kärsivien henkilöiden alttius joutua myös poliisin asiakkaaksi on ymmärrettävä, koska tämä persoonallisuushäiriö ja rikollisuus ovat eri ammattiryhmien käyttämiä nimityksiä sosiaalisten sääntöjen rikkomisesta. Epäsosiaalisen persoonallisuushäiriön oireisiin kuuluva piittaamattomuus toisten tunteista kertoo empatiakyvyn puutteesta, ja kyky asettua uhrin asemaan on omiaan lieventämään esimerkiksi henkilöiden välistä aggressiivista käyttäytymistä (Björkqvist et al. 2002). Kuten jo aiemmin sivuttiin, alkoholi voi aiheuttaa rikoksia, koska se häiritsee ylimpiä kognitiivisia toimintoja, kuten käyttäytymisen hallintaa ja suunnitelmallisuutta (Pihl et al. 2003), lisää riskinottoa (Leigh 1999), ja suuri osa rikoksista tehdään päihtyneenä (Martin 2001). Antisosiaalinen persoonallisuus ja päihdehäiriöt esiintyvät usein myös yhdessä (Regier et al. 1990), ja niillä saattaa olla yhteisiä geneettisiä taustatekijöitä (Kreek et al. 2005).

Psykoottiset häiriöt olivat yhteydessä huume- ja omaisuusrikollisuuteen. Etenkin nuorilla psykoottisiin häiriöihin on ennenkin yhdistetty huumeidenkäyttö (Kavanagh et al.

2004), joka saattaa lisätä psykoosin riskiä (Fergusson et al. 2006; Weiser et al. 2003). Omaisuusrikollisuuden ja psykoottisten häiriöiden välillä havaittu yhteys vahvistaa aikaisempien tutkimusten tuloksia, joiden mukaan skitsofreniapotilailla on kohonnut riski syyllistyä paitsi väkivaltaan, myös omaisuusrikoksiin (Wallace et al. 2004). Psykoottisuuteen liittyvät kognitiiviset ongelmat (Fioravanti et al. 2005) tai paranoidinen oireilu ovat myös omiaan lisäämään kiinnijäämisriskiä. Yhteyttä väkivaltarikollisuuden ja psykoottisuuden välillä ei kuitenkaan löydetty, mikä on yllättävää aikaisempien tutkimusten valossa (Arseneault et al. 2000; Brennan et al. 2000; Tiihonen et al. 1997; Wallace et al. 2004). Väkivaltariski saattaakin liittyä enemmän esimerkiksi sairauden vakavuuteen (Krakowski et al. 1999) tai samanaikaiseen päihteidenkäyttöön (Steadman et al. 1998; Tiihonen et al. 1997) kuin psykoottisuuteen sinänsä. Psykoottisista häiriöistä kärsivien määrä oli kuitenkin tutkimuksessamme pieni (14), joten tuloksiin täytyy suhtautua varauksella.

Masennustilat olivat tutkimistamme diagnoosiryhmistä ainoa, joka ei liittynyt rikollisuuteen. Tulosta voi selittää esimerkiksi se, että masennuksen ydinoire passiivisuus on omiaan vähentämään myös rikollista aktiiviteettia ja kaventamaan kanssakäymistä muiden ihmisten kanssa. Kuten on tullut esiin, joissakin aikaisemmissa tutkimuksissa masennushäiriöt on kuitenkin liitetty antisosiaalisuuteen, ja vankien on havaittu kärsivän niistä (Fazel & Danesh 2002; Teplin et al. 2002). Tuomittujen keskuudessa havaittuja masennusoireita voivat osittain selittää joutuminen rikosprosessin ja –seuraamusten kohteeksi (Vermeiren et al. 2000) ja muut epäsosiaalisen käytöksen seurauksena kumuloituneet vastoinkäymiset (Mason et al. 2004).

Kun rikoslajit kontrolloitiin keskenään ja vanhempien koulutustaustan suhteen, etenkin *huume- ja omaisuusrikollisuus* olivat itsenäisesti yhteydessä eri diagnooseihin. Väkivaltarikollisuuden ja psykiatristen häiriöiden välisten itsenäisten yhteyksien puute oli yllättävää aikaisemman tutkimuksen perusteella ja koska väkivaltaa pidetään erityisen vakavana rikollisuuden lajina. Myös kun tutkittiin eri rikoslajien korrelaatteja *kutsuntakyselyn* perusteella, omaisuusrikollisuuteen liittyi hieman enemmän taustaongelmia kuin väkivaltarikoksiin. Omaisuusrikokset saattavat osoittaa enemmän rikollista tarkoitusta ja suunnitelmallisuutta kuin väkivalta, joka voi heijastaa enemmän impulsiivisuutta, reaktiivisuutta ja tilannetekijöitä kuin varsinaisia mielenterveyshäiriöitä. On myös mahdollista, että poliisirekisterimerkinnot eivät aina luotettavasti erottele asianosaisten prosessuaalista asemaa, joten nekin jotka eivät ole tehneet varsinaista väkivaltaa, mutta ovat olleet tilanteessa läsnä, ovat voineet saada rekisterimerkinnot. Mielenterveysongelmaiset huume- ja omaisuusrikolliset voivat myös olla alttiimpia jäämään kiinni näistä ”kätkeyistä” (*covert*) rikollisuuden muodoista kuin muut, jotka saattavat pystyä paremmin salaamaan tekonsa. Lisäksi huumeidenkäyttö voi lisätä mielenterveyshäiriöiden riskiä, mikä näkyy diagnooseina aikuisiässä (Arseneault et al. 2002; Brook et al. 2002; Fergusson et al. 2006; Weiser et al. 2003).

4.6 SOVITTELUPOHDINTAA

Rikossovittelun havainnointitutkimuksen perusteella sovittelussa näyttävät monet perusasiat olevan kunnossa, ja tulokset ovat vähintäänkin lupaavia, kuten tutkimuskirjallisuuden (ulkomailta esim. Braithwaite 2002; Suomesta Eskelinen 2005; Mielityinen 1999; Takala 1998) perusteella sopii odottaakin. Säännönmukaisesti sovittelussa osapuolet kohtaavat ja tekevät sopimuksen, ja on hyvät perusteet olettaa että sopimukset pääsääntöisesti myös pidetään. Sovittelu on mielekästä niin asianosaisten kuin yhteiskunnan kannalta. Sovittelu mahdollistaa *oikeusrauhan* saavuttamisen, tunteen siitä että asiat ovat tulleet loppuun käsitellyiksi. Kuitenkin, samoin kuin tuomioistuimessakin, sovittelun arki on hienoja tavoitteita ”suttuisempaa” (Takala 1998:116; Barton 2000). Sovittelumenettelyitä pitääkin nyt kehittää tutkimustiedon avulla. Lisäksi vaikka sovittelulaki onkin lisännyt sovittelumääriä, erilaisten restoratiivisten menettelyiden painoarvoa kontrollipolitiikan kokonaisuudessa olisi syytä kasvattaa. *Suomalaisen sovittelun kehitystehävät liittyvät etenkin dialogiin, valmisteluihin, tukihenkilöihin, työkorvauksiin, palveluun-ohjaukseen ja sovittelun sovellusalaan.*

4.6.1 DIALOGI

Sovittelua voidaan analysoida sen mukaan, pyritäänkö siinä enemmänkin dialogiin vai sopimuksetekoon (Umbreit 2001). Vuorovaikutusorientaatiota ja muutenkin mahdollisimman täyttä restoratiivisuutta pidetään yleisesti ottaen hedelmällisempänä niin asianosaisten tyytyväisyyden, sopimusten tekemisen ja niihin sitoutumisen kuin uusintarikollisuuden estämisenkin kannalta (ks. esim. Braithwaite 2002; Kurki 2003; Maxwell & Morris 2000, 2002). Tässä tutkimuksessa havainnoidut jutut muistuttivat kuitenkin enemmän sopimusorientoitunutta ”kevytsovittelua”. Dialogin pinnallisuus ja ohuus on tullut esiin myös aikaisemmissa suomalaisissa sovittelututkimuksissa (Mielityinen 1999; Takala 1998), ja tietynlainen pidättyväisyys voi kuulua verrattain nuoreen ”psykokulttuuriimme” (Kivivuori 1992). Teorian valossa puhumattomuus voi olla ongelmallista, koska se voi merkitä esimerkiksi puutteellista oppimista, voimaantumista (Barton 2000:69-71) tai häpeän käsittelyä (Ahmed et al. 2001). Myös jos rikoksen tuomittavuus jää epäselväksi ja moraalipuhe vaisuksi, on vaarana rikoksen ”kesyttäminen” (Cobb 1997), mikä on epäoikeudenmukaista uhrin kannalta (Braithwaite & Braithwaite 2001).

Toisaalta havainnoitujen sovittelujen kohteena olleet teot olivat etupäässä lieviä ja usein tehty päihtyneenä, eivätkä osapuolet välttämättä halunneet niitä vatvoa (näin myös Mielityinen 1999). Tällaisissa tilanteissa voi olla paikallaan mukauttaa sovittelutyölä kyseisen tapauksen ja osapuolten tarpeiden ja toiveiden mukaan, eikä lähteä väkisin laajentamaan tilannetta jonkin ennalta määrätyn restoratiivisen ihanneprosessin mukaiseksi (näin myös Hareide 2006:208-9). Moraalipuheen esiinmarssittaminen voi olla myös siinä mielessä turhaa ja jopa haitallista, että useimmiten rikoksen jälkeen ilmapiiri on jo valmiiksi häpeästä sakea, uhrin kohtaaminen ja asian selvittäminen on jo sinänsä tuskallista (Christie 2006), suora paheksunta aiheuttaa pikemminkin vastareaktion, ja enemmänkin tarvitaan häpeän purkamista ja reintegratiivisia elementtejä (Ahmed et al. 2001). Voi olla, että vuorovaikutuksen puutteet jossain määrin heikensivät myös reintegraatiota,

mutta toisaalta yleisesti havaittu "draaman kaari" ja asianosaisten tyytyväisyys antavat aihetta olettaa, että he kokivat asian tulleen myös emotionaalisesti loppuun käsitellyksi.

4.6.2 VALMISTELUT

Sovittelun valmistelua ja osapuolten tapaamista etukäteen pidetään kirjallisuudessa olennaisena yhteistapaamis(t)en onnistumisen kannalta, ja restoratiivisen menettelyn epäonnistumisesta usein syytetään puutteellisia valmisteluja (esim. Wachtel 1997). Osapuolille pitää etukäteen antaa tarpeeksi tietoa sovittelusta, sen tarkoituksesta, kulusta, merkityksestä ja heidän asemastaan siinä. Heitä pitää myös valmistaa kohtaamaan toisensa ja tekemään päätös siitä, haluavatko he jatkaa sovittelua. Tällä tavoin sovittelijat edesauttavat luottavaisen ja avoimen keskusteluilmapiiirin syntymistä, eikä heidän tarvitse olla yhteistapaamisissa niin paljon äänessä. Myös mahdollisista tukihenkilöistä keskustellaan ennakkoon. Erillistapaamisilla on arvoa myös sinänsä, kun osapuolet saavat ehkä ensimmäistä kertaa kertoa tarinansa ulkopuoliselle. (Valmisteluista ks. esim. Barton 2003; Umbreit 2001; Umbreit et al. 2002) Niin omassani kuin Mielityisenkin (1999) tutkimuksessa havaittiin kuitenkin, ettei ennakkotapaamisia juurikaan hyödynnetty, vaan sovittelijoilla oli tapana lähinnä vain sopia käytännön järjestelyistä puhelimitse ennen yhteistapaamista. Vaikka suomalaisessa sovittelussa erillistapaamisten järjestäminen ei siis olekaan vakiintunutta, ja niidenkin tarve vaihtelee jossain määrin tapauskohtaisesti (ks. esim. Iivari 2007:39), voisivat perusteellisemmat valmistelut olla yksi keino edistää dialogia yhteisistunnossa.

4.6.3 TUKIHENKILÖT

Koska yhteisöllisyys on yksi keskeisistä restoratiivisista arvoista, ja häiriöt yhteisöllisyydessä voidaan nähdä rikollisuutta määrittävänä tekijänä (Deklerck 2007), tavoitteena on ottaa myös yhteisö mukaan restoratiiviseen menettelyyn. Tutkimusten perusteella suositellaan, että mukaan etsitään vaikka montakin osapuolille tärkeää henkilöä (Braithwaite & Braithwaite 2001:67). Läheiset tuottavat sekä häpeää, reintegraatiota että kontrollia tehokkaammin kuin ulkopuoliset (kuten sovittelija tai tuomari) (Braithwaite 1989; Van Stokkom 2002). Suomalainen sovitteluperinne keskittyy kuitenkin lähinnä vain uhrin ja tekijän suhteeseen, vaikka tukihenkilöiden osallistumista ei sinänsä kielletäkään (Iivari 2007:43). Lisäksi vanhempien on havaittu helposti dominoivan tai jopa häiritsevän sovittelua, niin omassa tutkimuksessani kuin muissakin suomalaisissa (ks. Eskelinen 2005:135; Takala 1998) ja ulkomaisissa (ks. esim. Barton 2000; Braithwaite 2002:153; Morris 2002) tutkimuksissa. Tukihenkilöiden tulisi vain pysytellä taustalla ja kommentoida tarvittaessa; dialogi on ensisijaisesti uhrin ja tekijän välinen (Umbreit 2001:63).

4.6.4 TYÖKORVAUKSET

Havainnoiduissa sovitteluissa korostui puhe sopimuksesta ja rahasta. Vaikka teoriassa restoratiivinen oikeus mahdollistaisi yksilölliset ja luovat ratkaisut, käytännössä helposti turvaudutaan standardisopimuksiin (ks. Kandel 1995). Vaikka asianosaiset ovat kiinnostuneita työkorvauksista, niitä ei suosita; valtakunnallisestikin niitä on vain n. 5%:ssa sovittelusopimuksista (Iivari et al. 2009). Esimerkiksi Eskelisen (2005) sovittelututkimuk-

sessä niin epäillyt kuin uhrinkin pitivät työkorvausta parhaana korvausmuotona; kuitenkin tuossakin tutkimuksessa sopimukset olivat yleisimmin rahamääräisiä. Työkorvaus näyttää tutkimuksen näkökulmasta houkuttelevalta korvausmuodolta, koska se on konkreettinen seuraamus, joka kohdistuu suoraan rikoksentekijään (kun taas sakot voivat jäädä vanhempien maksettaviksi) ja jonka avulla rikoksentekijä voi oppia uusia taitoja (kuten esimerkiksi lumityöt, Eskelinen & Raitanen 2002). Työkorvausta varten pitäisikin luoda käytäntöjä, jotta siihen olisi helpompi päätyä.

4.6.5 REHABILITAATIO

Kun otetaan huomioon rikollisuuden taustalla vaikuttavat monet ongelmat, ei ole realistista olettaa että restoratiivinen menettely yksinään riittäisi kaikissa tapauksissa. Lisäksi vaikka restoratiivisen ideologian mukaan rikos tuomitaan, mutta tekijää ei, odotetaan häneltä silti muutosta parempaan. Kriminaalipolitiikan ideaalimalli koostuisikin oletusarvona olevasta restoratiivisesta oikeudesta, jota tarvittaessa täydennettäisiin rehabilitatiivisella interventiolla, ja vasta näiden osoittauduttua riittämättömiksi turvauduttaisiin repressiiviseen, rankaisevaan ja rajoittavaan oikeuteen. (Braithwaite 2002; Braithwaite & Braithwaite 2001) Sovittelun yhteyttä erilaisiin sosiaali- ja terveystalouteihin tulisikin vahvistaa. Sovittelua voitaisiin käyttää palveluunohjauksen välineenä, ”katsastusasemana” (Flinck & Iivari 2004), jossa niin rikoksentekijän kuin uhrinkin tarpeet voitaisiin arvioida ja ohjata heidät sopiviin jatkopalveluihin.

4.6.6 JUTTujen OHJAUTUMINEN SOVITTELUUN JA SOVITTELUN SOVELLUSALA

Viranomaisten rooli juttujen ohjaamisessa sovitteluun on (yli)korostunut. Kansallisten tilastojen mukaan lähes kaikki sovittelujutut ovat poliisin tai syyttäjän lähettämiä (Iivari et al. 2009). Yksittäisten virkamiesten asenteet ja työtavat pääsevät muovaamaan sovittelun sovellusalaan epäyhtenäisellä tavalla (ks. myös esim. Iivari 2001; Mielityinen 1999), ja sovittelun sovellusalaan on myös alueellisia eroja (Iivari et al. 2009). Uudessa-Seelannissa tämä ongelma on ratkaistu siten, että oikeusviranomaisten pitää lähettää juttu ensin restoratiiviseen menettelyyn; muuten on vaarana, että käytännöstä tulee kirjavia, jopa mielivaltaisia, ja yksittäiset virkamiehet voivat boikotoida restoratiivista oikeutta (Morris & Maxwell 2002:274, Weitekamp 2002:148).

Toinen ratkaisu on, että lasketaan *kansalaisten* kynnystä ottaa itse yhteyttä sovittelu-toimistoon. Näin konfliktit voitaisiin käsitellä varhaisessa vaiheessa ennen kuin ne pitkittyvät, vakavoituvat ja hankaloituvat (tyyppiesimerkkeinä vaikkapa kiusaaminen, lähisuhde- ja perheväkivalta ja naapuruusriidat). Kaikissa tapauksissa asianosaiset eivät kuitenkaan saa itse ottaa yhteyttä sovittelu-toimistoon: vain poliisilla tai syyttäjällä on oikeus tehdä sovittelualoite, jos kyseessä on *lähisuhdeväkivalta* (sovittelulaki, 13§). Tässäkin tapauksessa voisi kuitenkin olla syytä helpottaa avun hakemista; on havaittu, että lähisuhdeväkivallan uhrin turvautuvat oikeusviranomaisiin vasta, kun väkivaltaa on jatkunut jo kauan (ks. Flinck & Elonheimo 2010; Morris & Gelsthorpe 2000). *Alaikäisten* osallistuminen sovitteluun puolestaan edellyttää, että myös hänen huoltajansa suostu-

vat siihen (2§). Joissakin tapauksissa voisi kuitenkin olla tarpeen sovittelua ilman että huoltajia informoidaan, ainakin jos on vaarana että nämä rankaisevat lasta väkivaltaisesti. Lisäksi huoltaja voi estää sovittelun, vaikka osapuolet itse haluaisivatkin sovittelua, jos hän esimerkiksi haluaa kostaa tekijälle.

Myös *vakavien* juttujen sovittelu on jo pitkään herättänyt tutkijoiden kiinnostusta eri maisa (ks. esim. Elonheimo 2008; livari 2001; Umbreit 2001:176). Sovittelun sovellusala voisi laajentaa niin, että mahdollisuus sovitteluun (tai muuhun restoratiiviseen menettelyyn) olisi aina tarjolla, jos asianosaiset haluavat sellaista kokeilla. Tämähän ei sulkisi pois asian oikeuskäsittelyä. Tutkimusten mukaan myös vakavien rikosten sovittelu voi onnistua, ja niissä voi olla jopa enemmän dialogia synnyttävää energiaa kuin pienemmissä rikoksissa, ja myös isommat osapuolten tarpeet, joiden huomioimisen nimenomaan restoratiivinen oikeus mahdollistaa (Braithwaite & Strang 2002:3; Morris 2002:92; Morris & Maxwell 2002:270; Umbreit 2001). Kysymys ei olekaan siitä, *voidaanko* vakavia rikoksia sovittelua, vaan *saadaanko* niitä sovittelua (livari 2010b).

Myös *riita-asioiden* sovittelua voisi lisätä. Vaikka rikoksissa on mukana moraalinen komponentti (Braithwaite & Braithwaite 2001:68), voidaan toisaalta kysyä, kuinka tiukkaa erottelua rikosten ja riitojen välille ylipäätään tarvitaan; voitaisiinko sovittelun kohteena Christietä (1977) mukaillen nähdä rikosten ja riitojen sijaan *konfliktit*? Lisäksi riita-asioissa oikeussuojan hakeminen on hyvin kallista, ja ellei sovittelua ole tarjolla, on vaarana että turvaudutaan epärankentaviin konfliktinratkaisutapoihin, kuten ongelman sietämiseen, toisen osapuolen välttämiseen tai väkivaltaan (vrt. Black 1989).

4.6.6.1 SOVITTELIJOIDEN KOULUTUS

Vallitsee melkoinen yksimielisyys siitä, että restoratiivisten menettelyiden laadun varmistamiseksi sovittelijoiden *koulutukseen* pitäisi kiinnittää enemmän huomiota, ja että ainakin tietyillä erityisen haastavilla tai sensitiivisillä sovittelun alueilla, kuten tyypillisesti perhe- ja lähisuhdeväkivallan sovittelussa, laadukas koulutus on suorastaan elinehto (esim. Flinck & livari 2004:24; livari 2010b). Sovitteluliikkeen ideologinen isähahmo Christie (2006) kuitenkin vastustaa koulutusta, koska se voisi antaa sovittelijoille liikaa valtaa, jolloin *heistä* tulee professionaalisia konfliktivarkaita, ja ihmiset kokevat itsensä entistä kykenemättömämmiksi hoitamaan omat ongelmansa, ja kaipaavat yhä suuremmassa määrin ammattilaisia ja asiantuntijoita apuun. Toisaalta voidaan ajatella, että juuri koulutuksen avulla voidaan välttää Christien kuvailema "*power trap*", jos sovittelijat tulevat tietoisemmiksi valtaan liittyvistä vaaroista ja restoratiivisesta teoriasta. Lisäksi sovittelijoilla on joka tapauksessa sovittelutilanteessa suostutteluvaltaa (vrt. Kandel 1995) ja erilaisia henkilökohtaisia painotuksia (näin myös Mielityinen 1999; Takala 1998), joten jo sovittelun tasalaatuisuus ja osapuolten oikeusturva korostavat koulutuksen merkitystä. Myös sovittelun kehittäminen "katsastusasemaksi", palveluunohjauksen apuvälineeksi, edellyttää että sovittelijat tunnistavat erilaisia ongelmia ja tietävät, minkälaisia palveluita on ylipäätään saatavilla. Koulutus tuo toiminnalle myös uskottavuutta, mikä on tarpeen sovittelun kriminaalipoliittisen painoarvon lisäämiseksi. Yksi sovittelulain tarkoituksista olikin sovittelijoiden koulutuksen turvaaminen ja kehittäminen, mikä onkin ilmeisesti

osaltaan rohkaissut viranomaisia lähettämään hieman aikaisempaa enemmän juttuja sovitteluun (livari et al. 2009:2).

4.6.6.2 SOVITTELUN LAAJENTAMINEN

Sovittelun laadun kehittämisen ei kuitenkaan soisi tapahtuvan määrän kustannuksella. Sovitteluun päätyy vain muutama prosentti kokonaisrikollisuudesta, mitä voidaan pitää hyvin vähäisenä, vaikka laskelmissa ovat mukana myös uhrittomat rikokset (kuten liikenteen vaarantaminen ja huumerikokset), joihin restoratiivinen menettely ei suoranaisesti sovellu yhtä hyvin kuin niihin rikoksiin, joissa on (vähintään) kaksi konkreettista osapuolta. Lisäksi jo nykymuotoinen sovittelu tuottaa *oikeushyötyä* (termistä ks. Brunila 2010) niin asianosaisille kuin yhteiskunnallekin. Sen rinnalle voitaisiin kuitenkin haastavampia tapauksia varten tuoda enemmän *dialogia painottavia menettelyitä, joissa käytettäisiin pidemmälle koulutettuja, jopa ammattimaisia sovittelijoita ja joiden yhteys muihin palveluihin olisi vahvempi*. Ulkomaisessa kirjallisuudessa kiinnostus etenkin restoratiivisen oikeuden *yhteisöllisempiin* muotoihin on lisääntynyt (Pranis 2002:35), ja myös meillä tulisi vakiinnuttaa sellaiset menettelyt, joihin tekijän ja uhrin lisäksi osallistuu heidän lähipiiriään. Restoratiivisia menettelyjä pitää laajentaa myös eri areenoille, kuten kouluihin tai työpaikoille, eikä se saisi olla pelkästään vapaaehtoisen kansalaisjärjestötoiminnan (Suomen sovittelufoorumi) varassa.

4.7 TUTKIMUKSEN VAHVUUKSIA JA PUUTTEITA

Vaikka pitkittäistutkimuksemme osittain vahvistaa yhteyksiä, joita on jo aiemmin esitetty, on tämä ensimmäinen kerta, kun nuo yhteydet todennetaan laajassa, *koko maan (miespuolista) väestöä edustavassa otoksessa*. Lisäksi tulosten yleistettävyyttä lisää se, että mukana ovat myös pienet kaupungit ja maaseutu, kun vastaavat tutkimukset ovat usein keskittyneet vain kaupunkeihin.

Tutkimuksemme vahvuus on myös *pitkittäistutkimusasetelma*; tietojen keruu aloitettiin jo lapsuudessa, ja kohorttia seurattiin nuoruudessa ja armeijajäissä. Vaikka tämä ei sinänsä vielä riitäkään kausaaliyhteyksien vahvistamiseksi, voivat tuloksemme antaa ainakin epäsuoraa tietoa varsinaisista syytekijöistä, tietoa jota voidaan jatkotutkimuksissa tarkentaa. Lisäksi prospektiivisen seurantatutkimuksen etuna on se, että voidaan välttää retrospektiiviseen muisteluun liittyvä epävarmuus.

Yhtenä tutkimuksemme vahvuutena on myös se, että tietoja kerättiin *useasta lähteestä* (lapset, vanhemmat, opettajat, poliisi ja puolustusvoimat). Eri informanttien avulla on mahdollista saada monipuolisempaa ja luotettavampaa tietoa tutkimushenkilöistä. Lisäksi eri henkilöiden käyttö tietolähteinä on hyödyllistä ennaltaehkäisyn kannalta, koska se mahdollistaa vertailun, kenen antaman informaation perusteella ongelmia voidaan parhaiten ennustaa.

Tutkimuksessamme eroteltiin rikosten määrän lisäksi eri *rikoslajit*, kun yleensä tutkimuksissa joko käsitellään rikollisuutta kokonaisuutena tai erotellaan korkeintaan omaisuus-

ja väkivaltarikokset. Myös psykiatriset *diagnoosit* eriteltiin useaan kategoriaan. Lisäksi tutkimuksemme otos oli väestöpohjainen eikä rajoittunut laitoksiin, vaan diagnoosien osalta tavoitimme myös sellaiset henkilöt, jotka eivät ole olleet palvelusektorin kanssa tekemisissä, ja rikosten osalta myös sellaiset, joita ei ole pidätetty, tuomittu eikä vangittu.

Lapsuuden taustatekijätieto saatiin lähes koko otokselta, eikä *kato* myöskään kutsuntavaiheessa ole kovin suuri muihin vastaaviin tutkimuksiin verrattuna (Loeber et al. 2001), vaikka pudokkailla olikin tutkimukseen osallistuneita enemmän lapsuuden ongelmia ja rikosmerkintöjä. On yleinen havainto, että kadossa painottuvat antisosiaaliset henkilöt (ks. esim. Loeber et al. 1998:18; 2003:98).

Joitakin asioita olisi toki voitu tehdä toisinkin. Muihin pitkittäistutkimuksiin verrattuna tietoa on kerätty verrattain harvoin, ja taustatietojen keruutapana olivat ainoastaan lomakekyselyt. Lomakkeiden avulla oli kuitenkin mahdollista kerätä tietoa suurelta joukolta ja metodin reliabiliteetti ja validiteetti oli testattu jo aikaisemmissa tutkimuksissa. Tiheimät tiedonkeruut antaisivat kuitenkin tarkemman kuvan lapsuuden ja nuoruuden kehitysvaiheista, ja tiedonkeruun voisi ihannetapauksessa aloittaa jo hyvissä ajoin ennen kouluikää, jopa neuvolassa ennen tutkimushenkilöiden syntymää (ks. esim. Tremblay et al. 2000; 2003).

Käsittelimme taustamuuttujia *erillisinä*, vaikka monimuuttuja-ajoissa useita muuttujia olikin samassa mallissa. Voisi kuitenkin olla järkevää tutkia muuttujien yhteisvaikutuksia ja yhdistelmiä, koska erilaiset oireet esiintyvät usein ryppäissä ja erilaisilla yhdistelmillä voi olla erilaisia vaikutuksia rikosalttiuteen. Voidaan puhua muuttuja- versus yksilökeskeisestä tai holistisesta lähestymistavasta (ks. esim. Haapasalo et al. 2000; Magnusson & Bergman 1990; Stattin & Magnusson 1996). Muuttujien yhdistelmiä muodostimmekin myöhemmässä artikkelissamme, jossa havaittiin yhdessä esiintyvien käytöshäiriöiden ja internalisoivien oireiden erityinen kriminogeenisyys (Sourander et al. 2007).

Vaikka tiedonkeruumme kattoi monia teemoja ja elämänalueita, kaikkia sellaisia taustamuuttujia ei ollut mukana, joita kirjallisuudessa pidetään tärkeinä. Tällaisia ovat esimerkiksi perheen vuorovaikutus, kasvatuskäytännöt tai biologiset tekijät. Myös tilanne-tekijät ja ryhmäprosessit jäävät tyypillisesti yksilökeskeisen pitkittäistutkimusasetelman ulottumattomiin (Thornberry & Krohn 2003:5-6). Lisäksi käyttämämme sosioekonomisen aseman mittari oli kapea (vanhempien koulutustaso). Lisäksi tutkimuskohteena olivat vain miehet. Miehet tekevät selvästi enemmän rikoksia kuin naiset, ja tässä mielessä heidän käyttäytymisensä muodostaa suuremman yhteiskunnallisen ongelman. Lisäksi heidät pystyttiin tavoittamaan kutsuntojen avulla, ja heistä oli saatavissa armeijätiedot. Myös naisista kerättiin kuitenkin lapsuuden tiedot, ja heidän rikollisuuttaan on tarkoitus tutkia jatkossa.

Tutkimuksessamme päädyttiin tutkimaan rikosten lukumäärää ja lajia erikseen. Voidaan kuitenkin pohtia, olisiko rikoslajeja tutkittaessa pitänyt kontrolloida myös rikosten lukumäärä. Jos rikosten määrä olisi huomioitu, eri rikoslajeihin liittyvät taustamuuttujat olisivat voineet muistuttaa enemmän toisiaan; on esitetty, että väkivaltaiset rikoksente-

kijät ovat varsin samanlaisia taustatekijöiden suhteen kuin moninkertaiset ei-väkivalta-rikolliset (Capaldi & Patterson 1996; Farrington 2003b:159). Toinen metodinen piirre eri rikoslajien vertailussa oli se, että muodostamamme rikoslajikategoriat sisälsivät osittain samoja henkilöitä. Tavoitteenamme olikin tutkia rikollisuutta niin kuin se oikeasti esiintyy, ja nuorisrikollisuushan on tyypillisesti monimuotoista ja eri rikoslajit korreloivat toistensa kanssa. Jos olisimme tutkineet vain sellaisia henkilöitä, joilla on vain tiettyntyyppistä rikollisuutta, olisi se korostanut vain yksittäisiä rikoksia tehneitä ja liiaksi rajannut rikoksentekijöiden määrää.

Tutkimuksemme tavoitteeksi ei asetettu minkään tietyn kriminologisen *teorian* testaamista, vaan kyseessä on enemmänkin epäteoreettinen kuvaus nuorisrikollisuuden esiintyvyydestä, ennustekijöistä ja korrelaateista (ns. *“risk factor approach”*, Thornberry & Krohn 2003:8). Viime vuosina kriminologisessa teorianmuodostuksessa on huomiota saanut etenkin Moffittin (1993) jaottelu nuoruuteen rajoittuvan ja elinikäisen rikollisuuden välillä. Kuitenkaan neljän vuoden aikaikkuna rikollisuuteen ei mahdollistanut tuon jaottelun hyödyntämistä tai testaamista tässä tutkimuksessa. Vaikka voidaankin ajatella, että moninkertaiset rikoksenuusijamme edustavat kroonisempia rikollisia kuin ne joilla oli harvempia rikosmerkintöjä, voivat molemmat Moffittin ryhmät tehdä rikoksia nuoruudessa yhtä aktiivisesti. Yksi vaihtoehto olisi hyödyntää lapsena kerätystä aineistosta tietoa käytösongelmista, ja tiedonkeruuta aikuisrikollisuudesta on jo jatkettukin, joten jatkossa Moffittin teoriaa voi olla mahdollista testata myös tässä pitkittäistutkimuksemme.

4.7.1 Rikollisuuden operationalisointi

Ei ole olemassa mitään ongelmatonta tai täydellistä tietolähdettä rikollisuudesta. Pikemminkin on niin, että erilaisia tietolähteitä olisi hyvä yhdistellä, koska niistä jokaisessa on omat vahvuutensa ja puutteensa. Rikollisuuden taustatekijöitä koskevissa tutkimuksissa on yleensä käytetty joko tuomioistuintietoja tai itse ilmoitetun rikollisuuden menetelmää. Tässä tutkimuksessa käytössämme olivat sen sijaan poliisirekisteritiedot, joiden avulla pystyimme välttämään niitä ongelmia, joita liittyy toisaalta rikosrekisteriin (tuomiotiedot) ja toisaalta rikoksentekijöiden omiin ilmoituksiin. Poliisirekisterin etuna on se, että se antaa kattavamman kuvan rikollisuudesta kuin tuomiotiedot, ja tieto on samalla objektiivisempää kuin *self-report* -metodin avulla saatu tieto. Vaatimukset rikosten kirjaamiseksi poliisirekisteriin käyvät ilmi poliisijohdon antamista ohjeista, joissa korostetaan jokaisen rikoksen tarkan ja täydellisen rekisteröimisen tärkeyttä (sisäasiainministeriö 2003). Lisäksi suomalaisten luottamus poliisiin toimintaan on kansainvälisesti vertaillen erittäin suurta (Lasola 2009), ja Suomea pidettiin pitkään yhtenä maailman vähiten korruptoituneista maista (www.transparency.fi).

Mutta, kuten sanottu, myös tässä tietolähteessä on omat rajoituksensa. Mukana ovat luonnollisesti vain ne rikokset, jotka ovat tulleet poliisin tietoon ja jotka poliisi on rekisteröinyt. Eri rikoslajien välillä saattaa olla eroja sen suhteen, kuinka yleisesti ne tulevat poliisin tietoon; etenkin uhrittomat, kuten huumeisiin tai liikenteeseen liittyvät, rikokset jäävät helpommin piiloon kuin toisen ihmisen oikeuksia vastaan suunnatut teot, ja niiden taso heijastaa olennaisella tavalla poliisivalvonnan aktiivisuutta. Lisäksi julkisella paikal-

la ja sivullisia kohtaan tehdyt rikokset tulevat yleisemmin ilmi kuin esimerkiksi perheväkivalta. Rekistereissä korostuvat myös vakavat rikokset ja aktiiviset rikoksenteelijät. (Ks. esim. Kyvsgaard 2003; Lappi-Seppälä & Niemi 2008)

Voidaan myös kysyä, missä määrin poliisi harjoittaa harkintavaltaa sen suhteen, mitä rikoksia kirjaa, ja missä määrin rikoksista voi selvittää ilman rekisterimerkintää pelkällä suullisella huomautuksella. Huomautukset koskevat kuitenkin pääasiassa vain lieviä tapauksia. Koska kyse on inhimillisestä toiminnasta, on myös mahdollista, että rekisteröimiskäytännöt vaihtelevat esimerkiksi alueittain, eri poliisimiesten välillä tai rikoksesta epäiltyjen ominaisuuksien mukaan. Kuitenkin on tutkimuksia, joiden mukaan kiinnijäämisriski ei juurikaan vaihtele rikoksesta epäillyn piirteiden mukaan ja poliisi rekisteröi tietoonsa tulleet rikokset puolueettomasti, luotettavasti ja tarkasti (Kyvsgaard 2003). Toisaalta sekin myönnetään, että rekisteröidyt rikolliset ovat huono-osaisempia kuin piiloriikolliset (ibid.), joten rikollisuuden tutkimuksessa tarvitaan jatkossakin eri tietolähteitä.

Toisaalta voidaan myös kysyä, kuinka uskottava ajatus ylipäätään on, että virallisrekistereiden ulkopuolella olisi jokin sellainen rikollisuuden osa, joka olisi etiologialtaan erilainen ilmirikollisuuteen verrattuna ja muodostaisi erillisen antisosiaalisen käyttäytymisen kategorian (Kivivuori 2008:26-27). Ennen pitkää rikollista käyttäytymistä jatkavat jäävät kiinni, virallisrekisterit ja omat ilmoitukset osoittavat pitkälti samat henkilöt pahimmiksi rikoksenteelijöiksi, ja virallisen ja itse ilmoitetun nuorisoriikollisuuden ennustekijöiden ja korrelaattien onkin havaittu olevan hyvin samanlaisia (Farrington 2003b:146-7, 2004:632; Kyvsgaard 2003:19).

Lopuksi poliisirekisteriä ja rikollisuutta voidaan tarkastella myös *ontologisesta* näkökulmasta. Ääritapauksessa on jopa esitetty, ettei rikollisuutta ole; on vain tekoja tai konfliktteja, jotka nimeämme rikoksiksi (Christie 2004). Poliisirekisteriin rekisteröidyt teot edustavatkin *valtiollista* näkemystä siitä, mikä on kiellettyä käyttäytymistä. Se mitkä teot tarkalleen ottaen rekisteröidään rikoksina kaikista antisosiaalisista, vahingollisista tai ylipäätään toisten oikeuksia polkevista teoista (Henry & Milovanovic 1996), perustuu kulloinkin voimassaolevaan lainsäädäntöön. Tällainen legalistinen lähestymistapa on josain määrin konservatiivinen, ja rekistereissä korostuvatkin konventionaaliset rikokset, joita on totuttu pitämään kontrollin kohteina (Kyvsgaard 2003), eikä esimerkiksi organisaationaalisten väärinkäytösten tai ns. talousrikollisuuden kontrolliin ole suunnattu sen ansaitsemia resursseja (Elonheimo 1999). En siis väitäkään, että tässä tutkimuksessa olisi välttämättä löydetty kaikki väärintekijät tai edes kaikki rikoksenteelijät, vaan että väärintekeminen on operationalisoitu poliisirekisterimerkintöjen avulla vuosina 1998-2001, ja tämä tuotti tarpeeksi kattavaa ja luotettavaa tietoa tutkimustamme varten.

4.7.2 SOVITTELUJUTTUKIMUKSEN ARVIOIMISTA

Sovittelujuttujen havainnointiaineisto koostui opiskelijoiden raporteista, jotka he olivat tehneet ohjeideni mukaan. Sovitteluistuntoja ei tallennettu (äänitetty tai videoitu) eivätkä opiskelijat juurikaan suoraan lainanneet sovittelukeskusteluja. Tulkinta onkin jossain määrin kerrostunutta. Lisäksi on luonnollista että toiset raportit olivat tarkempia kuin toiset, eikä aineisto anna kaikkiin teoreettisesti kiinnostaviin kysymyksiin tarkkaa vastaus-

ta. Esimerkiksi reintegratiivisia elementtejä (kuten halaaminen, kättely, vuorovaikutus istunnon jälkeen) olisi voinut tutkia tarkemmin. Aineisto toi kuitenkin suomalaisen sovittelun ansioita ja kehitystehtäviä esiin, ja luo pohjaa sovitteluistuntojen tarkemmalle jatkotutkimukselle ja kehittämiselle.

Sovitteluistuntojen seuraamista jatkettiin myös tässä tutkimuksessa hyödynnetyn aineiston keräämisen jälkeen. Uudempia juttuja ei kuitenkaan ole kertynyt kovin monta, ja halusin tässä tutkimuksessa rajoittua vain kahdella ensimmäisellä kurssilla havainnoituihin juttuihin, koska sen jälkeen tutkimukseni on saattanut jo vaikuttaa sen kohteeseen. Uudemmissa sovitteluissa olikin havaittavissa, että sovittelijat pyrkivät saamaan aikaan enemmän dialogia, mutta osapuolet kokivat sen selvässä asiassa enemmän vaivaanttavaksi ja muodolliseksi kuin tarpeelliseksi (ks. myös Mielityinen 1999:103-104). Uudemmissa jutuissa lisäsin tiedonkeruutapoihin asianosaisten haastattelun, koska osapuolten subjektiiviset kokemuksethan (henkinen toipuminen, moraalinen oppiminen, sitoutuminen, häpeä, syyllisyys, katumus yms.) jäävät ainakin osittain pelkän havainnoinnin saavuttamattomiin. Myöskin sovittelun jälkeiset tapahtumat, kuten sopimuksen täytäntöönpanon tai uusintarikollisuuden seuranta, jäivät tämän tutkimuksen ulkopuolelle, koska tarkoitus oli tutkia itse sovitteluprosessia.

5. JOHTOPÄÄTÖKSET

Pitkittäistutkimuksemme otos on laaja ja edustaa koko miespuolista suomalaista ikäluokkaa, mikä tarjoaa poikkeuksellisen hyvät mahdollisuudet johtopäätösten ja suosittelusten tekoon. Rikollinen käyttäytyminen nuoruudessa on yleistä, ja eri rikoslajit liittyvät yhteen. Rikollisuus ja erilaiset psykososiaaliset taustaongelmat esiintyvät käsi kädessä ja kasautuvat selkeästi pienelle vähemmistölle. Eri rikoslajien taustalla on varsin samantyyppisiä tekijöitä.

Ensimmäisillä koululuokilla merkkejä kohonneesta rikosriskistä ovat etenkin rikkinäinen perhe, vanhempien alhainen koulutustaso ja lapsen käytöshäiriöt ja levottomuus. Rikosriskiä voidaan kartoittaa niin vanhempien ja opettajien kuin lasten omienkin ilmoitusten perusteella. Kuitenkin etenkin opettajat ovat näköalapaikalla lasten mahdollisten ongelmien suhteen.

Nuoruudessa etenkin päihdeongelmat nousevat rikollisuuden taustatekijöinä esiin. Vaikka kausaaliväittämiä onkin syytä esittää vain varauksin, voidaan alkoholin syy-yhteyttä rikolliseen käyttäytymiseen pitää melko varmana. Vanhempien eron ja alhaisen koulutuksen suhteen kausaaliteettikysymykset ovat monimutkaisempia. Rikollisuuteen liittyy myös erilaisia psykiatrisia häiriöitä, etenkin antisosiaalinen persoonallisuushäiriö ja päihdehäiriöt. Nuorisirikolliset kuitenkin hyödyntävät psykososiaalisia palveluja vain harvoin.

Rikossovittelussa monet perusasiat ovat kunnossa, ja toiminta on mielekästä niin asianosaisten kuin yhteiskunnankin kannalta. Restoratiivisen oikeuden ihanteisiin verrattuna sovittelussa on kuitenkin vielä kehitystehtäviä, jotka liittyvät etenkin dialogiin, valmisteluihin, tukihenkilöihin, työkorvauksiin, palveluunohjaukseen ja sovittelun sovellusalaan.

5.1 SUOSITUKSET

Kriminologiset pitkittäistutkimukset ovat tuottaneet varsin yhdenmukaisen kuvan siitä, että rikollisuus ei ilmesty tyhjästä, vaan on osa yksilön ongelmien jatkumoa. Olisi toivottavaa, että kun tutkimustieto lisääntyy, sitä myös huomioitaisiin kun kriminaalipolitiikkaa, ja yhteiskuntapolitiikkaa yleisemminkin, kehitetään.

Koska yksilöiden riskiä kehittyä rikolliseksi voidaan ennakoida jo lapsuudessa havaittavien tekijöiden perusteella, myös meidän tutkimuksemme puhuu *varhaisen puuttumisen* puolesta. Tutkijat ovat suosittelleet varhaista puuttumista jo pitkään (esim. White et al. 1990), ja sen tehosta on kertynyt yhä enemmän tieteellistä näyttöä. Tällaiset ohjelmat vaikuttavat suotuisasti myös muuhun kehitykseen kuin rikolliseen käyttäytymiseen, ja *proaktiivinen* kriminaalipolitiikka maksaa itsensä takaisin ja tuottaa yhteiskunnalle jopa voittoa (Farrington & Welsh 2007). Interventiot ovat sitä tuottoisampia myös taloudellisesta näkökulmasta, mitä varhaisemmassa iässä ne alkavat –myös ennen kouluikää (Heckman 2006). On kuitenkin merkkejä siitä, että suomalainen yhteiskunta on siirtynyt lasten ja nuorten ongelmien suhteen ennaltaehkäisystä häiriöiden jälkihoitoon (Ala-Met-

tälä 2009). Tällöin olisi huolehdittava edes siitä, että psykososiaaliset palvelut tavoittavat niitä eniten tarvitsevat.

Koska eri rikoslajit liittyvät toisiinsa ja niillä on pitkälti samanlaisia taustatekijöitä, interventiot voivat vaikuttaa *rikollisuusriskiin yleisesti*. Interventioiden kannalta erityisen ryhmän muodostaa se pieni vähemmistö, jolle rikollisuus ja psykososiaaliset ongelmat kasautuvat. Jos tämän ryhmän ongelmia ja rikollisuutta voidaan aikaisessa vaiheessa vähentää, vaikutus kokonaisrikollisuuteen on suuri (esim. Lipsey & Derzon 1999:86; Stattin & Magnusson 1996:630). Vaikuttavuustutkimusten perusteella suositellaankin, että interventiot kohdistetaan korkeimman riskin yksilöihin (Andrews et al. 1990). Interventioiden kannalta mielekkäitä ovat tietenkin ne riskitekijät, joita voidaan muuttaa (mikä sulkee pois sellaiset sinänsä tärkeät tekijät kuin ikä tai sukupuoli) (Söderholm Carpelan et al. 2008:56). Lisäksi vaikka vanhempien eron ja alhaisen koulutuksen syy-yhteys rikollisuuteen on epävarma, voidaan kuitenkin suositella, että tällaisiin elämäntilanteisiin ja olosuhteisiin liittyviä ongelmia ja stressitekijöitä lievitetään. Jos halutaan laskea kokonaisrikollisuuden tasoa yhteiskunnassa, yksilö- ja perhetason taustatekijöiden lisäksi kannattaa toki huomioida myös yleisemmät yhteiskunnalliset tekijät, kuten vaikkapa alkoholin tai aseiden saatavuus (Tham & von Hofer 2009).

Koska opettajat olivat tarkkanäköisiä lasten ongelmien suhteen, koulun roolia varhaisessa lapsiperheiden auttamisessa, ongelmien havaitsemisessa ja hoitoonohjauksessa voisi vahvistaa. Kuitenkin leimaavia sanktioita kannattaa varoa. Reintegratiivisen elementtinsä ansiosta erilaiset restoratiiviset menettelyt, kuten koulusovittelu ja muut sovittelemuksen muodot, tarjoavat keinon puuttua ongelmiin ilman leimaamista. Restoratiiviset menettelyt mahdollistavat myös nopeamman puuttumisen oikeuslaitokseen verrattuna, erilaisten riskitekijöiden kartoittamisen, osapuolten tarpeiden huomioimisen ja palveluohjauksen. Tällaisten menettelyiden kehittäminen ja laajentaminen tarjoaakin keinon edetä kohti *näyttöön perustuvaa kriminaalipolitiikkaa*.

LÄHTEET

- Achenbach TM (1997) Manual for the Young Adult Self-Report and Young Adult Behavior Checklist. University of Vermont, Department of Psychiatry, Burlington.
- Achenbach T, Howell CT, McConaughy SH, Stanger C (1995) Six-Year Predictors of Problems in a National Sample: III. Transitions to Young Adult Syndromes. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 34:5, 658-669.
- Ahmed E, Harris N, Braithwaite J, Braithwaite V (2001) Shame Management Through Reintegration. Cambridge Criminology Series. Cambridge University Press.
- Ala-Mettälä H (2009) Nuorten ongelmien hoitoon kuuluu jo miljardi vuosittain. http://www.yle.fi/uutiset/kotimaa/2009/12/nuorten_ongelmien_hoitoon_kuluu_jo_miljardi_vuosittain_1262571.html (11.12.2009)
- Almqvist F, Ikäheimo K, Kumpulainen K, Tuompo-Johansson E, Linna S-L, Puura K, Moilanen I, Räsänen E, Tamminen T, Piha J (1999a) Design and Subjects of a Finnish Epidemiological Study on Psychiatric Disorders in Childhood. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 8:8, liite 4, 3-6.
- Almqvist F, Kumpulainen K, Ikäheimo K, Linna S-L, Henttonen I, Huikko E, Tuompo-Johansson E, Aronen E, Puura K, Piha J, Tamminen T, Räsänen E, Moilanen I (1999b) Behavioural and Emotional Symptoms in 8-9-Year-Old Children. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 8:8, liite 4, 7-16.
- Andrews DA, Zinger I, Hoge RD, Bonta J, Gendreau P, Cullen FT (1990) Does Correctional Treatment Work? A Clinically Relevant and Psychologically Informed Meta-Analysis. *Criminology*, 28:3, 369-404.
- Antonovsky A (1987) *Unraveling the Mystery of Health. How People Manage Stress and Stay Well*. Jossey-Bass, San Fransisco.
- Antonovsky A (1993) The Structure and Properties of the Sense of Coherence Scale. *Social Science & Medicine*, 36:6, 725-733.
- Apter A, Gothelf D, Orbach I, Weizman R, Ratzoni G, Har-Even D, Tyano S (1995) Correlation of Suicidal and Violent Behavior in Different Diagnostic Categories in Hospitalized Adolescent Patients. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 34:7, 912-918.
- Aromaa K, Laitinen A (1993) Turun koululaiset "rikollisina". Nuorisoriikollisuus ja poliisin ennaltaehkäisevä toiminta –projektin julkaisu n:o 2. Sisäasiainministeriön poliisiosasto.
- Arseneault L, Cannon M, Poulton R, Murray R, Caspi A, Moffitt TE (2002) Cannabis Use in Adolescence and Risk for Adult Psychosis: Longitudinal Prospective Study. *British Medical Journal*, 325, 1212-1213.
- Arseneault L, Moffitt TE, Caspi A, Taylor PJ, Silva PA (2000) Mental Disorders and Violence in a Total Birth Cohort: Results from the Dunedin Study. *Archives of General Psychiatry*, 57:10, 979-986.
- Autio M, Eräranta K, Myllyniemi S (2008) (toim.) *Polarisoitua nuoruus? Nuorten elinolot –vuosikirja 2008*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 84, Nuorisosiain neuvottelukunta, julkaisuja 38, Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus (Stakes), Helsinki.
- Babinski LM, Hartsough CS, Lambert NM (1999) Childhood Conduct Problems, Hyperactivity-Impulsivity, and Inattention as Predictors of Adult Criminal Activity. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 40:3, 347-355.
- Barberet R, Bowling B, Junger-Tas J, Rechea-Alberola C, van Kesteren J, Zurawan A (2004) Self-Reported Juvenile Delinquency in England and Wales, The Netherlands and Spain. European Institute for Crime Prevention and Control, Affiliated with the United Nations (HEUNI), Publication Series no. 43, Helsinki.
- Bardy M, Salmi M, Heino T (2001) Mikä lapsiamme uhkaa? Suuntaviivoja 2000-luvun lapsipoliittiseen keskusteluun. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus STAKES, raportteja 263, Helsinki.
- Barkley RA, Fischer M, Smallish L, Fletcher K (2004) Young Adult Follow-up of Hyperactive Children: Antisocial Activities and Drug Use. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45:2, 195-211.
- Barton C (2000) Empowerment and Retribution in Criminal Justice. Teoksessa Strang H, Braithwaite J (toim.) *Restorative Justice. Philosophy to Practice*. Ashgate, Aldershot, 55-76.
- Barton CKB (2003) *Restorative Justice. The Empowerment Model*. Hawkins, Sydney.
- Bengtsson-Tops A, Hansson L (2001) The Validity of Antonovsky's Sense of Coherence Measure in a Sample of Schizophrenic Patients Living in the Community. *Journal of Advanced Nursing*, 33:4, 432-438.
- Björkqvist K, Österman K, Kaukiainen A (2002) Sosiaalinen älykkyyks – empatia = epäsuora aggressio? *Psykologia*, 2, 163-170.
- Black D (1989) *Sociological Justice*. Oxford University Press.
- Braithwaite J (1989) *Crime, Shame and Reintegration*. Cambridge University Press.
- Braithwaite J (1997) Restorative Justice and a Better Future. *Dalhousie Law Review*, 76:1, 9-31.
- Braithwaite J (2002) *Restorative Justice & Responsive Regulation*. Oxford University Press.
- Braithwaite J (2003) *Principles of Restorative Justice*. Teoksessa von Hirsch A, Roberts JV, Bottoms A, Roach K, Schiff M (toim.) *Restorative Justice &*

- Criminal Justice. Competing or Reconcilable Paradigms? Hart, 1-20.
- Braithwaite J, Braithwaite V (2001) Shame, Shame Management and Regulation. Teoksessa Ahmed E, Harris N, Braithwaite J, Braithwaite V (2001) Shame Management through Reintegration. Cambridge Criminology Series. Cambridge University Press, 3-69.
- Braithwaite J, Mugford S (1994) Conditions of Successful Reintegration Ceremonies. Dealing with Juvenile Offenders. *British Journal of Criminology*, 34:2, 139-171.
- Braithwaite J, Strang H (2002) Restorative Justice and Family Violence. Teoksessa Strang H, Braithwaite J (toim.) Restorative Justice and Family Violence. Cambridge University Press. 1-22.
- Brennan PA, Mednick SA, Hodgins S (2000) Major Mental Disorders and Criminal Violence in a Danish Birth Cohort. *Archives of General Psychiatry*, 57, 494-500.
- Brook DW, Brook JS, Zhang C, Cohen P, White-man M (2002) Drug Use and the Risk of Major Depressive Disorder, Alcohol Dependence, and Substance Use Disorders. *Archives of General Psychiatry*, 59:11, 1039-1044.
- Brunila T (2010) Sovittelu – tie tulevaisuuteen. Teoksessa Poikela E (toim.) Sovittelu. Ristiriitojen kohtaamisesta konfliktin hallintaan. PS-kustannus, Jyväskylä, 23-43.
- Burgess A (1991) Kellopeli appelsiini. Odessa, Helsinki.
- Capaldi DM, Patterson GR (1996) Can Violent Offenders Be Distinguished from Frequent Offenders: Prediction from Childhood to Adolescence. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 33:2, 206-231.
- Caspi A (2000) The Child is Father of the Man: Personality Continuities from Childhood to Adulthood. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78:1, 158-172.
- Caspi A, Moffitt TE, Newman DL, Silva PA (1996) Behavioral Observations at Age 3 Years Predict Adult Psychiatric Disorders. Longitudinal Evidence From a Birth Cohort. *Archives of General Psychiatry*, 53, 1033-1039.
- Cederblad M, Dahlin L, Hagnell O, Hansson K (1995) Coping with Life Span Crises in a Group at Risk of Mental and Behavioral Disorders: from the Lundby study. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 91:5, 322-330.
- Chen K, Kandel DB (1995) The Natural History of Drug Use from Adolescence to the Mid-Thirties in a General Population Sample. *American Journal of Public Health*, 85:1, 41-47.
- Christie N (1977) Conflicts as Property. *The British Journal of Criminology*, 17:1, 1-15.
- Christie N (1983) Piinan rajat. Helsingin yliopisto, oikeussosiologian julkaisuja, nro 4. Helsinki.
- Christie N (1986) Crime Control as Drama. *Journal of Law and Society*, 13:1, 1-8.
- Christie N (2004) A Suitable Amount of Crime. Routledge, Lontoo.
- Christie N (2006) Esitys pohjoismaisessa sovittelu- ja konfliktin hallintakonferenssissa, Helsinki 27.-28.5.2006.
- Cobb S (1997) The Domestication of Violence in Mediation. *Law & Society Review*, 31:3, 397-440.
- Coker D (2002) Transformative Justice: Anti-Subordination Processes in Cases of Domestic Violence. Teoksessa Strang H, Braithwaite J (toim.) Restorative Justice and Family Violence. Cambridge University Press, 128-152.
- Collishaw S, Maughan B, Goodman R, Pickles A (2004) Time Trends in Adolescent Mental Health. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45, 1350-1362.
- Cook PJ, Laub JH (1998) The Unprecedented Epidemic in Youth Violence. Teoksessa Tonry M, Moore MH (toim.) Youth Violence. Crime and Justice. A Review of Research. Volume 24. The University of Chicago Press, Chicago, 27-64.
- Daly K (2003) Restorative Justice: the Real Story. Teoksessa McLaughlin E, Fergusson R, Hughes G, Westmarland L (toim.) Restorative Justice. Critical Issues. Sage, 195-214.
- Deklerck J (2007) Re-link-ing De-linq-ency: Why the Mediation Process Works. Teoksessa Mackay R, Bosnjak M, Deklerck J, Pelikan C, van Stokkom Bas, Wright M (toim.) Images of Restorative Justice Theory. Verlag für Polizeiwissenschaft, Frankfurt am Main, 186-204.
- Dunaway RG, Cullen FT, Burton VS Jr., Evans TD (2000) The Myth of Social Class Revisited: An Examination of Class and Adult Criminality. *Criminology*, 38:2, 589-632.
- Dwyer SB, Nicholson JM, Battistutta D (2006) Parent and Teacher Identification of Children at Risk of Developing Internalizing or Externalizing Mental Health Problems: A Comparison of Screening Methods. *Prevention Science*, 7:4, 343-357.
- Elliott DS, Huizinga D, Ageton SS (1985) Explaining Delinquency and Drug Use. Sage, Beverly Hills.
- Elonheimo H (1999) Understanding Organizational Wrongdoing. University of Turku. Publications of the Faculty of Law, Criminal Law and Judicial Procedure, Series B:15, Turku.
- Elonheimo H (2002a) Nuorisirikollisuuspolitiikka. Teoksessa Miettinen T, Määttä T (toim.) III Oikeustieteen tutkija- ja jatkokoulutuspäivät 6.-8.6.2002, Savonlinna. Joensuun yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja, N:o 2, Joensuun yliopisto, 157-177.
- Elonheimo H (2002b) Turun nuorten rikollisuus kyselyjen valossa. Teoksessa Kivivuori, Janne (toim.) Nuoret rikosten tekijöinä ja uhreina. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 188, Helsinki, 108-118.

- Elonheimo H (2008) Pohjoismaissa viedään rikossovittelua eteenpäin. Haaste. Asiantuntevasti rikoksentorjunnasta ja kriminaalipolitiikasta, 1/2008, 23-25.
- Elonheimo H, Grönroos M (2001) Nuorisirikollisuus Turussa. Haaste. Asiantuntevasti rikoksentorjunnasta ja kriminaalipolitiikasta, 2/2001, 14-15.
- Eriksson M, Lindström B (2005) Validity of Antonovsky's Sense of Coherence Scale: A Systematic Review. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 59, 460-466.
- Ervasti K (2000) Tuomioistuinten ulkopuolinen riitojen ratkaisu. Näkökulmia vaihtoehtoisin konfliktinratkaisumenetelmiin. *Lakimies*, 7-8, 1237-1263.
- Ervasti K (2004) Käräjäoikeuksien sovintomenettely. Empiirinen tutkimus sovinnon edistämisestä riitaprosessissa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 207, Helsinki.
- Eskelinen O (2005) "Hermost vapautu ja tuli puhdas olo". Alle 15-vuotiaiden rikosten sovittelun käytännöt ja vaikutukset. Lapset rikosten sovittelessa – tutkimusprojektin raportti. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuslaitoksen julkaisuja 2005:3, Helsinki.
- Eskelinen O, Raitanen T (2002) Lasten tekemien rikosten sovitteletutkimus Helsingissä, Tampereella, Nokiällä, Joensuussa, Oulussa ja Vaasassa tuottaa jo tuloksia. *Esitys Rikosten sovittelemisen erikoiskurssilla*, Tampere 18.-19.5.2002.
- Farrington DP (1986) Stepping Stones to Adult Criminal Careers. Teoksessa Olweus D, Block J, Yarrow MR (toim.) *Development of Antisocial and Prosocial Behaviour*. Academic Press, New York, 359-384.
- Farrington DP (1994) Human Development and Criminal Careers. Teoksessa Maguire M, Morgan R, Reiner R (toim.) *The Oxford Handbook of Criminology*. Clarendon Press, Oxford, 511-584.
- Farrington DP (1995) The Development of Offending and Antisocial Behaviour from Childhood: Key Findings from the Cambridge Study in Delinquent Development. The Twelfth Jack Tizard Memorial Lecture. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 36:6, 929-964.
- Farrington DP (2003a) Developmental and Life-Course Criminology: Key Theoretical and Empirical Issues – the 2002 Sutherland Award Address. *Criminology*, 41, 221-255.
- Farrington DP (2003b) Key Results from the First Forty Years of the Cambridge Study in Delinquent Development. Teoksessa Thornberry TP, Krohn MD (toim.) *Taking Stock of Delinquency. An Overview of Findings from Contemporary Longitudinal Studies*. Kluwer, New York, 137-183.
- Farrington DP (2004) Conduct Disorder, Aggression, and Delinquency. Teoksessa Lerner RM, Steinberg L (toim.) *Handbook of Adolescent Psychology*. 2. painos. Wiley, Hoboken, 627-664.
- Farrington DP (2005a) Introduction to Integrated Developmental and Life-Course Theories of Offending. Teoksessa Farrington DP (toim.) *Integrated Developmental & Life-Course Theories of Offending*. Advances in Criminological Theory. Volume 14. Transaction Publishers, New Brunswick, 1-14.
- Farrington DP (2005b) The Integrated Cognitive Antisocial Potential (ICAP) Theory. Teoksessa Farrington DP (toim.) *Integrated Developmental & Life-Course Theories of Offending*. Advances in Criminological Theory. Volume 14. Transaction Publishers, New Brunswick, 73-92.
- Farrington DP, Jolliffe D, Loeber R, Stouthamer-Loeber M, Kalb LM (2001) The Concentration of Offenders in Families, and Family Criminality in the Prediction of Boys' Delinquency. *Journal of Adolescence*, 24:5, 579-596.
- Farrington DP, Loeber R, Van Kammen WB (1990) Long-Term Criminal Outcomes of Hyperactivity-Impulsivity-Attention Deficit and Conduct Problems in Childhood. Teoksessa Robins LN, Rutter M (toim.) *Straight and Devious Pathways from Childhood to Adulthood*. Cambridge University Press, 62-81.
- Farrington DP, Welsh BC (2007) Saving Children from a Life of Crime. Early Risk Factors and Effective Interventions. Oxford University Press, New York.
- Farrington DP, West DJ (1993) Criminal, Penal and Life Histories of Chronic Offenders: Risk and Protective Factors and Early Identification. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 3, 492-523.
- Fazel S, Danesh J (2002) Serious Mental Disorder in 23 000 Prisoners: A Systematic Review of 62 Surveys. *Lancet*, 359:9306, 545-550.
- Felson R, Savolainen J, Aaltonen M, Moustgaard H (2008) Is the Association between Alcohol Use and Delinquency Causal or Spurious? *Criminology*, 46:3, 785-808.
- Ferdinand RF, Verhulst FC (1994) The Prediction of Poor Outcome in Young Adults: Comparison of the Young Adult Self-Report, the General Health Questionnaire and the Symptom Checklist. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 89:6, 405-410.
- Ferdinand RF, Verhulst FC, Witznitzer M (1995) Continuity and Change of Self-Reported Problem Behaviors from Adolescence into Young Adulthood. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 34:5, 680-690.
- Fergusson DM, Boden JM, Horwood LJ (2009) Situational and Generalised Conduct Problems and Later Life Outcomes: Evidence from a New Zealand Birth Cohort. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 50:9, 1084-1092.
- Fergusson DM, Horwood LJ (2000) Alcohol Abuse and Crime: A Fixed Effects Regression Analysis. *Addiction*, 95:10, 1525-1536.
- Fergusson DM, Horwood LJ, Lynskey MT (1992) Family Change, Parental Discord and Early Offending. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 33:6, 1059-1075.

- Fergusson DM, Horwood LJ, Lynskey MT (1994a) Parental Separation, Adolescent Psychopathology, and Problem Behaviors. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 33:8, 1122-1131.
- Fergusson DM, Horwood LJ, Lynskey MT (1994b) The Childhoods of Multiple Problem Adolescents: a 15-Year Longitudinal Study. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 35:6, 1123-1140.
- Fergusson DM, Horwood LJ, Nagin DS (2000) Offending Trajectories in a New Zealand Birth Cohort. *Criminology*, 38:2, 525-551.
- Fergusson DM, Horwood LJ, Ridder EM (2005) Show Me the Child at Seven: The Consequences of Conduct Problems in Childhood for Psychosocial Functioning in Adulthood. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 46:8, 837-849.
- Fergusson DM, Horwood LJ, Shannon FT, Lawton JM (1989) The Christchurch Child Development Study: a Review of Epidemiological Findings. *Paediatric and Perinatal Epidemiology*, 3:3, 302-325.
- Fergusson DM, Lynskey MT, Horwood LJ (1996) Factors Associated with Continuity and Changes in Disruptive Behavior Patterns between Childhood and Adolescence. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 24:5, 533-553.
- Fergusson DM, Poulton R, Smith PF, Boden JM (2006) Cannabis and Psychosis. *British Medical Journal*, 332, 172-175.
- Fergusson D, Swain-Campbell N, Horwood J (2004) How Does Childhood Economic Disadvantage Lead to Crime? *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45:5, 956-966.
- Fioravanti M, Carlone O, Vitale B, Cinti ME, Clare L (2005) A Meta-Analysis of Cognitive Deficits in Adults with a Diagnosis of Schizophrenia. *Neuropsychology Review*, 15:2, 73-95.
- Flinck A, Elonheimo H (2010) Perhe- ja lähisuhdeväkivallan sovittelu – mahdollisuuksia ja rajoituksia. Teoksessa Poikela E (toim.) *Sovittelu. Ristiriitojen kohtaamisesta konfliktin hallintaan*. PS-kustannus, Jyväskylä, 109-131.
- Flinck A, Iivari J (2004) *Lähisuhdeväkivalta sovittelussa. Tutkimus- ja kehittämishankkeen realistinen arviointi. FinSoc-arviointiraportteja 5/2004*. Stakes, Helsinki.
- Gellin M (2007) *Vertaissovittelumenetelmä vertaissovittelijoina ja osapuolina olleiden oppilaiden kokemana*. Artikkelit vertaissovittelutoiminnan seurantakyselyjen tuloksista. Suomen sovittelufoorumi ry. <http://www.ssf-ffm.com/vertaissovittelu> (21.12.2009)
- Gottfredson M, Hirschi T (1990) *A General Theory of Crime*. Stanford University Press, Palo Alto.
- Haapasalo J (2002) *Väkivallan perintö: rikoksentekijöiden traumaattiset lapsuudenkokemukset*. Nuorisotutkimus, 4, 3-17.
- Haapasalo J, Moilanen J (2004) *Official and Self-Reported Childhood Abuse and Adult Crime of Young Offenders*. *Criminal Justice and Behavior*, 31:2, 127-149.
- Haapasalo J, Pokela E (1999) *Child-Rearing and Child Abuse Antecedents of Criminality*. *Aggression and Violent Behavior*, 4:1, 107-127.
- Haapasalo J, Tremblay RE, Boulerice B, Vitaro F (2000) *Relative Advantages of Person- and Variable-Based Approaches for Predicting Problem Behaviors from Kindergarten Assessments*. *Journal of Quantitative Criminology*, 16:2, 145-168.
- Haavisto A, Sourander A, Multimäki P, Parkkola K, Santalahti P, Helenius H, Nikolakaros G, Kumpulainen K, Moilanen I, Piha J, Aronen E, Puura K, Linna S-L, Almqvist F (2004) *Factors Associated with Depressive Symptoms among 18-Year-Old Boys: A Prospective 10-Year Follow-up Study*. *Journal of Affective Disorders*, 83, 143-154.
- Haavisto A, Sourander A, Multimäki P, Parkkola K, Santalahti P, Helenius H, Nikolakaros G, Moilanen I, Kumpulainen K, Piha J, Aronen E, Puura K, Linna S-L, Almqvist F (2005) *Factors Associated with Ideation and Acts of Deliberate Self-Harm among 18-Year-Old Boys. A Prospective 10-Year Follow-up Study*. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 40, 912-921.
- Hareide D (2006) *Conflict Mediation – a Nordic Perspective*. Pohjoismainen sovittelu- ja konfliktinhallintafoorumi.
- Harris JR (1999) *The Nurture Assumption: Why Children Turn Out the Way They Do*. Touchstone, New York.
- Hawkins JD, Catalano RF, Miller JY (1992) *Risk and Protective Factors for Alcohol and Other Drug Problems in Adolescence and Early Adulthood: Implications for Substance Abuse Prevention*. *Psychological Bulletin*, 112:1, 64-105.
- Hawkins JD, Herrenkohl T, Farrington DP, Brewer D, Catalano RF, Harachi TW (1999) *A Review of Predictors of Youth Violence*. Teoksessa Loeber R, Farrington DP (toim.) *Serious & Violent Juvenile Offenders. Risk Factors and Successful Interventions*. Sage, Thousand Oaks, 106-146.
- Hawkins JD, Smith BH, Hill KG, Kosterman R, Catalano RF, Abbott RD (2003) *Understanding and Preventing Crime and Violence. Findings from the Seattle Social Development Project*. Teoksessa Thornberry TP, Krohn MD (toim.) *Taking Stock of Delinquency. An Overview of Findings from Contemporary Longitudinal Studies*. Kluwer, New York, 255-312.
- Heckman JJ (2006) *Skill Formation and the Economics of Investing in Disadvantaged Children*. *Science*, 312, 1900-1902.
- Helstelä L, Sourander A (2001) *Self-Reported Competence and Emotional and Behavioral Problems in a Sample of Finnish Adolescents*. *Nordic Journal of Psychiatry*, 55:6, 381-385.
- Henry B, Caspi A, Moffitt TE, Silva PA (1996) *Temperamental and Familial Predictors of Violent and*

- Nonviolent Criminal Convictions: Age 3 to Age 18. *Developmental Psychology*, 32, 614–623.
- Henry S, Milovanovic D (1996) *Constitutive Criminology. Beyond Postmodernism*. Sage, Lontoo.
- Herrenkohl TI, Hawkins JD, Chung I-J, Hill KG, Battin-Pearson S (2001) School and Community Risk Factors and Interventions. Teoksessa Loeber R, Farrington DP (toim.) *Child Delinquents. Development, Intervention, and Service Needs*. Sage, Thousand Oaks, 211-246.
- Herrenkohl TI, Maguin E, Hill KG, Hawkins JD, Abbott RD, Catalano RF (2000) Developmental Risk Factors for Youth Violence. *Journal of Adolescent Health*, 26:3, 176-186.
- Hirschi T, Gottfredson MR (1983) Age and the Explanation of Crime. *American Journal of Sociology*, 89, 552-584.
- Hirvonen A (1994) Miksi ei rikosoikeus! Abolitionismi vaihtoehtona rankaisemiselle. Teoksessa Hirvonen A (toim.) *Kohti 2000-luvun rikosoikeutta. Helsingin yliopiston rikos- ja prosessioikeuden laitoksen julkaisuja A:8*, 83-114.
- Honkanen M, Moilanen I, Taanila A, Hurtig T, Koivumaa-Honkanen H (2010) Luokanopettaja lapsen mielenterveyden edistäjänä ja ennustajana. *Duodecim*, 126:3, 277-282.
- Honkatukia P (2007) Naiset rikosten tekijöinä ja uhreina. Teoksessa *Rikollisuustilanne 2006. Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 229*, Helsinki, 205-224.
- Honkatukia P, Nyqvist L, Pösö T (2006) Rikokset nuorten "juttuina" –Narratiivisen lähestymistavan mahdollisuuksia. Teoksessa Honkatukia P, Kivi-vuori J (toim.) *Nuorisoriikollisuus. Määrä, syyt ja kontrolli. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 221*, Helsinki, 211-234.
- Hosmer DW, Lemeshow S (2000) *Applied Logistic Regression*. 2. painos. John Wiley, New York.
- Huesmann LR, Eron LD, Dubow EF (2002) Childhood Predictors of Adult Criminality: Are All Risk Factors Reflected in Childhood Aggressiveness? *Criminal Behavior and Mental Health*, 12, 185–208.
- Huizinga D, Jakob-Chien C (1999) The Contemporaneous Co-Occurrence of Serious and Violent Juvenile Offending and Other Problem Behaviors. Teoksessa Loeber R, Farrington DP (toim.) *Serious & Violent Juvenile Offenders. Risk Factors and Successful Interventions*. Sage, Thousand Oaks, 47-67.
- Huizinga D, Weiher AW, Espiritu R, Esbensen F (2003) *Delinquency and Crime: Some Highlights from the Denver Youth Survey*. Teoksessa Thornberry TP, Krohn MD (toim.) *Taking Stock of Delinquency. An Overview of Findings from Contemporary Longitudinal Studies*. Kluwer, New York, 47-91.
- Hämäläinen M, Pulkkinen L (1995) Aggressive and Non-Prosocial Behaviour as Precursors of Criminality. *Studies on Crime and Crime Prevention*, 4:1, 6-21.
- Hämäläinen M, Pulkkinen L (1996) Problem Behavior as a Precursor of Male Criminality. *Development and Psychopathology*, 8, 443-455.
- livari J (2001) Rikossovittelu –oikeuden vaihtoehto, täydentäjä vai roskakori? *Oikeus*, 30:4, 472-482.
- livari J (2004) Rikosten sovittelua modernissa yhteiskunnassa –miksi? *Yhteiskuntapolitiikka*, 69:2, 177-185.
- livari J (toim.) (2007) *Rikos- ja riita-asioiden sovittelijan opas. Uudistettu painos. Suomen Sovittelun Tuki ry. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus STAKES. Oppaita 66*. Helsinki.
- livari J (2010a) Oikeutta oikeuden varjossa – restoratiivisen oikeuden tausta ja kehitys. Teoksessa Poikela E (toim.) *Sovittelu. Ristiriitojen kohtaamisesta konfliktin hallintaan. PS-kustannus, Jyväskylä*, 45-65.
- livari J (2010b) Oikeutta oikeuden varjossa. Rikossovittelulain täytäntöönpanon arviointitutkimus. *Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Raportti 5/2010*, Helsinki.
- livari J, Säkkinen S, Kuoppala T (2009) *Rikos- ja riita-asioiden sovittelu 2008. Tilastoraportti. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos*, Helsinki.
- Ito TA, Miller N, Pollock VE (1996) Alcohol and Aggression: A Meta-Analysis on the Moderating Effects of Inhibitory Cues, Triggering Events, and Self-Focused Attention. *Psychological Bulletin*, 120:1, 60-82.
- Jalutsi J (2009) *Ammattina vankikarkuri. 2. painos. Teos*, Helsinki.
- Jessor R, Chase JA, Donovan JE (1980) Psychosocial Correlates of Marijuana Use and Problem Drinking in a National Sample of Adolescents. *American Journal of Public Health*, 70:6, 604–613.
- Junger M, Stroebe W, van der Laan AM (2001) Delinquency, Health Behaviour and Health. *British Journal of Health Psychology*, 6, 103–120.
- Junger-Tas J (1993) Changes in the Family and Their Impact on Delinquency. *Critical Issues on European Crime Policy. European Journal on Criminal Policy and Research*, 1:1, Kugler Publications, Amsterdam, 27-51.
- Kandel RF (1995) "Developmental Appropriateness" as Law in California Child Custody Mediation: Towards a Jurisprudence of Persuasion. *Journal of Legal Pluralism and Unofficial Law*, 35, 75-118.
- Katz J (1988) *Seductions of Crime. Moral and Sensual Attractions in Doing Evil*. Basic Books.
- Kavanagh DJ, Waghorn G, Jenner L, Chant DC, Carr V, Evans M, Herrman H, Jablensky A, McGrath JJ (2004) Demographic and Clinical Correlates of Comorbid Substance Use Disorders in Psychosis: Multivariate Analyses from an Epidemiological Sample. *Schizophrenia Research*, 66:2-3, 115-124.
- Kazdin AE, Kraemer HC, Kessler RC, Kupfer DJ, Offord DR (1997) Contributions of Risk-Factor Re-

- search to Developmental Psychopathology. *Clinical Psychology Review*, 17:4, 375-406.
- Kempainen L (2001) Family Predictors of Severe Mental Disorders and Criminality in the Northern Finland 1966 Birth Cohort. Oulu University Press, Oulu.
- Kempainen L, Jokelainen J, Isohanni M, Järvelin M-R, Räsänen P (2002) Predictors of Female Criminality: Findings from the Northern Finland 1966 Birth Cohort. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 41:7, 854-859.
- Kerr M, Tremblay RE, Pagani L, Vitaro F (1997) Boys' Behavioral Inhibition and the Risk of Later Delinquency. *Archives of General Psychiatry*, 54:9, 809-816.
- Kiilakoski T (2009) "Parempihan se on että sovitellaan ku että ei sovitella" Vertaissovittelu, konfliktit ja koulukulttuuri. Vertaissovittelun ulkopuolinen arviointiraportti. Nuorisotutkimusverkosto, verkkojulkaisu 30. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/sovittelu.pdf> (21.12.2009)
- Kivivuori J (1992) Psykologituttuuri. Sosiologinen näkökulma arjen psykologisoitumisen prosessiin. Hanki ja jää, Helsinki.
- Kivivuori J (1997) Nuoret rikosten tekijöinä. Tekojen yleisyys, rikollisuuden ymmärtäminen ja varastamisen vaiheet. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisu 141, Helsinki.
- Kivivuori J (1999) Nuorten rikoskäyttäytyminen 1995-1998. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisu 161, Helsinki.
- Kivivuori J (2006) Nuorisorikollisuuden kehitys. Teoksessa Honkatukia P, Kivivuori J (toim.) Nuorisorikollisuus. Määrä, syyt ja kontrolli. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisu 221, Helsinki, 15-55.
- Kivivuori J (2008) Rikollisuuden syyt. Nemo, Helsinki.
- Kivivuori J, Karvonen S, Rimpelä M (2001) Nuorten rikoskäyttäytymisen yleisyys kyselyjen valossa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 54, Helsinki.
- Kivivuori J, Salmi V (2005) Nuorten rikoskäyttäytyminen 1995-2004. Teemana sosiaalinen pääoma. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisu 214, Helsinki.
- Kolvin I, Miller FJW, Fleeting M, Kolvin PA (1988) Social and Parenting Factors Affecting Criminal-Offence Rates: Findings from the Newcastle Thousand Family Study (1947-1980). *British Journal of Psychiatry*, 152:1, 80-90.
- Konsensuskokous (2010) Nuorten hyvin- ja pahoinvointi, 1.-3.2.2010, Espoo. <http://www.duodecim.fi/konsensus> (8.2.2010)
- Kovacs M (1992) Children's Depression Inventory (CDI) Manual. Multi-Health Systems, Ontario.
- Krakowski M, Czobor P, Chou JC-Y (1999) Course of Violence in Patients with Schizophrenia: Relationship to Clinical Symptoms. *Schizophrenia Bulletin*, 25:3, 505-517.
- Kratzer L & Hodgins S (1997) Adult Outcomes of Child Conduct Problems: A Cohort Study. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 25:1, 65-81.
- Kreek MJ, Nielsen DA, Butelman ER, LaForge KS (2005) Genetic Influences on Impulsivity, Risk Taking, Stress Responsivity and Vulnerability to Drug Abuse and Addiction. *Nature Neuroscience*, 8:11, 1450-1457.
- Kresanov K, Tuominen J, Piha J, Almqvist F (1998) Validity of Child Psychiatric Screening Methods. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 7:2, 85-95.
- Kumpulainen K, Räsänen E, Henttonen I, Moilanen I, Piha J, Puura K, Tamminen T, Almqvist F (1999) Children's Behavioural/Emotional Problems: A Comparison of Parents' and Teachers' Reports for Elementary School-Aged Children. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 8:8, liite 4, 41-47.
- Kurki L (2003) Evaluating Restorative Justice Practices. Teoksessa von Hirsch A, Roberts JV, Bottoms A, Roach K, Schiff M (toim.) Restorative Justice & Criminal Justice. Competing or Reconcilable Paradigms? Hart, 293-314.
- Kuure T (2001) Muistio nuorisoväkivallasta. Nuorisotyö ja polarisaatio-oletus. Muistio Opetusministeriölle 3.10.2001. http://www.nuorisotutkimusseura.fi/tiedoston_katsominen.php?dok_id=114 (21.12.2009)
- Kyvsgaard B (2003) The Criminal Career. The Danish Longitudinal Study. Cambridge University Press.
- Laitinen A, Aromaa K (2005) Rikollisuus ja kriminologia. Vastapaino, Tampere.
- Lappi-Seppälä T (2007) Rangaistuskäytännön hinta. Tiede, taide ja köyhä kansa ry. Hakapaino, Helsinki.
- Lappi-Seppälä T, Niemi H (2008) Rikosten ilmitulo. Teoksessa Rikollisuustilanne 2007. Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa. OPTL:n tutkimuksia 238, Helsinki, 311-314.
- Larsson G, Kallenberg K (1999) Dimensional Analysis of Sense of Coherence Using Structural Equation Modelling. *European Journal of Personality*, 13:1, 51-61.
- Lasola M (2009) Luottamuksesta tuomioistuimiin ja oikeuslaitokseen. Teoksessa Lasola M (toim.) Oikeusolot 2009. Katsaus oikeudellisten instituutioiden toimintaan ja oikeuden saatavuuteen. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 244, Helsinki, 11-26.
- Latimer J, Dowden C, Muise D (2005) The Effectiveness of Restorative Justice Practices: A Meta-Analysis. *The Prison Journal*, 85:2, 127-144.
- Laub JH, Sampson RJ (2003) Shared Beginnings, Divergent Lives: Delinquent Boys to Age 70. Harvard University Press, Cambridge, MA.
- Lehti M (2006) Nuorten henkirikokset 1980-2004. Teoksessa Honkatukia P, Kivivuori J (toim.) Nuorisorikollisuus. Määrä, syyt ja kontrolli. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisu 221, Helsinki, 57-96.

- Leigh BC (1999) Peril, Chance, Adventure: Concepts of Risk, Alcohol Use and Risky Behavior in Young Adults. *Addiction*, 94:3, 371-383.
- Lipsley MW, Derzon JH (1999) Predictors of Violent or Serious Delinquency in Adolescence and Early Adulthood. Teoksessa Loeber R, Farrington DP (toim.) *Serious & Violent Juvenile Offenders. Risk Factors and Successful Interventions*. Sage, Thousand Oaks, 86-105.
- Loeber R, Dishion T (1983) Early Predictors of Male Delinquency: A Review. *Psychological Bulletin*, 94, 68-99.
- Loeber R, Farrington DP, Stouthamer-Loeber M, Moffitt TE, Caspi A, Lynam D (2001) Male Mental Health Problems, Psychopathy, and Personality Traits: Key Findings from the First 14 Years of the Pittsburgh Youth Study. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 4, 273-297.
- Loeber R, Farrington DP, Stouthamer-Loeber M, Moffitt TE, Caspi A, White HR, Wei EH, Beyers JM (2003) The Development of Male Offending. Key Findings from Fourteen Years of the Pittsburgh Youth Study. Teoksessa Thornberry TP, Krohn MD (toim.) *Taking Stock of Delinquency. An Overview of Findings from Contemporary Longitudinal Studies*. Kluwer, New York, 93-136.
- Loeber R, Farrington DP, Stouthamer-Loeber M, Van Kammen WB (1998) Antisocial Behavior and Mental Health Problems. Explanatory Factors in Childhood and Adolescence. Lawrence Erlbaum, Mahwah, New Jersey.
- Loeber R, Farrington DP, Waschbusch DA (1999) Serious and Violent Juvenile Offenders. Teoksessa Loeber R, Farrington DP (toim.) *Serious & Violent Juvenile Offenders. Risk Factors and Successful Interventions*. Sage, Thousand Oaks, 13-29.
- Loeber R, Green SM, Keenan K, Lahey BB (1995) Which Boys Will Fare Worse? Early Predictors of the Onset of Conduct Disorder in a Six-Year Longitudinal Study. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 34:4, 499-509.
- Loeber R, Stouthamer-Loeber M (1986) Family Factors as Correlates and Predictors of Juvenile Conduct Problems and Delinquency. Teoksessa Tonry M, Morris N (toim.) *Crime and Justice. Vol 7*. University of Chicago Press, Chicago, 29-149.
- Lundström B, Voutilainen A, Sourander A (2006) Keskushermostostimulanttien käyttö Suomessa. *Suomen Lääkärilehti*, 49-50, 5184-5189.
- Lynam DR (1996) Early identification of Chronic Offenders: Who is the Fledgling Psychopath? *Psychological Bulletin*, 120:2, 209-234.
- Lynam DR (1998) Early Identification of the Fledgling Psychopath: Locating the Psychopathic Child in the Current Nomenclature. *Journal of Abnormal Psychology*, 107, 566-575.
- Magnusson D, Bergman LR (1990) A Pattern Approach to the Study of Pathways from Childhood to Adulthood. Teoksessa Robins LN, Rutter M (toim.) *Straight and Devious Pathways from Childhood to Adulthood*. Cambridge University Press, 101-115.
- Mannuzza S, Klein RG, Abikoff H, Moulton JL (2004) Significance of Childhood Conduct Problems to Later Development of Conduct Disorder among Children with ADHD: A Prospective Follow-up Study. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 32:5, 565-573.
- Martin SE (2001) The Links between Alcohol, Crime and the Criminal Justice System: Explanations, Evidence and Interventions. *American Journal on Addictions*, 10:2, 136-158.
- Marttunen M (2008) Nuorisorikosoikeus. Alaikäisten rikosten seuraamukset kriminaalipoliittisesta ja vertailevasta näkökulmasta. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 236, Helsinki.
- Marttunen M, Salmi V (2007) Nuorisorikollisuus. Teoksessa Rikollisuustilanne 2006. Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 229, Helsinki, 183-204.
- Marttunen M, Salmi V (2009) Nuorisorikollisuus. Teoksessa Rikollisuustilanne 2008. Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 247, Helsinki, 205-232.
- Mason WA, Kosteman R, Hawkins JD, Herrenkohl TI, Lengua L, Mccauley E (2004) Predicting Depression, Social Phobia, and Violence in Early Adulthood from Childhood Behavior Problems. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 43, 307-315.
- Masters G, Smith D (1998) Portia and Persephone Revisited: Thinking about Feeling in Criminal Justice. *Theoretical Criminology*, 2:1, 5-27.
- Maxwell G, Morris A (2000) Restorative Justice and Reoffending. Teoksessa Strang H, Braithwaite J (toim.) *Restorative Justice. Philosophy to Practice*. Ashgate, 93-103.
- Maxwell G, Morris A (2002) Family Group Conferences and Reoffending. Teoksessa Morris A, Maxwell G (toim.) *Restorative Justice for Juveniles. Conferencing, Mediation and Circles*. Hart, 243-263.
- Mielityinen I (1999) Rikos ja sovittelu. Valikoituminen, merkitys ja uusintarikollisuus. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 167, Helsinki.
- Moffitt TE (1990) Juvenile Delinquency and Attention Deficit Disorder: Boys' Developmental Trajectories from Age 3 to Age 15. *Child Development*, 61:3, 893-910.
- Moffitt TE (1993) Adolescence-Limited and Life-Course-Persistent Antisocial Behavior: A Developmental Taxonomy. *Psychological Review*, 100:4, 674-701.
- Moffitt TE (2003) Life-Course-Persistent and Adolescence-Limited Antisocial Behavior. A 10-Year Research Review and a Research Agenda. Teoksessa Lahey BB, Moffitt TE, Caspi A (toim.) *Causes of Conduct Disorder and Juvenile Delinquency*. Guilford, New York, 49-75.

- Moffitt TE (2006) Life-Course-Persistent versus Adolescence-Limited Antisocial Behavior. Teoksessa Cicchetti D, Cohen DJ (toim.) *Developmental Psychopathology*, 2. painos. Wiley, New York. 570-598.
- Moffitt TE, Caspi A, Dickson N, Silva P, Stanton W (1996) Childhood-Onset versus Adolescent-Onset Antisocial Conduct Problems in Males: Natural History from Ages 3 to 18 Years. *Development and Psychopathology*, 8, 399-424.
- Moffitt TE, Caspi A, Harrington H, Milne BJ (2002) Males on the Life-Course-Persistent and Adolescence-Limited Antisocial Pathways: Follow-up at age 26 Years. *Development and Psychopathology*, 14, 179-207.
- Moffitt TE, Caspi A, Rutter M, Silva PA (2006) Sex Differences in Antisocial Behavior. *Conduct disorder, Delinquency, and Violence in the Dunedin Longitudinal Study*. 3. painos. Cambridge University Press.
- Moore DB (1993) Shame, Forgiveness, and Juvenile Justice. *Criminal Justice Ethics*, 12:1.
- Morris A (2002) Children and Family Violence: Restorative Messages from New Zealand. Teoksessa Strang H, Braithwaite J (toim.) *Restorative Justice and Family Violence*. Cambridge University Press, 89-107.
- Morris A, Gelsthorpe L (2000) Re-Visioning Men's Violence against Female Partners. *Howard Journal of Criminal Justice*, 39:4, 412-428.
- Morris A, Maxwell G (2002) Implementing Restorative Justice: What Works? Teoksessa Morris A, Maxwell G (toim.) *Restorative Justice for Juveniles*. Conferencing, Mediation & Circles. Hart, Oxford, 267-281.
- Morris R (2000) *Stories of Transformative Justice*. Canadian Scholars' Press, Toronto.
- Moskowitz DS, Schwartzman AE (1989) Painting Group Portraits: Studying Life Outcomes for Aggressive and Withdrawn Children. *Journal of Personality*, 57:4, 723-746.
- Myers K, Winters NC (2002) Ten-Year Review of Rating Scales. II: Scales for Internalizing Disorders. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 41:6, 634-659.
- Mäki P, Veijola J, Räsänen P, Joukamaa M, Valonen P, Jokelainen J, Isohanni M (2003) Criminality in the Offspring of Antenatally Depressed Mothers: A 33-Year Follow-up of the Northern Finland 1966 Birth Cohort. *Journal of Affective Disorders*, 74:3, 273-278.
- Newson J, Newson E, Adams M (1993) The Social Origins of Delinquency. *Criminal Behavior and Mental Health*, 3:1, 19-29.
- Niemelä S (2008) Predictors and Correlates of Substance Use among Young Men. The Longitudinal "From a Boy to a Man" Birth Cohort Study. Turun yliopiston julkaisuja, Turku.
- Niemelä S, Sourander A, Poikolainen K, Elonheimo H, Helenius H, Sillanmäki L, Multimäki P, Parkkola K (2006) Adaptive Functioning, Psychopathology and Service Use among 18-Year-Old Adolescent Boys with Drunkenness-Related Alcohol Use. *Alcohol and Alcoholism*, 41, 143-150.
- Offord DR, Alder RJ, Boyle MH (1986) Prevalence and Sociodemographic Correlates of Conduct Disorder. *American Journal of Social Psychiatry*, 6:4, 272-278.
- Pajuoja J, Salminen M (1996) *Kadonneet henkilöt*. Keskusrikospoliisi, Helsinki.
- Parker H, Williams L, Aldridge J (2002) The Normalization of "Sensible" Recreational Drug Use: Further Evidence from the North West England Longitudinal Study. *Sociology*, 36:4, 941-964.
- Patterson GR, DeBaryshe BD, Ramsey E (1989) A Developmental Perspective on Antisocial Behavior. *American Psychologist*, 44:2, 329-335.
- Pepinsky HE, Quinney R (toim.) (1991) *Criminology as Peacemaking*. Indiana University Press.
- Pfeiffer C (1998) *Juvenile Crime and Violence in Europe*. Teoksessa Tonry M (toim.) *Crime and Justice. A Review of Research*. The University of Chicago Press, Chicago, 255-328.
- Pihl RO, Paylan SS, Gentes-Hawn A, Hoaken PNS (2003) Alcohol Affects Executive Cognitive Functioning Differentially on the Ascending versus Descending Limb of the Blood Alcohol Concentration Curve. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research*, 27:5, 773-779.
- Piquero AR, Brezina T, Turner MG (2005) Testing Moffitt's Account of Delinquency Abstinence. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 42:1, 27-54.
- Piquero AR, Farrington DP, Blumstein A (2007) *Key Issues in Criminal Career Research. New Analyses of the Cambridge Study in Delinquent Development*. Cambridge University Press.
- Pine DS, Cohen E, Cohen P, Brook JS (2000) Social Phobia and the Persistence of Conduct Problems. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 41:5, 657-665.
- Pranis K (2002) *Restorative Values and Confronting Family Violence*. Teoksessa Strang H, Braithwaite J (toim.) *Restorative Justice and Family Violence*. Cambridge University Press. 23-41.
- Pulkkinen L (1987) *Offensive and Defensive Aggression in Humans: A Longitudinal Perspective*. *Aggressive Behavior*, 13, 197-212.
- Pulkkinen L (1988) *Delinquent Development: Theoretical and Empirical Considerations*. Teoksessa Rutter M (toim.) *Studies of Psychosocial Risk. The Power of Longitudinal Data*. Cambridge University Press, 184-199.
- Pulkkinen L (1996) *Asosiaalinen ratautuminen*. *Psykologia*, 31, 4-8.
- Pulkkinen L, Hämäläinen M (1995) *Low Self-Control as a Precursor to Crime and Accidents in a Finnish Longitudinal Study*. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 5, 424-38.

- Pönkkö M-L, Ebeling H, Taanila A, Linna S-L, Moilanen I (2002) Psychiatric Disorders of Children and Adolescents – A Growing Problem at School. *International Journal of Circumpolar Health*, 61:1, 6-16.
- Rantakallio P, Moilanen I, Isohanni M (1992) Perhe- taustan yhteys nuorten miesten rikollisuuteen. *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti*, 29, 13-20.
- Rantakallio P, Myhrman A, Koironen M (1995) Juvenile Offenders, with Special Reference to Sex Differences. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 30, 113-20.
- Rautiainen M (2004) Sähköposti 17.3.2004.
- Regier DA, Farmer ME, Rae DS, Locke BZ, Keith SJ, Judd LL, Goodwin FK (1990) Comorbidity of Mental Disorders with Alcohol and Other Drug Abuse. Results from the Epidemiologic Catchment Area (ECA) Study. *JAMA*, 264:19, 2511-2518.
- Ritakallio M, Kaltiala-Heino R, Kivivuori J, Rimpelä M (2005) Delinquent Behaviour and Depression in Middle Adolescence: A Finnish Community Sample. *Journal of Adolescence*, 28, 155–159.
- Robins LN (1978) Sturdy Childhood Predictors of Adult Antisocial Behaviour: Replications from Longitudinal Studies. *Psychological Medicine*, 8:4, 611-622.
- Rutherford A (1986) *Growing out of Crime*. Penguin, Harmondsworth.
- Rutter M (1967) A Children's Behaviour Questionnaire for Completion by Teachers: Preliminary Findings. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 8:1, 1-11.
- Rutter M (2003) Crucial Paths from Risk Indicator to Causal Mechanism. Teoksessa Lahey B, Moffitt TE, Caspi A (toim.) *Causes of Conduct Disorder and Juvenile Delinquency*. Guilford, New York, 3-24.
- Rutter M, Giller H, Hagell A (1998) *Antisocial Behavior by Young People*. Cambridge University Press.
- Rutter M, Graham P (1968) The Reliability and Validity of the Psychiatric Assessment of the Child: I. Interview with the Child. *The British Journal of Psychiatry*, 114, 563-579.
- Rutter M, Maughan B, Mortimore P, Ouston J (1979) *Fifteen Thousand Hours*. Open Books, London.
- Rutter M, Tizard J, Whitmore K (toim.) (1970) *Education, Health, and Behaviour*. Longman, London.
- Rönkä A (1999) Sosiaalinen selviytyminen lapsuudesta aikuisuuteen. Ongelmien kasautumisen kolme väylää. *Psykologia*, 34, 181-185.
- Sacco KA, Bannon KL, George TP (2004) Nicotinic Receptor Mechanisms and Cognition in Normal States and Neuropsychiatric Disorders. *Journal of Psychopharmacology*, 18:4, 457-474.
- Salasuo M (2004) Huumeet ajankuvana. Huumeiden viihdekäytön kulttuurinen ilmeneminen Suomessa. Stakes, Helsinki.
- Salmi V (2005) Sosiaalinen pääoma ja nuorten rikollisuus. Teoksessa Kivivuori J, Salmi V: Nuorten rikoskäyttäytyminen 1995-2004. Teemana sosiaalinen pääoma. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 214, Helsinki, 71-110.
- Salmi V (2006) Sosiaalinen pääoma ja nuorisoriikollisuus. Teoksessa Honkatukia P, Kivivuori J (toim.) Nuorisoriikollisuus. Määrä, syyt ja kontrolli. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 221, Helsinki, 187-209.
- Salmi V (2008) Nuorten rikoskäyttäytyminen 1995-2008. Verkkokatsauksia 9/2008. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- Salmi V (2009) Nuoret seurustelusuhdeväkivallan uhreina. Teoksessa Salmi V (toim.) Nuorten rikoskäyttäytyminen ja uhrikokemukset. Nuorisoriikollisuus- kyselyiden tuloksia 1995-2008. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 246, Helsinki, 123-163.
- Sampson RJ, Laub JH (1993) *Crime in the Making: Pathways and Turning Points through Life*. Harvard University Press, Cambridge.
- Sampson RJ, Laub JH (2003) Life-Course Desisters? Trajectories of Crime among Delinquent Boys Followed to Age 70. *Criminology*, 41:3, 301-340.
- Sampson RJ, Laub JH (2005) A Life-Course View of the Development of Crime. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 602, 12-45.
- Sauvola A, Koskinen O, Jokelainen J, Hakko H, Järvelin M-R, Räsänen P (2002) Family Type and Criminal Behaviour of Male Offspring: The Northern Finland 1966 Birth Cohort Study. *International Journal of Social Psychiatry*, 48:2, 115-121.
- Sauvola A, Miettunen J, Järvelin MR, Räsänen P (2001) An Examination between Single-Parent Family Background and Drunk Driving in Adulthood: Findings from the Northern Finland 1966 Birth Cohort. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research*, 25:2, 206-9.
- Sherman LW (2003) Reason for Emotion: Reinventing Justice with Theories, Innovations, and Research –The American Society of Criminology 2002 Presidential Address. *Criminology*, 41:1, 1-37.
- Simonoff E, Elander J, Holmshaw J, Pickles A, Murray R, Rutter M (2004) Predictors of Antisocial Personality. Continuities from Childhood to Adult Life. *British Journal of Psychiatry*, 184, 118-127.
- Sisäasiainministeriö (2003) Ilmoituksen kirjaaminen Poliisiasia- tietojärjestelmän (PATJA) Tutkinnan ja virka-avun tietoihin (RIKI). Annettu 15.10.2003, numero SM-2003-2881/Ri-2. Sisäasiainministeriö, Poliisiosasto.
- Skardhamar T (2009) Reconsidering the Theory on Adolescent-Limited and Life-Course Persistent Anti-Social Behaviour. *British Journal of Criminology*, 49:6, 863-878.

- Skolnick JH (1995) What Not to Do about Crime –The American Society of Criminology 1994 Presidential Address. *Criminology*, 33:1, 1-15.
- Smith CA, Stern SB (1997) Delinquency and Antisocial Behavior. A Review of Family Processes and Intervention Research. *Social Service Review*, 71, 382-420.
- Smith DJ (1995) Youth Crime and Conduct Disorders: Trends, Patterns, and Causal Explanations. Teoksessa Rutter M, Smith DJ (toim.) *Psychosocial Disorders in Young People. Time Trends and Their Causes*. Wiley, Chichester, 389-489.
- Solter AJ (2001) *The Aware Baby*. (Revised Edition) Shining Star Press, Goleta.
- Sourander A, Jensen P, Davies M, Niemelä S, Elonheimo H, Ristkari T, Helenius H, Sillanmäki L, Piha J, Kumpulainen K, Tamminen T, Moilanen I, Almqvist F (2007) Who Is at Greatest Risk of Adverse Long-Term Outcomes? The Finnish From a Boy to a Man Study. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 46, 1148-61.
- Sourander A, Multimäki P, Nikolakaros G, Haavisto A, Ristkari T, Helenius H, Parkkola K, Piha J, Tamminen T, Moilanen I, Kumpulainen K, Almqvist F (2005) Childhood Predictors of Psychiatric Disorders among Boys. A Prospective Community-Based Follow-up Study from Age 8 Years to Early Adulthood. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 44:8, 756-767.
- Sourander A, Multimäki P, Santalahti P, Parkkola K, Haavisto A, Helenius H, Nikolakaros G, Piha J, Tamminen T, Moilanen I, Kumpulainen K, Aronen ET, Linna S-L, Puura K, Almqvist F (2004a) Mental Health Service Use among 18-Year-Old Adolescent Boys: A Prospective 10-Year Follow-up Study. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 43:10, 1250-1258.
- Sourander A, Santalahti P, Haavisto A, Piha J, Ikäheimo K, Helenius H (2004b) Have There Been Changes in Children's Psychiatric Symptoms and Mental Health Service Use? A 10-Year Comparison from Finland. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 43:9, 1134-1145.
- Sprott JB, Doob AN (2000) Bad, Sad, and Rejected: The Lives of Aggressive Children. *Canadian Journal of Criminology*, April, 123-133.
- Stattin H, Magnusson D (1991) Stability and Change in Criminal Behaviour up to Age 30. *The British Journal of Criminology*, 31:4, 327-346.
- Stattin H, Magnusson D (1996) Antisocial Development: A Holistic Approach. *Development and Psychopathology*, 8, 617-645.
- Steadman HJ, Mulvey EP, Monahan J, Robbins PC, Appelbaum PS, Grisso T, Roth LH, Silver E (1998) Violence by People Discharged from Acute Psychiatric Inpatient Facilities and by Others in the Same Neighborhoods. *Archives of General Psychiatry*, 55:5, 393-401.
- Suominen S, Helenius H, Blomberg H, Uutela A, Koskenvuo M (2001) Sense of Coherence as a Predictor of Subjective State of Health: Results of 4 Years of Follow-up of Adults. *Journal of Psychosomatic Research*, 50:2, 77-86.
- Swadi H (1999) Individual Risk Factors for Adolescent Substance Use. *Drug and Alcohol Dependence*, 55, 209-224.
- Söderholm Carpelan K, Andershed A-K, Andershed H, Brännström L, Nyström M, Ahlgren T (2008) Insatser för unga lagöverträdare. En systematisk sammanställning av översikter om effekter på återfall i kriminalitet. Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete, Socialstyrelsen.
- Takala J-P (1998) Moraalitunteet rikosten sovittelussa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 151, Helsinki.
- Teplin LA, Abram KM, McClelland GM, Dulcan MK, Mericle AA (2002) Psychiatric Disorders in Youth in Juvenile Detention. *Archives of General Psychiatry*, 59, 1133-1143.
- Tham H, von Hofer H (2009) Individual Prediction and Crime Trends. *European Journal of Criminology*, 6:4, 313-335.
- Thornberry TP, Krohn MD (toim.) (2003) *Taking Stock of Delinquency. An Overview of Findings from Contemporary Longitudinal Studies*. Kluwer, New York.
- Thornberry TP, Lizotte AJ, Krohn MD, Smith CA, Porter PK (2003) Causes and Consequences of Delinquency. Findings from the Rochester Youth Development Study. Teoksessa Thornberry TP, Krohn MD (toim.) *Taking Stock of Delinquency. An Overview of Findings from Contemporary Longitudinal Studies*. Kluwer, New York, 11-46.
- Tiihonen J, Isohanni M, Räsänen P, Koiranen M, Moring J (1997) Specific Major Mental Disorders and Criminality: A 26-Year Prospective Study of the 1966 Northern Finland Birth Cohort. *American Journal of Psychiatry*, 154:6, 840-845.
- Tikkanen R (2009) Predictors of Violent Reconvictions and Mortality among Impulsive Alcoholic Violent Offenders: A Prospective Study. Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Tolan PH, Gorman-Smith D (1999) Development of Serious and Violent Offending Careers. Teoksessa Loeber R, Farrington DP (toim.) *Serious & Violent Juvenile Offenders. Risk Factors and Successful Interventions*. Sage, Thousand Oaks, 68-85.
- Tolan PH, Thomas P (1995) The Implications of Age of Onset for Delinquency Risk II: Longitudinal Data. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 23:2, 157-181.
- Tracy PE, Wolfgang ME, Figlio RM (1990) *Delinquency Careers in Two Birth Cohorts*. Plenum, New York.
- Tremblay RE (2000) The Development of Aggressive Behaviour during Childhood: What Have We Learned in the Past Century? *International Journal of Behavioral Development*, 24:2, 129-141.

- Tremblay RE, Vitaro F, Nagin D, Pagani L, Séguin JR (2003) The Montreal Longitudinal and Experimental Study. Rediscovering the Power of Descriptions. Teoksessa Thornberry TP, Krohn MD (toim.) Taking Stock of Delinquency. An Overview of Findings from Contemporary Longitudinal Studies. Kluwer, New York, 205-254.
- Tubman JG, Gil AG, Wagner EF (2004) Co-Occurring Substance Use and Delinquent Behavior during Early Adolescence. Emerging Relations and Implications for Intervention Strategies. *Criminal Justice And Behavior*, 31:4, 463-488.
- Umbreit MS (2001) The Handbook of Victim Offender Mediation. An Essential Guide to Practice and Research. Jossey-Bass, San Fransisco.
- Umbreit MS, Coates RB, Vos B (2002) Victim Impact of Meeting with Young Offenders: Two Decades of Victim Offender Mediation Practice and Research. Teoksessa Morris A, Maxwell G (toim.) Restorative Justice for Juveniles. Conferencing, Mediation & Circles. Hart, Oxford, 121-143.
- Van Ness DW (2002) The Shape of Things to Come: A Framework for Thinking about a Restorative Justice System. Teoksessa Weitekamp EGM, Kerner H-J (toim.) Restorative Justice. Theoretical Foundations. Willan. 1-20.
- Van Stokkom B (2002) Moral Emotions in Restorative Justice Conferences: Managing Shame, Designing Empathy. *Theoretical Criminology*, 6:3, 339-360.
- Verhulst FC, Dekker MC, van der Ende J (1997) Parent, Teacher and Self-Reports as Predictors of Signs of Disturbance in Adolescents: Whose Information Carries the Most Weight? *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 96:1, 75-81.
- Verhulst FC, Koot HM, van der Ende J (1994) Differential Predictive Value of Parents' and Teachers' Reports of Children's Problem Behaviors: A Longitudinal Study. *Journal of Abnormal Child Psychology*. 22:5, 531-546.
- Vermeiren R, De Clippele A, Deboutte D (2000) A Descriptive Survey of Flemish Delinquent Adolescents. *Journal of Adolescence*, 23, 277-285.
- Vermeiren R, Schwab-Stone M, Ruchkin VV, King RA, Van Heeringen C, Deboutte D (2003) Suicidal Behavior and Violence in Male Adolescents: A School-Based Study. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 42:1, 41-48.
- Wachtel T (1997) REAL Justice. How We Can Revolutionize our Response to Wrongdoing. The Pipers Press, Pipersville, Pennsylvania.
- Walgrave L (2002) Not Punishing Children, but Committing Them to Restore. Teoksessa Weijers I & Duff A (toim.) Punishing Juveniles. Principle and Critique. Hart Publishing, Oxford, 93-114.
- Walgrave L (2008) Restorative Justice, Self-Interest and Responsible Citizenship. Willan.
- Wallace C, Mullen PE, Burgess P (2004) Criminal Offending in Schizophrenia over a 25-Year Period Marked by Deinstitutionalization and Increasing Prevalence of Comorbid Substance Use Disorders. *American Journal of Psychiatry*, 161:4, 716-727.
- Wallace C, Mullen P, Burgess P, Palmer S, Ruschena D, Browne C (1998) Serious Criminal Offending and Mental Disorder. Case Linkage Study. *British Journal of Psychiatry*, 172, 477-484.
- Wasserman GA, Seracini AM (2001) Family Risk Factors and Interventions. Teoksessa Lober R, Farrington DP (toim.) Child Delinquents. Development, Intervention, and Service Needs. Sage, Thousand Oaks, 165-189.
- Weiser M, Reichenberg A, Rabinowitz J, Kaplan Z, Caspi A, Yasvizky R, Mark M, Knobler HY, Nahon D, Davidson M (2003) Self-Reported Drug Abuse in Male Adolescents with Behavioral Disturbances, and Follow-up for Future Schizophrenia. *Biological Psychiatry*, 54:6, 655-660.
- Weitekamp EGM (2002) Mediation in Europe: Paradoxes, Problems and Promises. Teoksessa Morris A, Maxwell G (toim.) Restorative Justice for Juveniles. Conferencing, Mediation & Circles. Hart, Oxford, 145-160.
- White J, Moffitt TE, Earls F, Robins LN, Silva PA (1990) How Early Can We Tell? Predictors of Childhood Conduct Disorder and Adolescent Delinquency. *Criminology*, 28:4, 507-533.
- Zehr H (1990) Changing Lenses. A New Focus for Crime and Justice. Herald Press, Scottdale.
- Zhang L, Welte JW, Wieczorek WF (2002) Underlying Common Factors of Adolescent Problem Behaviors. *Criminal Justice And Behavior*, 29, 161-182.